

**Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи**

**СУЧАСНА ОСВІТА В РЕАЛІЯХ ТА
ПЕРСПЕКТИВАХ:
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Збірник наукових і науково-методичних праць

Випуск 4

**Кривий Ріг
КДПУ
2022**

УДК 372.3+373.3 С91

Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект: збірник наукових і науково-методичних праць / редкол. І.М. Шимко, І.О. Талаш. Вип. 4. Кривий Ріг: КДПУ, 2022. 167 с.

У збірнику наукових та науково-методичних праць висвітлено теоретичні та методичні аспекти проблем сучасної психології, педагогіки та соціальної педагогіки, розглянуто традиційні й нетрадиційні підходи до різних психологічних, педагогічних і соціально-педагогічних явищ, відображено результати наукових досліджень та методичних розробок викладачів, докторантів, аспірантів, магістрантів університету, провідних учителів міста та країни.

Матеріали збірника можуть викликати інтерес у широкого кола наукових працівників.

УДК 372.3+373.3

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Шимко І. М.** кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету (головний редактор)
- Мірошник З. М.** доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету
- Талаш І. О.** кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету (відповідальний редактор)
- Зичков А. К.** старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету (технічний редактор)

Друкується за рішенням кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету
(протокол № 11 від 13 травня 2022 року)

ЗМІСТ

Н.С. Бабова, Т.Г. Василюк Особливості впровадження змішаного навчання в закладі загальної середньої освіти.....	6
В.Л. Бойченко, І.М. Шимко Соціалізація дітей з особливими потребами.....	11
С.В. Владика Використання елементів технологій розвитку критичного мислення в початковій школі.....	15
І.С. Волохіна, І.О. Талаш Профілактика вікових відхилень учнівської молоді в освітньому середовищі.....	19
І.Д. Глобіна Формування творчої активності учнів на уроці.....	23
В.В. Горбенко Зародження педагогічних поглядів на проблему відхилень у поведінці неповнолітніх та їх подальший розвиток. Історичний аспект.....	28
С.В. Діденко Народознавчий аспект морального виховання молодших школярів.....	33
О.В. Денисенко Використання на уроках географії та природознавства освітніх онлайн-сервісів.....	37
О.А. Денисенко Розвиток культури мовлення на уроках зарубіжної літератури як складова процесу формування літературної компетентності сучасних учнів.....	42
А.В. Довгань, І.М. Шимко Соціальна реабілітація дітей із девіантною поведінкою.....	46
С.В. Дорогань Навчальна діяльність як шлях формування мислення молодших школярів.....	51
Л.О. Дяченко Реалізації принципу розвивального навчання як основа інтелектуального розвитку молодших школярів.....	55
Л.І. Желязкова Розвиток критичного мислення на уроках математики в учнів початкових класів в умовах НУШ.....	60

Т.А. Журба Мотивація як фактор підвищення навчальної успішності молодших школярів.....	64
І.М. Зінченко Формування комунікативної компетентності засобами інтерактивних технологій на уроках англійської мови.....	68
О.Ю. Карпова Особливості використання ікт на уроках математики в початковій школі в контексті Нової української школи.....	73
І.Л. Кошак,Т.Г. Василюк Педагогічна складова професійної підготовки кадрів для Національної соціальної сервісної служби України.....	77
Т.П. Лисяк Виховання почуттів у дитини молодшого шкільного віку в умовах НУШ на уроках рідної мови.....	81
А.І. Литовченко Використання ікт при вивченні математики в контексті нової української школи.....	86
Т.М. Лозовська Виховання національної самосвідомості молодших школярів у контексті Нової української школи.....	91
В.В. Маляренко Патріотичне виховання молодших школярів в умовах НУШ.....	95
Н.В. Манагарова Формування емоційного компоненту у взаєминах між учнем і вчителем у сучасній початковій школі.....	100
О.О. Осіпова, І.М. Шимко Соціально-педагогічна робота з профілактики підліткового боулінгу.....	104
Н.А. Поліщук Шляхи вдосконалення якості освітнього процесу в початковій школі.....	109
О.С. Поліщук, Т.Г. Василюк Освітні реформи закладу вищої освіти: порівняльний аналіз.....	113
В.В. Почка Артикуляційна гімнастика з дітьми з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти.....	119

С.І. Савченко Критерії інтелектуального розвитку особистості молодшого школяра в освітній діяльності в умовах НУШ.....	123
Л.В. Степашко Формування предметної історичної та громадянської компетентності на уроках історії.....	128
І.М. Стрельнік Формування духовно-етичних цінностей молодших школярів засобами телебачення.....	132
Д.В. Сухоменюк Інформаційно-комунікаційні технології як засіб навчання у сучасній українській школі.....	137
К.Г. Таран, І.О. Талаш Фактори розвитку професійної компетентності майбутнього соціального педагога.....	141
Л.О. Тиха Формування лексичної компетентності учнів 3 класу відповідно до вимог змістова лінії «Досліджуємо мовні явища».....	145
Л.М. Хоменко Становлення та розвиток успішної творчої особистості молодшого школяра шляхом упровадження проектної технології.....	152
Л.О. Черевична Використання інноваційних технологій у професійній діяльності вчителя сучасної початкової школи.....	156
Н.І. Штобе Використання засобів візуалізації на уроках української літератури.....	159
Відомості про авторів.....	164

Н. С. Бабова,
*магістрантка першого року навчання психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету*

Т. Г. Василюк,
*к.п.н., ст. викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано особливості впровадження змішаного навчання в закладі загальної середньої освіти; з'ясовано, що така форма навчання має ряд переваг (можливість вчитися, коли зручно, у власному темпі тощо) та недоліків (відсутність живого спілкування з учителем, потреба опановувати великий об'єм нового матеріалу самостійно тощо). Визначено, що змішане навчання є результатом поєднання моделей традиційного навчання із сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями.

Ключові слова: здобувачі освіти, змішане навчання, цифрове освітнє середовище.

Події світового масштабу, що кардинально змінили наше життя (всесвітня пандемія COVID-19, збройні конфлікти), сприяли швидкому пошуку оптимальних шляхів «перебудови» – пошук нових логістичних маршрутів, релокалізація частини підприємств, організація дистанційної роботи тощо. Звичайно, освітня галузь як провідна також зазнала змін. З 2020 року вся вітчизняна освіта перейшла в цифрове середовище. Усі учасники освітнього процесу стали масово використовувати різноманітні інтернет-платформи, створювати онлайн-курси, загалом – розвивати власну інформаційно-комунікаційну компетентність.

Питання теорії та практики змішаного навчання в закладах освіти досліджували зарубіжні науковці: І. Ален, К. Бонк, Л. Галверсон, М. Грубер, Р. Ларсен, Г. Маєр, К. Манварінг, А. Норберг та ін. Засади змішаного навчання увійшли до кола наукових інтересів таких українських учених, як: К. Бугайчук, С. Березенська, О. Колгатін, В. Кухаренко, М. Олійник, Н. Рашевська, О. Спірін, Є. Смирнова-Трибульська, А. Стрюк, Г. Ткачук та ін.

Питання проектування змішаного навчання та методики його реалізації розкрито в дослідженнях М. Кадемії, В. Ланських, В. Лукіна, М. Миклюка, Н. Морзе, В. Свиридюка та ін.

Термін «змішане навчання» (від англ. «blended learning») введено та визначено дослідниками С. Бонком та С. Гремом у 2006 р. після публікації «Довідника змішаного навчання». Слід зазначити, що поряд із терміном «змішане навчання» вживають поняття «гібридне навчання», «комбіноване навчання», «гнучке навчання», які вважають синонімами.

Дослідники досить часто вживають усі поняття, тому що вони позначають одну й ту ж технологію. У Рекомендаціях щодо впровадження змішаного навчання в закладах фахової передвищої та вищої освіти визначено, що змішане навчання є підходом, педагогічною й технологічною моделлю, методикою, що поруч з онлайн-технологіями спирається на безпосередню взаємодію між студентами та викладачами в аудиторії [8].

Змішане навчання є відносно новим підходом у галузі освіти в Україні. Воно забезпечує більшу ефективність і гнучкість як щодо традиційного навчання, так і до онлайн чи дистанційного навчання. Це особливо важливо, адже сучасні школярі мають навички роботи з новітніми інформаційними технологіями, а їх мотивація визначається прагненням самостійності, практичної спрямованості навчальної діяльності та забезпеченості цими технологіями з метою досягнення персоналізації навчання, що полягає в самостійному контролі стосовно умов та процесу оволодіння необхідними компетентностями [4].

Змішане навчання варто розглядати як педагогічний підхід, що поєднує в собі ефективність і перспективи соціалізації в класі з провідними технологічними можливостями навчання в режимі онлайн середовища [2].

Як єдиний, цілісний навчальний процес воно передбачає, що одна частина пізнавальної діяльності учнів відбувається на уроці під безпосереднім керівництвом учителя, а друга полягає в самостійній роботі з електронними ресурсами індивідуально або в групах.

Ця методика ґрунтується на залученні інтернету до навчального процесу для забезпечення персоналізації навчання, що включає контроль учнів за часом, місцем, програмою та темпом їх учіння.

Методика змішаного навчання не виключає корисних методів і принципів традиційної системи навчання, а навпаки, удосконалює та доповнює її можливості. Цей підхід спрямований на те, щоб сформувати в учнів уміння самостійно планувати й організовувати свою діяльність, орієнтуючись на

кінцевий результат, розвинути відчуття відповідальності за свої досягнення в навчанні, а також потребу в постійному вдосконаленні своїх знань, умінь та навичок. Під час роботи за цією методикою у школярів формуються вміння працювати в інформаційному просторі, самостійно шукати, відбирати і аналізувати інформацію, представляти результати своєї навчальної діяльності з використанням новітніх інформаційних технологій [9].

Система змішаного навчання повністю відповідає вимогам концепції модернізації сучасної освіти, заснованій на введенні нових навчальних стандартів і застосуванні передових технологічних досягнень з метою підвищення якості освіти та сприяє успішному досягненню окреслених цілей у сучасній школі. Поєднання аудиторного навчання під керівництвом учителя та самостійного навчання онлайн сприяє персоналізації навчального процесу та наближенню його до реальних потреб учнів різних рівнів підготовки.

Змішане навчання стимулює школярів прийняти більш активну позицію, спонукає до зміни ролі в освітньому процесі. Подібні зміни, на жаль, даються учням нелегко. Зазвичай вони є об'єктами, а не суб'єктами навчання, звикли до пасивної позиції, звикли отримувати знання в готовому вигляді. Адже ефективність їх пізнавальної діяльності традиційно оцінюється за кількістю правильних відповідей на заздалегідь поставлені запитання.

Змішана модель покладає велику відповідальність за результати навчання на плечі самих учнів. Акцент – на вільну, творчу, самостійно-пізнавальну діяльність, в процесі якої учні набувають знання, які не є завченими з підручника. Ці знання вони опановують на підставі власного пережитого досвіду.

«Перевернуте навчання» як одна із форм змішаного передбачає зміну не тільки ролі учня, а й ролі вчителя. Як і раніше, вона важлива і є головною, але стає іншою. Тут має значення переосмислення самим учителем його місця в освітньому процесі [1].

Важливо розуміти, що завдання вчителя як організатора полягає не в тому, щоб провести урок і передати знання, а в тому, щоб створити навчально-проблемну ситуацію для ефективної навчальної діяльності учнів.

З розвитком цифрових і мережевих технологій, супутникового телебачення, швидкісного й бездротового інтернету, його доступності з різних мультимедійних персональних пристроїв, появою інструментів для синхронної роботи в мережі та асинхронного зв'язку, змінився і вектор досліджень проблеми змішаного навчання.

Науковцями інституту Клейтона Крістенсена (США) обґрунтовано визначення змішаного навчання як освітньої технології, яка поєднує навчання за традиційною формою в аудиторії з викладачем, онлайн-навчання (здобувач освіти хоча б частково контролює свій шлях, час, місце і темп навчання). Науковцями визначено перспективні освітні моделі (змішані моделі), адекватні сучасному періоду інформатизації, становлення і розвитку цифрової культури такі, як: «гнучка модель», «зміна робочих зон», «зміна лабораторій», «перевернуте навчання» («дзеркальне відображення аудиторії») [7].

Переваги змішаного навчання, як уважають зарубіжні і вітчизняні дослідники й практики, полягають у тому, що певний час навчання відбувається в системі онлайн, а в здобувача освіти з'являється можливість (й обов'язок) самому контролювати темп, час і місце навчання, самому вирішувати, як, коли, де і з якою швидкістю навчатися.

Усе це є складовою визначення змішаного навчання. Якщо повністю реалізувати процес навчання за допомогою ІТ-технологій, прибравши при цьому можливість навчатися, вибираючи шлях, час, місце і темп, ми отримуємо прекрасне використання технологій, але на виході система освіти сформує людину, нездатну до ухвалення рішень, забезпечення свідомого вибору і творчості, прояву ініціатив і відповідальності. Водночас змішане навчання – це й метод, за якого традиційні аудиторні заняття поєднуються із заняттями на комп'ютері. Спочатку педагог, лектор пояснює новий матеріал, а далі здобувач освіти навчається самостійно: вивчає відеоінструкції, отримуючи додаткову інформацію з тем, виконує ігрові вправи або просто тести, які комп'ютер потім перевіряє.

Отже, сутність змішаного навчання пов'язана з інтеграцією найкращих традиційних та інноваційних (електронних і мобільних) форм навчання, що допомагає здобувачам освіти самостійно навчатися, контролювати свої темп, час і місце навчання.

Науковцями визначено, що поняття «змішане навчання» еволюціонувало від розуміння змішаного навчання як поєднання елементів традиційного, дистанційного й електронного навчання засобами інформаційно-комунікативних технологій до усвідомлення його як синергетичної концепції збагачення навчального досвіду суб'єктів освітнього процесу завдяки інтеграції різних стратегій і рівнів безпосередньої і комп'ютерно-опосередкованої педагогічної взаємодії [2].

На основі узагальнення й систематизації наукових праць визначимо концептуальні засади змішаного навчання:

1) реалізація в межах формальної освітньої програми;

2) контроль учителя в умовах, коли частина навчальної взаємодії відбувається в навчальній аудиторії в процесі безпосереднього спілкування (очно), а інша – в опосередкованому віртуальному середовищі (індивідуальна, групова робота в аудиторії або самостійне опрацювання матеріалів дистанційно в будь-якому місці, у будь-який час за індивідуальною траєкторією навчання);

3) формування у здобувача освіти індивідуального пізнавального досвіду (компоненти традиційного й інтерактивного онлайн-навчання доповнюють один одного, характеризуються варіативними, інтегрованими, відкритими, доступними, гнучкими й адаптивними моделями фізичної і віртуальної інтеракції).

Змішане навчання за своєю суттю є результатом поєднання моделей традиційного навчання із сучасними електронними технологіями, які дають змогу дистанційної взаємодії учасників освітнього процесу та мобільності суб'єктів навчання з метою оптимізації освітнього процесу та підвищення якості освіти.

Література

1. Бугайчук К. Л. «Перевернуте навчання» як інноваційна методика підготовки правоохоронців. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: Матеріали науково-практичної конференції 8 квітня 2016 р., м. Харків, ХНУВС*. С. 151–155.

2. Василенко І. Переваги і недоліки змішаного навчання у закладах вищої освіти. *Матеріали конференцій МЦНД*. URL: <https://cutt.ly/2Hen6jE>

3. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. *Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ: ПП «Фірма «Гранмна», 2013. С. 52 –56.

4. Данькевич Л. Р. Ефективність застосування системи змішаного навчання у викладанні ділової англійської мови. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2009. Вип. 137. С. 236–239.

5. Кривонос О. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 182 с.

6. Кузьменко О. Змішане навчання як інноваційна форма організації навчального процесу в школі. *Наукові записки Тернопільського національного*

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка, (3). С. 140–147.

7. Рашевська Н. В. Змішане навчання як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*, Черкаси: ЧНУ. 2010. Вип. 191. С. 89–96.

8. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти URL: <https://cutt.ly/KHemu5f>

9. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В. М. Кухаренко, С. М. Березенська, К. Л. Бугайчук, Н. Ю. Олійникта ін.; за ред. В. М. Кухаренка. Харків: «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.

В. Л. Бойченко,

*магістрантка першого року навчання психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету,*

І. М. Шимко,

*доцент, кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Інвалідність у дітей означає суттєве обмеження життєдіяльності, вона детермінує соціальну дезадаптацію, яка обумовлена порушеннями в розвитку, труднощами в самообслуговуванні, спілкуванні, набутті професійних навиків.

Ключові слова: соціалізація, діти з порушеннями психофізичного розвитку, процес інтеграції.

Засвоєння дітьми з обмеженими функціональними можливостями соціального досвіду, включення їх в існуючу систему суспільних відношень потребує від суспільства певних додаткових заходів, засобів і зусиль. Розробка цих заходів повинна базуватися на знанні закономірностей, задач, сутності процесу соціалізації.

Загальним проблемам соціалізації були присвячені роботи таких учених, як: Г. Андреева, Н. Андреевкова, І. Кон, О. Кушак, Н. Лавриченко, М. Лукашевич, В. Москаленко, О. Мудрик, – а також праці відомих педагогів, серед яких: В. Сухомлинський, А. Макаренко, С. Шацький.

Різноманітні аспекти соціалізації висвітлюються в дослідженнях психології розвитку (Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін та ін.).

Т.К. Кончанін дотримується думки, що адаптація є одним з етапів соціалізації особистості.

Сьогодні педагогічна громадськість чи не найбільше обговорює проблему інтеграції дітей із порушенням психофізичного розвитку в єдину освітню систему загальноосвітньої школи.

Процес інтеграції може вважатися повноцінним, якщо забезпечує три умови:

- навчання кожної дитини відповідно до її особливих освітніх потреб і потенційного розвитку;
- можливість дитини відвідувати навчальний заклад, живучи в сім'ї, а батькам – виховувати власну дитину;
- розширення кола спілкування дитини з особливостями психофізичного розвитку та підвищення якості її соціалізації.

Процес соціалізації триває все життя та відповідає неперервному вихованню. Соціалізація охоплює біологічний і психічний рівні людини. Вона не можлива без активної участі самої людини в процесі засвоєння широкого кола цінностей, понять і навичок, на ґрунті яких складається її повсякденне життя. Але інвалідність обмежує дитину фізичними, психічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та іншими бар'єрами, які не дозволяють інтегрувати в суспільство та брати участь у житті сім'ї та держави в рівноправних умовах з іншими членами суспільства.

Джерелами соціалізації індивіда є передача культури через сімейні та інші соціальні інститути, перш за все, через систему виховання й освіти, а пізніше – через взаємний вплив людей в процесі спілкування та взаємної діяльності.

Л.С. Виготський вказує на антипедагогічність правила, згідно якого ми для зручності добираємо однорідні колективи відсталих дітей. Роблячи це, ми не лише йдемо проти природної тенденції в розвитку дітей, але, що значно більш важливо, ми позбавляємо розумово відсталу дитину колективної співпраці та спілкування з іншими, які стоять вище у своєму розвитку, ускладнюємо, а не полегшуємо найбільшу причину, що спричинює недорозвиток її вищих функцій.

Надана сама собі, дитина з вадами в розвитку тягнеться до дитини, яка стоїть вище за своїм розвитком. Ця різниця інтелектуальних рівнів – важлива умова колективної діяльності.

Сучасна теорія і практика виховання відсталої дитини підходить практично до вирішення тих проблем, які нечітко відчували основоположники цієї справи.

Інтеграція дітей з особливими потребами набула світового масштабу. До цього процесу долучені всі високорозвинені країни. Особливої активності вона набула в останні десятиріччя. Саме останнім часом спостерігається посилена увага до зазначеної категорії дітей, активно відбуваються процеси їхньої інтеграції в загальний соціум, розробляються засоби участі в спільному навчально-виховному процесі та шкільному житті.

Такий підхід до освіти дітей з особливими потребами покликаний до життя низкою різнохарактерних причин. У цілому їх можна означити як соціальне замовлення суспільства і держави, що досягли певного рівня економічного, культурного та правового розвитку.

В основі концепції інтеграції лежить дотримання принципу прав дитинина користування всіма можливостями, які пропонує суспільство. А тому, інтеграція дітей з особливими потребами в звичайні навчальні заклади є позитивною тенденцією в освітній практиці. Відзначимо, що в цьому плані не лишилася осторонь й Україна.

Зазначимо, що проблема інтегрованого навчання не нова для вітчизняної педагогічної практики. У минулому відомі приклади навчання представників окремих категорій осіб з особливими потребами в масових освітніх закладах. Більше того, певна частина з них досягла значних успіхів як у навчанні, так і в подальшій діяльності. Шлях розвитку відсталої дитини лежить через співпрацю, соціальну допомогу іншої людини, яка спочатку є її розумом, її волею, її діяльністю. Це положення цілком збігається з нормальним шляхом розвитку дитини. Отже, шлях розвитку відсталої дитини лежить через спілкування та співпрацю, через іншу людину.

Інтеграція дітей з особливими потребами в колективи нормотипічних ровесників навчає їх виявляти активність, ініціативу, свідомо робити вибір, досягати згоди у вирішенні проблем, приймати самостійні рішення. Ставлення до такої дитини як до особистості, а не як патологічного суб'єкта, передбачає визнання в ній особливостей, поваги її честі та гідності.

Навчальні плани, індивідуальні програми розвитку розробляються з урахуванням особливостей дитини: її інтересів, стилю пізнання, рівня розвитку, властивостей темпераменту та характеру, культури родини. Відповідно адаптується фізичне й навчальне середовище групи.

Дитина з особливими потребами має можливість поступово рухатися вперед, педагоги не вимагають від неї виконувати все так, як від нормотипічних дітей. Велика увага має приділятися соціально-емоційній сфері.

Такий підхід сприятиме розвитку позитивної самооцінки, самостійності, незалежності. Оцінювання потреб, складання плану взаємодії з дитиною передбачає створення команди фахівців: педагогів, батьків, корекційних педагогів, психологів, фізичних реабілітологів, соціальних працівників.

Важливим аспектом є співпраця з батьками, залучення їх до навчально-виховного процесу, психологічна підтримка сімей (консультації, тренінги, зустрічі з іншими батьками, групи підтримки тощо).

Отже, особлива увага надається зв'язкам з громадськістю, які сприяють створенню турботливої спільноти, що піклується, представляє і захищає права та інтереси, заохочує до активної громадянської позиції, ініціативності кожного члена громади.

У наш час глобальної інформатизації та технологічного прогресу суспільства проблема соціалізації дітей з особливими потребами не дарма постає надзвичайно гостро. Адже річ не лише в тому, що дитині необхідне відчуття комфорту в соціальному середовищі, вона також повинна віднайти своє місце в ньому, з тим, щоб мати можливість повністю розкрити власні можливості, а також бути корисною іншим.

У процесі соціалізації дітей з вадами розвитку виникає ряд проблем, серед яких чільне місце займає проблема відношення суспільства і держави до таких осіб, що проявляється у створенні системи спеціальної освіти, доступної системи охорони здоров'я тощо, нерівномірне розміщення спеціалізованих освітніх закладів на території України, наявності та відсутності спецшкіл, спеціалізованих реабілітаційних центрів у місцях проживання сімей, що виховують дітей з особливими потребами.

Традиціоналізм, що характерний для навчальних закладів для дітей з особливими потребами, проявляється в орієнтації на звичні для інвалідів професії (слюсар, столяр, швачка тощо), хоча вони часом досить далекі від їх реальних можливостей.

Результатом переживань батьків стають установки на «оранжерейне» виховання дитини, що передбачає її гіперопіку і формує маленьких егоїстів і домашніх тиранів, чи, навпаки, деривацію материнського ставлення та батьківської турботи. У деяких сім'ях відбувається приховане або явне відштовхування дитини. До дітей-інвалідів у сім'ях, як правило, пред'являються занижені вимоги, санкції, запити, дитині не надається можливість проявити

власну активність, що сприяє закріпленню інфантильності, невпевненості в собі, труднощам у спілкуванні, у встановленні міжособистісних контактів.

Тому реабілітаційний процес має передбачати гармонійну інтеграцію дітей з обмеженими психофізичними можливостями, пізнання власного «Я», формування вміння встановлювати взаємини з іншими людьми.

Отже, головним у роботі з такими дітьми повинно стати, по-перше, поновлення емоційного контакту, по-друге, встановлення довірливих взаємин з дитиною. При цьому дитина не повинна почувати себе об'єктом діяльності дорослих, вона повинна стати повноправним суб'єктом, співучасником виховного процесу.

Література

1. Буланова Л.М. Соціалізація дітей з особливими потребами: соціально творчий проект. *Шкільний світ. Позашкілья*. Київ, 2011. С. 14-17.

2. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». URL: <http://www.kmv.gov.ua>.

3. Закон України «Про соціальну захищеність інвалідів в Україні». URL: <http://www.kmv.gov.ua>.

4. Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів. *Права інвалідів в Україні*. Київ, 2002. 96 с.

5. Соціально-культурна реабілітація інвалідів юнацького віку в умовах дозвілля: автореф. к. пед. наук: 13.00.06. Київ, 2003. 18 с.

6. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. *Права інвалідів в Україні*. Київ, 2002. 178 с.

7. Технології соціально-педагогічної роботи: навч. посібник / за заг. ред. А.Й. Капської. Київ, 2000. 218 с.

С. В. Владика,

учитель початкових класів КЗШ № 62,

спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті обґрунтовується значення розвитку критичного мислення для активізації розумової діяльності учнів початкових класів.

Ключові слова: критичне мислення, технології, молодші школярі.

Постановка проблеми. Поступове впровадження гуманістичної парадигми освітнього процесу веде до певної зміни ролі та функцій учителя, зростання його самостійності на етапі прогнозування, конструювання й організації, що приводить відповідно до підвищення відповідальності за результати своєї праці. Саме на досягнення кінцевого результату – розвитку особистості через призму формування життєво необхідних компетентностей – спрямована сучасна модель освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема використання інтерактивних методів та прийомів навчання не є абсолютно новою в педагогічній науці. Її досліджувала значна кількість науковців та вчителів-новаторів: І. Дичківська, І. Дівакова, І. Досяк, А. Карасик, О. Кондратюк, І. Коротун, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пошетун та ін.

Мета статті – обґрунтувати значення розвитку критичного мислення для активізації розумової діяльності учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Дитина, яка не вміє працювати з книгою творчо й самостійно, критично самостійно читати, самостійно виконувати завдання, робити висновок, переживає великі труднощі в процесі навчання, їй не цікаво на уроках, вона приречена на розумову обмеженість і зубріння. Такий учень не зможе об'єктивно оцінити себе та оточуючих, повною мірою реалізувати себе, свої індивідуальні здібності, свої схильності та інтереси.

Проблема розвитку критичного мислення учнів є актуальною в багатьох країнах світу. У США існує Інститут критичного мислення, фундатором якого є М. Ліпман, який підкреслює відповідність потреби розвитку критичного мислення завданню вдосконалення початкової, середньої та вищої освіти.

Уміння працювати з інформацією упродовж життя: здобувати її, переробляти, застосовувати для індивідуального розвитку й самовдосконалення, передавати і в результаті – уміння спілкуватися – повинно стати невід'ємною рисою життя людей XXI століття, саме це простежується в характері взаємовідносин усіх учасників педагогічного процесу. По-перше, на уроці створюється особлива атмосфера взаємодовіри та взаємоповаги. По-друге, використовуються стилі спілкування на основі партнерства та захоплення спільною творчою діяльністю.

Навчання – основна форма розвитку пізнавальної активності молодших школярів. З одного боку, під час освітнього процесу школярі здобувають нові знання, які розширюють їхній кругозір, а з іншого – у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості учня, завдяки яким

він може самостійно і творчо не лише використовувати запас знань, а й шукати нове, задовольняючи свої потреби в пізнанні.

Педагог не навчає, виховує чи розвиває, а співпрацює з учнями, навчаючись і самовдосконалюючись разом із ними. Тільки таким чином можливо досягти мети – формування особистості, готової до життя у світі, що постійно змінюється, здатної до навчання та самовдосконалення, до прийняття ефективних рішень [1, с. 93].

Чим молодший вік, тим цікавіші слід давати завдання. Найбільш цікавим є те, що максимально розвиває самостійність дитини, збуджує її думку. Викладання повинно бути захоплюючим – таким є один із принципів методики сучасного уроку. Однак інтерес не має нічого спільного з розважальністю, яка не містить пізнавальної мети. Істинний інтерес до пізнання виникає в тих випадках, коли воно пов'язане з вирішенням проблеми. А значить, кожне заняття повинно мати пізнавальний характер й одночасно захоплювати як своїм змістом, так і способом викладу.

Критичне мислення як інноваційна педагогічна технологія допомагає готувати дітей нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших. При запровадженні цієї технології знання засвоюються набагато краще, адже вона спрямована не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук її вирішення.

Люди, які здатні мислити критично, наголошує С.Терно, у змозі визначати проблеми, які є явними або прихованими, визначати цілі, відшукувати інформацію, спостерігати, формулювати питання при пошуку нової інформації, зберігати в довготривалій пам'яті інформацію та її актуалізувати в потрібний момент, порівнювати, класифікувати та презентувати нову інформацію, ідентифікувати головні ідеї; ці люди здатні ідентифікувати помилки та виявити варіанти їх виправлення, вони володіють навичками переформулювання інформації, ідей; вміють висувати нові ідеї і бачити нові можливості, що дозволяє їм успішно розв'язувати проблеми. Не менш важливими є навички оцінювання, як-от: формулювання критеріїв оцінювання інформації та ідей, перевірки тверджень [2, с. 16].

Використання елементів технологій розвитку критичного мислення спонукає вчителя створювати ситуацію успіху для розвитку особистості дитини, дати можливість кожному вихованцеві відчувати радість досягнення, усвідомлення своїх здібностей, віру у власні сили; допомогти дитині зрости в умовах успіху, дати відчувати радість від здолання труднощів, допомогти

зрозуміти, що задарма в житті нічого не дається, скрізь треба докласти зусиль. І тоді успіх супроводжується відчуттям радості та задоволення від діяльності, виникає почуття компетентності.

Д. Халперн розкриває природу критичного мислення з точки зору його розвитку, в основі якого лежать навички критичного мислення – набір операцій, що дозволяють знайти шлях до мети, операцій, що лежать в основі вміння робити логічні висновки, аналізувати аргументи, перевіряти гіпотези, схвалювати рішення, оцінювати вірогідність подій.

Кожна дитина має до чогось певні здібності. Завдання вчителя – відшукати найменші пагінці таланту, розвивати їх. Адже в майбутньому трудовому житті стануть у нагоді міцна пам'ять, гостре око, хороший смак, образне мислення.

Девіз уроків з використанням технології критичного мислення: «Роби як ми, роби краще за нас». Створення ситуації успіху, віра в дитину та вираховування її індивідуального стилю діяльності найбільш продуктивно впливає на мотивацію навчальної діяльності учнів, які згодом діють за сценарієм «переможця».

Критичне мислення є досить складним процесом творчої переробки інформації, пов'язаної з її усвідомленням, переосмисленням такої діяльності. Характерні ознаки критичного мислення: самостійність; постановка проблеми; прийняття рішення; чітка аргументованість; соціальність.

Уміння критично просіювати інформацію, перевіряти її на предмет достовірності та вагомості необхідні сучасній людині для досягнення успіху в житті.

Розвиток критичного мислення допомагає учням не лише під час роботи з інформацією в школі, але й стає основою для формування логічного мислення та розмірковування.

Коли учень долучається до сприйняття нової інформації під час читання тексту, перегляду фільму, прослуховування лекції вчителя, він навчається відстежувати своє розуміння нового й не ігнорувати прогалини в ньому. При цьому доцільно, аби він записував те, що не зрозумів, щоб з'ясувати в майбутньому. Подальше відпрацювання й закріплення учнем нових знань відбувається за допомогою різноманітних методів і прийомів організації активної самостійної роботи.

Обов'язкові елементи розвитку критичного мислення в учнів – індивідуальний пошук й обмін ідеями в групах чи загальному колі. Дуже

важливою є послідовність цих елементів – пошук має неодмінно передувати обміну думками.

Висновки. Системне запровадження цієї технології в школі сприяє тому, що всі учні поступово опановують її не тільки як навчальну технологію, вміння самостійно вчитися, критично мислити, але й використовувати свої знання в повсякденному житті. А саме початкова ланка є фундаментом формування критичного мислення як пріоритетного напрямку виховання особистості сучасної молоді людини.

Література

1. Сучасний урок в початковій школі. 33 уроки з використанням технології критичного мислення / упоряд. Г.О. Ярош, Н.М. Седова. 4-е вид. Харків: Основа, 2009. 240 с.

2. Терно С.О. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. 70 с.

І. С. Волохіна,

*магістрантка першого року навчання психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету*

І. О. Талаш,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету*

ПРОФІЛАКТИКА ВІКОВИХ ВІДХИЛЕНЬ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті розглядається проблема вивчення вікових відхилень учнівської молоді та особливості організації профілактики девіантної поведінки в освітньому середовищі

Ключові слова: соціальні відхилення, девіантна поведінка, соціалізація, учнівська молодь.

Постановка проблеми. Суть проблемної ситуації при вивченні вікових відхилень учнівської молоді полягає в тому, що внаслідок відхилень від нормальної поведінки відбувається погіршення стану життєдіяльності в умовах

освітнього середовища учня. У цьому віці учні найбільше піддаються зовнішньому впливу та мають несформований світогляд.

Подолати прояви девіантної поведінки значно складніше, аніж завадити їхній появі. А тому все більш актуальною є необхідність профілактичної роботи та проведення превентивної діяльності в освітньому середовищі через складання програм профілактики та моніторингу ефективності.

Мета статті: визначити фактори формування вікових відхилень учнівської молоді, вплив девіантної поведінки на соціалізацію особистості, виявити роль та значення профілактики відхилень у поведінці в системі освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням девіантної поведінки учнівської молоді займалися такі дослідники, як: О. Бондарчук, А. Гольдштейн, В. Хомик, Н. Волошина, Н. Максимова, Т. Федорченко.

Вклад основного матеріалу. Учнівська молодь – це соціальна група молодих людей віком 15–18 років, куди входять старшокласники загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв і студенти училищ, коледжів, обов'язковою ознакою яких є набуття в певний період формальної освіти, що здійснюється за різними напрямками.

Учнівська молодь знаходиться в періоді переходу від дитинства до дорослості, що передбачає залучення їх до опанування системою знань, норм і навичок, завдяки яким індивід може створювати матеріальні та духовні цінності, виконувати суспільні функції і нести соціальну відповідальність. Тобто ранній юнацький вік – це безпосереднє продовження соціалізації особистості, яка супроводжується серйозними проблемами в поведінці, конфліктними ситуаціями, труднощами в засвоєнні соціальних ролей.

Порушення соціальних норм є одним із проявів поведінкових відхилень, що може мати позитивний і негативний характер. Девіантна поведінка характеризується як відхилення від норми негативного характеру.

Девіантна поведінка – це система негативних вчинків, дій людини або групи, що не відповідає соціально прийнятним стандартам і характеризується як порушення встановлених у суспільстві моральних і правових норм.

Критеріями девіантної поведінки є: негативний характер прояву; невідповідність дій суспільно прийнятним стандартам поведінки; системність девіацій; асоціальна чи антисоціальна мотивація вчинків; значний ступінь особистої чи суспільної небезпеки; особистісна деформація розвитку особи; загальна негативна спрямованість розвитку особи.

Якісно організована профілактична робота з дітьми в закладі освіти розпочинається з педагогічної діагностики – діяльності для виявлення актуального стану об'єктів (суб'єктів) і тенденцій освітнього процесу.

Термін «діагностика» дослівно з грецької мови перекладається як «здатність розпізнавати» (dia, dias – через, між, серед, з допомогою; gnosis – знання).

Соціально-педагогічна діяльність – це діяльність, спрямована на конкретну особу, яка сприяє вирішенню її індивідуальних проблем за допомогою вивчення особистості дитини та навколишнього її соціуму; пошуку відповідних способів спілкування з дитиною; виявлення засобів, що допомагають дитині самостійно вирішити свою проблему [1].

Профілактика (від гр. «prophylaktikos» запобігання, обмеження, попередження) – це попереджувально-профілактична діяльність у соціально-педагогічній сфері, що має на меті виявлення, запобігання та обмеження асоціальних явищ у дитячому та молодіжному середовищі; причин соціальної дезадаптації різних соціальних груп та окремих осіб; забезпечення умов для формування соціально-позитивної спрямованості особистості [2].

Метою соціально-педагогічної профілактики в освітньому середовищі є успішна соціалізація підлітків на основі усунення негативних факторів, які сприяють формуванню їх девіантної поведінки. Серед них виділяють:

1) індивідуально-психічний: викривлення особистісних рис, деформація мотиваційної сфери, несформованість навичок спілкування, педагогічна занедбаність, затримка психічного розвитку;

2) соціально-позашкільний: порушення прав дитини з боку дорослих, відсутність опіки над дитиною чи гіперопіка, залучення дитини до протиправних дій, низький соціальний статус сім'ї, неадекватні взаємини в сім'ї;

3) соціально-шкільний: негативний вплив соціально-психологічного клімату групи (класу), низький соціальний статус групи [3].

Аналіз наукових праць І. Козубовської [4], В. Лютого [5] дозволяє констатувати, що можна виокремити такі напрями соціально-педагогічної профілактики:

- профілактика дезадаптованої поведінки та важковиховуваності;
- профілактика делінквентної поведінки (злочинності, правопорушень, аморальних вчинків);
- профілактика адиктивної поведінки (алкоголізму, тютюнопаління, наркоманії, токсикоманії, комп'ютерної залежності);

– профілактика асоціальної та психопатологічної поведінки (проституція, суїцид, безпритульність, бродяжництво, бездоглядність, профілактика сімейного неблагополуччя, насильства).

У науковій літературі виокремлюють такі форми співпраці соціального педагога з іншими суб'єктами профілактики: консультації, що проводяться на підставі даних діагностики як окремих підлітків, так і класу в цілому; проведення практикумів з підлітками та їх батьками, де обговорюються питання етичного розвитку підлітків, важковиховуваності, девіантної поведінки, їх причини та шляхи попередження; семінари для підлітків, батьків, педагогів школи; спільне проведення батьківських зборів; колективний аналіз інформації, отриманої фахівцями та класним керівником; проведення спільних заходів для підлітків тощо.

Особливого значення для дослідження становить праця В. Сорочинської [6], у якій наголошується, що виконуючи профілактичну функцію соціально-педагогічної діяльності, фахівець:

- організовує систему профілактичних заходів щодо попередження відхилень у поведінці;
- впливає на формування морально-правової стійкості особистості;
- організовує систему заходів соціально-педагогічного оздоровлення дітей, молоді та неблагополучних сімей.

До основних напрямів вдосконалення профілактичної соціально-педагогічної діяльності належать такі: організація соціально-педагогічної профілактичної роботи щодо девіантної поведінки з орієнтацією на більш широкі вікові межі; врахування позиції підлітка як активного суб'єкта організації соціально-педагогічної профілактичної роботи з важковиховуваними; доцільність застосування в соціально-педагогічній профілактичній роботі методів, які гальмують розвиток негативних якостей особистості підлітка, та стимулюють розвиток позитивних; організацію соціально-педагогічної роботи з сім'єю, спрямованої на мобілізацію нейтралізуючого потенціалу сімейного середовища.

Висновки. Отже, важливою педагогічною умовою запобігання формуванню девіантної поведінки підлітків є поєднання групових та індивідуальних форм виховного впливу шляхом проведення профілактичних заходів в освітньому середовищі. Особливе значення має використання педагогічного потенціалу учнівського колективу, що доцільно здійснювати за такими напрямами: формування морально-правового досвіду підлітків через залучення до різних форм самоврядування, цікавої діяльності; виховання в підлітків стійких колективістських орієнтацій, руйнування асоціальних

установок, передумовою чого є встановлення в колективі відносин співпраці і взаємодопомоги; формування в колективі відносин відповідальної залежності, виховання в підлітків інтересу й здатності до управління різними сторонами колективної життєдіяльності, їхнього спонукання до проявів ініціативи та самостійності.

Література

1. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Зверевої. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
2. Архипова С. П. Соціальна педагогіка : навч.-метод. посіб. Черкаси-Ужгород, 2002. 154 с.
3. Афанасьєва В. В. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків у навчальному процесі. *Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2009. № 1. С. 47–52.*
4. Козубовська І. В., Товканець Г. В. Соціальна профілактика девіантної поведінки: корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей у процесі професійного педагогічного спілкування. Ужгород: Патент, 1998. 195 с.
5. Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки : навч. посіб. Київ: Академія праці і соціальних відносин, 2000. 50 с.
6. Сорочинська В. Є., Удалова О. А., Штифурак В. С., Удалова О. Ю. Профілактика негативних явищ серед учнівської та студентської молоді (наркоманія, алкоголізм, СНІД): навч.-метод. посіб. для вищ. навч. закл. Київ : Вид-во Європ. ун-ту 2003. 168 с.

І. Д. Глобіна,

*учитель початкових класів КГ № 49 Криворізької міської ради,
спеціаліст, вчитель-методист*

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОЦІ

У статті розкривається особливості формування творчої активності молодших школярів на уроці.

Ключові слова: навчальна діяльність, активність, творча активність, педагогічні технології, засоби впливу на учня.

Постановка проблеми. Процес становлення нової системи освіти в Україні, орієнтованої на входження в світовий освітній простір, супроводжується суттєвими змінами в педагогічній теорії та практиці освітнього процесу.

Творчість дає людині можливість актуалізувати свої потреби, інтереси, здібності, знаходити форми прояву індивідуальної активності. У зв'язку з цим все більшої теоретичної та практичної значущості набуває залучення учнів до творчої діяльності, створення необхідних умов для формування творчої активності школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчої активності завжди була в полі зору вчених. Різні аспекти творчості розглядали В. Дружинін, Я. Пономарьов, І. Семенов; педагогічний аспект зазначеної проблеми досліджували Ю. Бабанський, М. Данилов, І. Лернер, В. Паламарчук, О. Савченко, М. Скаткин, Т. Шамова та ін. Дослідниками Н. Вишняковою, Л. Івахненко, В. Лозовою, С. Сисоевою сформульовано основні умови формування творчої активності.

Мета статті – розкрити особливості формування творчої активності молодших школярів в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу. Головним завданням гуманізації та демократизації освіти в Україні є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, формування покоління, яке здатне вчитися протягом усього життя, продуктивно розв'язувати нагальні проблеми сучасності, розвивати цінності громадянського суспільства.

Творчу активність, на наш погляд, необхідно розглядати в єдності двох сторін. Як наголошує К. Приходченко, перша пов'язана з поняттям «творчість» – комплекс якостей і властивостей особистості, який сприяє повній реалізації її творчого потенціалу і виражається в оригінальному, своєрідному, нешаблонному мисленні й емоційності. Друга пов'язана з поняттям «активність» – це категорія, яка значною мірою визначає ефективність й успішність навчальної діяльності; це одна з важливих психічних характеристик особистості учня, яка виявляється у творчості, вольових актах і впливає на якість спілкування в процесі навчання. Ступінь активності може як сприяти, так і перешкоджати процесу навчальної діяльності [2, с. 194].

В. Холоденко розглядає творчу активність і як якість особистості, і як процес, і як результат; вважає творчу активність складовою частиною творчого потенціалу, яка народжується у своєрідному поєднанні емоцій, інтелекту, волі,

характерологічних особливостей особистості та є тим згустком енергії, що мобілізує творчі потенції. Творча активність мотивована внутрішньою потребою в самовираженні, базується на загальній активності та взаємодії свідомого, підсвідомого й неусвідомлюваного, по суті є самодіяльністю, важливою умовою якої є свобода [5, с. 185].

Розвитку творчої активності особистості сприяє формування потреби у творчій діяльності. Творча діяльність доступна людині за умови достатньо розвиненого сприйняття та певного джерела знань, уяви, пам'яті, почуттів, емоцій, умінь, навичок. Ці психологічні якості та процеси притаманні кожній людині, однак їх сила, спрямованість – індивідуальні. Педагогічне керівництво ними забезпечує можливість реалізації особистістю власного творчого потенціалу в різних видах діяльності.

Педагоги-дослідники розглядають творчу активність як продуктивну форму, активність, джерелом якої виступають пізнавальні потреби. Творча активність проявляється в прагненні людини створити свій, оригінальний задум розв'язання конкретної задачі, а також знайти нестандартні способи втілення задуму. Для творчої активності характерною є яскраво виражена особистісна забарвленість результату діяльності.

У сучасних умовах для засвоєння шкільної навчальної програми недостатньо вирішувати типові навчальні завдання. Необхідно вчитися приймати нестандартні рішення, швидко орієнтуватися в нових обставинах, творчо підходити до розв'язання поставлених проблем, самостійно здобувати знання.

Сучасна педагогічна наука пропонує значний арсенал активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів початкових класів.

Відомо, що активність учнів у навчанні виявляється не в примусовому запам'ятовуванні тих чи інших знань й опануванні певними вміннями та навичками, а у творчій діяльності, що здійснюється за власним бажанням і внутрішнім спонуканням, яка організовується й уміло спрямовується вчителем. «Активність учнів у навчальному процесі, – пише В. Лозова, – мимовільне бажання діяти. Активність учня виникає і проявляється тільки тоді, коли задана діяльність збігається з його внутрішнім бажанням її виконувати» [1, с. 28], тобто активність виявляється в перетворювальній діяльності та передбачає певні зміни насамперед у свідомості суб'єкта.

Навчальна діяльність складається з таких компонентів: навчальне завдання, навчальні дії, дії самоконтролю та самооцінки. Щоб діти вчилися та засвоювали знання й уміння у формі повноцінної навчальної діяльності, її потрібно відповідно організувати.

Справжня суть роботи з розвитку творчої особистості учня полягає в організації життя дитини, де однією з важливих функцій є стимулювання позитивної мотивації кожного учня в процесі організації різних видів діяльності.

Щоб стимулювати творчу активність школярів можна використовувати такі методи і прийоми як розвиток творчого інтересу, використання цікавих аналогій, створення ситуацій емоційного переживання, метод відкриття, створення ситуації вибору, самостійна дослідницька робота.

У процесі творчості, підкреслює О. Савченко, у різних видах активності людини зберігається її творча суть – пошуково-перетворююча діяльність [3, с. 7].

Творча діяльність, як правило, «починається із проблеми або запитання, із подиву, здивування, із суперечності». Усвідомлення суперечностей викликає проблемні ситуації, у результаті яких формується проблема. Тому одним із найбільш часто використовуваних учителями підходів для створення творчого завдання є створення парадоксальної ситуації.

Парадоксальність ситуації формується шляхом спеціального провокування, яке викликає суперечності. Така властивість творчого завдання отримала назву «латентність» – суперечність між змістом завдання та наявним в учня досвідом вирішення, наявними знаннями; багатоплановість вирішення.

На наш погляд, слід наголосити на тому, що творчість, будучи складним психологічним процесом, вимагає максимального напруження і виявлення вольових, фізичних і розумових зусиль, тобто максимальної активності особистості.

Активні методи навчання – це методи, які спонукають учнів до активної розумової і практичної діяльності в процесі опанування навчальним матеріалом. Активне навчання передбачає використання такої системи методів, яка спрямована головним чином не на виклад учителем готових знань, їх запам'ятовування і відтворення, а на самостійне опанування учнями знань і вмінь у процесі активної розумової і практичної діяльності.

С. Сисоєва виділяє такі характерні особливості активного навчання:

– примусова активізація мислення, коли учень змушений бути активним незалежно від його бажання;

– досить тривалий час залучення учнів у навчальний процес, оскільки їх активність повинна бути не короткочасною й епізодичною, а значною мірою стійкою та тривалою (тобто протягом всього заняття);

– самостійне творче вироблення рішень, підвищена ступінь мотивації та емоційності учнів [4, с. 42].

Серед основних умов формування творчої активності учнів на уроці науковці виділяють психологічні: створення відповідної творчої атмосфери на уроці; доброзичливість учителя; створення умов для конструктивного спілкування учнів незалежно від рівня їх творчого розвитку; забезпечення учням можливості активно ставити запитання, висувати оригінальні ідеї, гіпотези; використання особистого прикладу творчого підходу до вирішення проблеми. Педагогічні: забезпечення учнів необхідним дидактичним і роздатковим матеріалом; забезпечення умов для вправ і практичного застосування набутих знань, умінь і навичок; домагатися, щоб розклад уроків чи шкільні дзвоники не були вирішальними факторами організації освітнього процесу; дотримуватися позиції консультанта, помічника учнів, залишаючи за собою функцію загального контролю, надавати можливість учням будувати творчий процес самостійно.

Отже, основними критеріями прояву творчої активності учнів на уроці є: уміння сформулювати проблему або побачити суть поставленого перед ним творчого завдання, виділити в ньому головне та найсуттєвіше, самостійно розв'язати і надати розв'язку завершеного вигляду, уміння вийти за межі завдання, перетворити завдання і стимул.

Висновки. Творча активність учня молодшого шкільного віку має формуватися в різних видах творчої діяльності, знаходити своє виявлення через різноманітність цієї діяльності, самостійність і пізнавальну активність.

Така активність учнів полягає у здатності змінювати навколишню дійсність відповідно до власних потреб, інтересів, мети освітнього процесу, вона проявляється в енергійній, інтенсивній діяльності, яка спрямована на засвоєння і творче застосування знань, умінь і навичок.

Література

1. Лозова В. І. Пізнавальна активність школяра: посіб. Харків: Основа при ХДУ, 1990. 88 с.

2. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище: теоретичний і практичний концепти: монографія. Донецьк : Ноулідж, 2011. 382 с.

3. Савченко О. Я. Сучасна школа: територія творчості: *Досвід моделювання шкільної системи, аналіз теорії і практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Моделі розвитку сучасної української школи»*. Черкаси, 2006, № 10. С. 5–15.

4. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість: навч. посіб. Харків – Київ: Каравела, 1998. 50 с.

5. Холоденко В. О. Сутність, зміст та структура творчої активності особистості. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. № 1. С. 84–88.

В. В. Горбенко,

вихователь,

КЗ «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей №1»

Криворізької міської ради

ЗАРОДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА ПРОБЛЕМУ ВІДХИЛЕНЬ У ПОВЕДІНЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА ЇХ ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК.

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються теоретичні аспекти зародження педагогічних поглядів на проблему відхилень у поведінці неповнолітніх та їх подальший розвиток.

Ключові слова: відхилення у поведінці, мислителі, вчені, особистість.

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна наука і практика перевиховання дітей з відхиленнями в поведінці, схильних до правопорушень, має свою історію, нею накопичений певний досвід, який, на нашу думку, ще недостатньо глибоко проаналізований і узагальнений.

Чимало цінних думок щодо проблеми відхилень у поведінці, які заслуговують на увагу й нині, було висловлено нашими далекими попередниками, починаючи ще з античних часів.

Метою даної роботи є висвітлення теоретичних аспектів зародження педагогічних поглядів на проблему відхилень у поведінці неповнолітніх та їх подальший розвиток.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що видатні грецькі вчені-мислителі були ідеологами рабовласницького ладу, чимало педагогічних ідей, висловлених ними, мали позитивний вплив на подальший розвиток теорії виховання.

Аналізуючи їх твори, можна знайти положення щодо попередження відхилень у формуванні особистості, які аж ніяк не втратили своєї актуальності нині та можуть бути успішно використані в роботі з важковиховуваними дітьми.

Надзвичайно цінною, на наш погляд, є думка Демокрита – великого мислителя – про те, що втримати дитину від провини краще не силою, а шляхом формування в неї відповідних переконань.

Демокрит впевнений у тому, що «Постійне спілкування з поганими розвиває погані задатки» [2, с. 7].

Найбільш відомим із римських педагогів був Марк Квінтіліан. Збереглися до наших днів фрагменти його твору «Про виховання оратора», які дають змогу судити про педагогічні погляди Квінтіліана, які вважаємо надзвичайно цікавими. Квінтіліану належить прогресивна думка, що всі діти мають певні позитивні задатки від природи, а задача вихователя – розвинути їх.

Одним із перших Квінтіліан сформулював ряд вимог до вчителя-вихователя, серед яких дуже важливою є вимога добре знати особливості кожного учня, його характер, щоб використати відповідні засоби впливу [2, с. 32].

В епоху феодалізму цікаві педагогічні ідеї висловлювали такі відомі мислителі-гуманісти, як: Франсуа Рабле, Томас Мор, Томазо Кампанелла, Мішель Монтень та ін. Вони виступали з вимогами гармонійного розвитку особистості, засуджували схоластичність.

У правильному формуванні особистості провідну роль повинно відігравати трудове виховання. Т. Мор вважав, що в результаті правильного трудового виховання праця стане насолодою для людей.

Одним із найвидатніших педагогів епохи розпаду феодалізму був Я. Коменський. Він розглядав виховання як важливу передумову для встановлення справедливих і дружніх відносин між людьми і народами. Знаменита праця Я. Коменського «Велика дидактика» перекладена багатьма мовами світу.

Видатний педагог значну увагу приділяв проблемі відхилень у поведінці, вихованню дітей з вадами поведінки.

Я. Коменський визнавав, що є діти, які важче піддаються виховним впливам. Вони «тупі», «вперті», «злі», але їх можна й треба виховувати. Дуже влучним й образним є порівняння, яке наводиться з цього приводу Я. Коменським. Він пише, що дріява брудна посудина не втримує воду, але якщо її часто мити, вона стає чистішою; так і важковиховувані діти «пом'якшуються» характером, стають здатними дотримуватись прийнятих у суспільстві норм і правил [2, с. 51].

Дуже важливою є думка Я. Коменського про те, що поганими чи добрими дітьми не народжуються, вони стають такими в результаті виховання, яке може бути правильним або неправильним.

У процесі виховання необхідно використовувати найрізноманітніші методи, серед яких Я. Коменський виділяв «ласкаве слово», вправлення в хороших вчинках, похвалу, покарання. Він виступав проти тілесних покарань, але в окремих випадках допускав їх застосування [2, с. 54].

Добре відомі педагогічні погляди Джона Локка, зокрема його теорія «чистої дошки», згідно якої дитина з'являється на світ без вроджених ідей, нахилів до того чи іншого типу поведінки. Дитина стає такою, якою її виховують.

Дж. Локк правильно відзначав, що не можна досягти успіхів у вихованні, застосовуючи насильство, крик. Ласкаве слово, доброзичливе зауваження, нагадування – ось що потрібно дитині, яка поводить себе не зовсім правильно [2, с. 65].

Цікавою є педагогічна теорія німецького вченого І. Гербарта, де чимало місця відведено питанням відхилень у поведінці дітей. Основна ідея, яку обґрунтував І. Гербарт щодо попередження відхилень у поведінці дітей, полягає у створенні таких умов життєдіяльності дитини, за яких вона не мала б можливості проявляти свої погані нахили, починаючи з перших кроків життя. Ця ідея сама по собі непогана, але в реалізації її І. Гербарт допускав деякі помилки. Уся система управління побудована І. Гербартом на насильстві, муштруванні.

На рубежі нового ХІХ століття з'являються люди, які сміливо критикують новий лад, виступають проти соціальної несправедливості, жорстокості, насильства. Це, насамперед, відомі всьому світу соціалісти-утопісти: Ш. Фур'є, А. Сен-Сімон, Р. Оуен.

Причини відхилень у поведінці особистості, зокрема протиправні дії, вони пояснювали не природою людини, а вадами соціального середовища,

недоліками в організації суспільства, заснованого на приватній власності, експлуатації людини людиною.

Вони надавали великого значення ранньому розвитку дитини. Р. Оуен у своїй книзі «Новий погляд на суспільство» підкреслює, що дитина – суміш різних якостей, з яких можна сформувати будь-який характер. «Всі діти без винятку – це пасивна суміш, з якої з допомогою правильного підходу, що базується на знанні справи, можна сформувати особистість з будь-яким характером» [2].

Щодо відхилень у поведінці, зумовлених «поганим характером», то останній, на думку Р. Оуена, вони формуються, коли «дитина народжується з несприятливим співвідношенням елементів своєї природи або коли вона перебуває з перших днів народження в неблагополучних умовах» [2, с. 141].

Проблема відхилень у поведінці неповнолітніх турбує вчених дуже давно. У ХІХ ст. дитяча злочинність набула значного розмаху, тому вчені почали ретельно вивчати її природу. Переважна більшість учених вважала головною причиною виникнення відхилень у формуванні особистості, скоєння правопорушень і злочинів неповнолітніми неблагополучні умови життя дітей, відсутність правильних виховних впливів. Окремі вчені вважали, що причиною цього явища є недоліки існуючої системи, яка в першу чергу й породжує злочинність.

Інші вчені підтримували ідею про фатальність природжених злочинних нахилів, властивих окремим індивідам.

Проблемою відхилень у поведінці неповнолітніх учені займаються й у наш час, оскільки рівень злочинності серед неповнолітніх з року в рік зростає.

Сьогодні існує багато різних течій, тенденцій, напрямків, теорій, концепцій, щодо девіантної та делінквентної поведінки неповнолітніх, які можна класифікувати за такими трьома напрямками: біосоціальний, соціологічний і критичний. Кожен із цих напрямів розглядає різні способи проведення профілактичних заходів щодо попередження девіантної поведінки підлітків. Тут можна виділити такі три способи: правовий, медико-біологічний, соціальний. Концепція правової превенції передбачає вдосконалення кримінально-правових заходів у межах діючого законодавства. Концепція медико-біологічної превенції пропонує клінічні програми впливу на особистість, схильну до протиправної поведінки. Суть концепції соціальної превенції в розвитку й розширенні мережі найрізноманітніших служб обстеження, які до певної міри сприяли б забезпеченню ранньої профілактики.

О. Духнович розумів, що на формування поведінки дитини впливають природні нахили та навколишнє середовище. Він рекомендував нешаблонні підходи до фізично слабких дітей і дітей із затримками психічного розвитку; покарання до дітей, вважав він, «треба застосовувати тактовно, обережно», але в окремих випадках учений допускав можливість фізичних покарань, що суперечило його гуманістичним поглядам [1, с. 54].

Не можна не зауважити при розгляді даного питання соціальну, корекційну й реабілітаційну діяльність А. Макаренка та С. Шацького, які в 30-ті роки ХХ ст. сформулювали основні принципи, зміст і методи соціальної роботи з важковиховуваними дітьми і підлітками. Їх педагогічна теорія ґрунтується на ідеї створення педагогом виховного соціального середовища.

Дисциплінування учня – процес досить складний і різноманітний. У ньому визначальне місце належить зусиллям педагога, батьків, колективу учнів і кожної особистості. А. Макаренко вважав, що педагогіка має опрацювати питання виховання широкої мотивації колективного інтересу, що вона «розбере механіку людського зусилля, покаже, яке місце належить у ньому волі, самолюбству, соромові, навіюваності, наслідуванню, страхові, змаганню – і як усе це комбінується з явищами чистої свідомості, переконаності, розуму» [2, с. 365].

А ось у 60-ті роки минулого століття В. Сухомлинський запропонував різноманітні засоби стимулювання самовиховання особистості. Домінантною в його рекомендаціях була «орієнтація на індивідуальний стиль побудови педагогічного процесу, на гуманізацію засобів виховання девіантних підлітків» [3, с. 96].

Згідно з концепцією особистості Г. Костюка, проблеми структури особистості доцільно розглядати на основі аналізу її діяльності, оскільки суспільні умови визначають психічні властивості особистості лише через дії самого індивіда.

Стратегію педагогічної роботи у світлі цієї концепції слід спрямувати, насамперед, на формування динамічної та стійкої особистості, яка, з одного боку, здатна враховувати мінливість обставин і співвідносити свої дії з цими змінами, а з іншого боку, твердо дотримуватися своїх намірів і планів, створюючи для них відповідні умови реалізації [2, с. 194].

Висновки. Проаналізувавши погляди вчених на проблему девіантної і делінквентної поведінки серед дітей і молоді, можна визначити фактори, які впливають на процес дезадаптації підлітків і молоді: спадковість (психофізична, соціальна, соціокультурна); психолого-педагогічний фактор (дефекти шкільного

й сімейного виховання); соціальний фактор (соціальні та соціально-економічні умови функціонування суспільства), соціальна діяльність самого індивіда, яка виявляється в активному ставленні до норм і цінностей свого оточення.

Література

1. Духнович О. Вибрані твори. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2003. 568 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.
3. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Київ : Рад. школа, 1971. 208 с.

С. В. Діденко,

*учитель початкових класів КЗШ № 32,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії*

НАРОДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена виокремленню народознавчого аспекту морального виховання молодших школярів з метою подальшого використання вчителем у виховній роботі.

Ключові слова: моральне виховання, народознавство, народна педагогіка, виховання, родина.

Постановка проблеми. Формування у молодших школярів морально-етичних цінностей засобами народознавства є актуальною проблемою сьогодення. Зміна виховних цілей і завдань на сучасному етапі розвитку українського суспільства на перший план висуває формування у молодих поколінь національних ідеалів, національної свідомості, патріотизму, морально-поведінкових норм. З огляду на це, надзвичайної актуальності й важливого значення набуває проблема виховання дітей на українських народних традиціях й обрядовості, які містять багатий, накопичений віками матеріал і є відображенням народної психології, філософії, ідеології, характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз традицій українського народу в історичному розвитку суспільства знаходимо в спадщині відомих етнографів, істориків, педагогів Г. Ващенка, Ф. Вовка, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, П. Чубинського, Т. Шевченка.

Проблеми різних аспектів морального виховання, його особливості, тенденції та пріоритети, обґрунтування можливостей звернення в цьому процесі до прогресивних ідей народної педагогіки знаходимо в роботах Т. Алексеєнко, О. Докукіної, Т. Кравченко, В. Постоного.

Мета статті – виявити виховні можливості ефективного використання народознавчого аспекту в моральному вихованні учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах кардинальних змін у системі шкільної освіти на всіх її ланках проблема виховання учнівської молоді набуває великої ваги.

Серед усього розмаїття засобів народної педагогіки важливе місце належить традиціям, які вибудовувалися на духовних надбаннях українців, об'єднуючи найкращі здобутки виховання молодих поколінь.

Вироблені протягом віків найкращі надбання народної педагогіки, несуть у собі багате й невичерпне джерело морально-етичних норм, поглядів на розвиток дитячої особистості, методи і форми формування належних рис і якостей. Передаючи культурно-історичні цінності, традицій батьків, дідів і прадідів, народ забезпечує постійність життя свого етносу.

Виховання молодого покоління має для кожної нації непересічне значення. Одне із завдань сучасної школи полягає в тому, щоб залучити дітей до народних традицій. Сила народної педагогіки полягає саме в тому, наголошує М. Генік, що корінням своїм вона сягає в традиційні народні зв'язки, скеровує життя людини в єдиний з природою біологічний ритм [1, с. 132].

Провідне місце в цьому процесі належить родині, родинному вихованню, яке бере свій початок у далеких глибинах кількатисячної історії. Саме батьки – найближчі й найдорожчі для дитини люди – є тим «духовним містком», через який відбувається передача ідей, поглядів, традицій, установок, що трансформуючись за нових умов, набуваючи нових ознак, покликані стати дійовим виховним чинником.

О. Ковальчук констатує, що народознавство – ось порятунком у вихованні дітей, ефективні ліки для наших байдужих, зашкарублених душ. І наша справа навчити дитину любити рідне село чи місто, звичаї та обряди предків [2, с. 65].

Народна педагогіка – це колективна творчість народу. Багато видатних учених-педагогів минулого й сучасного досягли наукового злету, бо свою творчість будували на ґрунті народної педагогіки.

На особливій ролі виховного досвіду народу в педагогічній науці й житті суспільства наголошував видатний український філософ, письменник і педагог Г. Сковорода: «Досвід – батько мистецтва, поведінки і звички. З нього

народились усі науки і книги» [4, с. 124]. Ідеями української народної педагогіки прийнята вся його спадщина.

Вихованню дітей слід приділяти велику увагу. І тут місія батька й матері як вихователів дуже відповідальна. На батьків постійно спрямовані довірливі погляди дітей. Дуже вагомими в педагогічному потенціалі сім'ї є взаємини між батьком і матір'ю, на плечі яких повністю лягає не тільки створення виховної атмосфери в домі, а й усієї системи сімейного виховання.

За добрими народними традиціями, активними вихователями дитини в сім'ї поряд з батьками є також усі інші члени – бабуся, дідусь, сестри й брати. Поведінка кожного з них впливає на формування характеру дитини. Особливо вагомий вклад у виховання дітей вносять представники старшого покоління – бабуся та дідусь. Як наголошує С. Мартиненко «У душах онуків вони на все життя залишають незгладимий слід. Хіба можна уявити дитинство, скажімо, без бабусиної чи дідусевої казки, і не тільки дитинство, а й отроцтво, юність» [3, с. 59].

Таким чином, народна педагогіка поєднує в собі матеріальну й духовну сфери особистості, дає змогу особистісно-значущі цінності зробити основою переконань; інтереси, потреби, здібності дитини, формують основні цілі та завдання її виховання.

Народна педагогіка беззаперечно ввійшла в наше життя. Засвоєні і примножені не одним поколінням, відшліфовані тисячолітнім досвідом, народні традиції та обрядовість несуть у собі духовні та моральні цінності, що мають велике значення для сучасної системи виховання. Тут закладена мудра народна філософія, моральні заповіді, норми поведінки.

Народознавчий підхід етнопедагогіки включає в себе знання рідної мови, історії рідного краю, фольклору, традиції, звичаїв, народних свят. Людинознавчий підхід ґрунтується на принципах емоційності, глибокого гуманізму, не допускає душевної байдужості, формує в молоді почуття милосердя, розуміння.

Слід наголосити на необхідності широкого впровадження в практику виховної роботи в школі заходів саме на основі народних традицій та обрядів. Це необхідно тому, що в наш складний час стресів і психологічного перенапруження дитини, їй необхідно час від часу це напруження якимось чином знімати, а участь у народному святі чи обряді – один з найкращих видів психологічної релаксації.

Народна педагогіка завжди виступала й виступає як самобутнє культурно-історичне явище. Вона не містить сформульованих положень, наукових термінів, але вона зберігає народні погляди й традиції; знання, народну

мудрість, великий гуманізм. Основна мета народної педагогіки – виховати здорову та щасливу людину. Тому, дитина, молода людина є в центрі процесу навчання та виховання.

Дитина живе й навчається в конкретному соціокультурному середовищі, належить до певного етносу. Ціннісне ставлення до людини не можна виховувати ізольовано, відірвано від загальних культурних надбань народу.

Українська мова є виразником української природи, історії, нації і культури. Знання мови дає учням можливість відчутти і зрозуміти її лексичне та стилістичне багатство, що позитивно впливає на почуття та свідомість особистості, детермінує її національне самовизначення.

А якщо предметом уваги дитини є національне, рідне, вона стикалася з потребами вибору національних цінностей, треба допомогти їй осмислити ці почуття, знайти відповіді на непрості питання. Завдяки мові учень має можливість ознайомлюватися із зразками народної усної творчості, розширювати та поглиблювати свої знання українського фольклору, що також позитивно впливає на формування його внутрішнього світу, особистості в цілому.

Ціннісне ставлення до природи передбачає знання природи рідного краю, накопичення фактів, встановлення окремих зв'язків між явищами природи; розвиток розуміння природи та інтерес до неї; усвідомлення ролі людини в охороні природи, дбайливе ставлення до неї; здатність відчувати її красу.

Любов до рідної землі, народу – найвищий прояв патріотичних почуттів, національної свідомості. Вони виявляються в любові, шанобливому ставленні до духовних цінностей свого народу, традиційної культури, гордості за свій народ, його історію.

Ефективність формування в молодших школярів морально-етичних цінностей залежить від узгодженості виховних зусиль і взаємодії педагогів і батьків з метою вироблення спільної позиції, спільних підходів у вихованні дітей, спільної діяльності.

Педагогічна взаємодія педагогів і батьків сприяла формуванню і вдосконаленню у батьків педагогічних та етнопедагогічних знань, умінь і навичок; поліпшенню морально-психологічного клімату сім'ї; залученню батьків до участі у виховному процесі школи, масових заходах, клубній і гуртковій роботі

Висновки. Використання української народної педагогіки в національній школі та моральному вихованні ставить реальний заслін бездуховності, історичній безпам'ятності, допомагає дітям усвідомити свою громадську роль

спадкоємців народних цінностей і традицій національної родинно-побутової культури. Це дуже важливо – щоб не зачерствіли дитячі душі, щоб в них вічно горів вогник доброти, щирості, любові і шани до рідної землі і свого народу, до його славних традицій, якими можемо пишатися перед світом.

Література

1. Генік М. Формування морально-етичних цінностей у підростаючого покоління засобами народознавства як науково-педагогічна проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Кам'янець-Подільський. Вип. 10, Т. 1. 2007. С. 129-139.

2. Ковальчук О. В. Українське народознавство: кн. для вчителя. Київ: Освіта, 1992. 176 с.

3. Мартиненко С. Особливості співпраці вчителя початкових класів з родинами учнів. *Початкова школа*. 2010. №3. С. 59-61.

4. Сковорода Г. Вибрані твори: в 2 т. Київ: Дніпро, 1972. Т.2. 270 с.

О. В. Денисенко,

учитель географії

*Новопільського ліцею Новопільської сільської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель*

ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ТА ПРИРОДОЗНАВСТВА ОСВІТНІХ ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ

У статті розглядаються освітні онлайн-сервіси для використання на уроках географії та природознавства та надається їх стисла характеристика.

Ключові слова: онлайн-сервіси, уроки географії та природознавства, інформаційно-освітній простір, дистанційне навчання.

Постановка проблеми. Нова українська школа зорієнтована на розвиток у молоді знань у різних галузях, у тому числі на основі використання інформаційних технологій і засобів. У сучасних умовах реформування шкільної системи освіти постає необхідність у модернізації змісту освіти, спрямованого на комп'ютеризацію освітнього процесу.

Оснащення кабінету сучасним мультимедійним устаткуванням створює основу для використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому

процесі. Сучасні інформаційні системи дозволяють швидко та оперативно віднаходити необхідні освітньо-довідкові відомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання комп'ютера в навчально-пізнавальному процесі достатньо глибоко й повно розглядали М. Заволока, А. Зільберштейн, Б. Полозов, Д. Полторак та ін. Ними детально розроблено дидактичні та методичні підходи до застосування технічних засобів навчання в різних навчальних предметах, у тому числі на уроках географії та природознавства.

Серед українських науковців помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі (В. Биков, Я. Булахова, О. Бондаренко, В. Заболотний, О. Міщенко). Деякі дослідники й учителі-практики В. Дрібниця, О. Мокрогуз, А. Фоменко розкривають окремі аспекти теми. Питанням застосування ІКТ присвячено останнім часом значну кількість досліджень. Використання ІКТ у сучасному навчальному середовищі розглядають Ю. Арський, Б. Гершунський, В. Мадзігон, Е. Машбіц та ін., які характеризують можливості цих технологій у педагогічній практиці.

Мета статті – розглянути та охарактеризувати освітні онлайн-сервіси для використання на уроках географії та природознавства.

Виклад основного матеріалу. Реалії інформаційно-освітнього простору спонукають учителя географії залучати до своїх педагогічних методик універсальні дидактичні можливості комп'ютерних систем, які спрямовуються на формування в учнів уміння працювати з необхідною інформацією в процесі пошукової діяльності. Новітні інформаційні технології дають можливість підвищити ефективність уроку географії, створити такі умови, за яких усі учні залучаються до активної творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, учаться співпрацювати, критично мислити, аналізувати, висловлювати й відстоювати власні думки та ідеї.

На сучасному етапі ми стикаємося з проблемами засвоєння учнями знань, їх компонування й оперативного використання. Одним із напрямків вирішення даної проблеми є застосування сучасних освітніх онлайн-сервісів для передачі та засвоєння інформації учнями шляхом її візуалізації.

Л. Асманська наголошує, що сучасний учитель повинен прагнути до впровадження інтерактивного способу використання ІКТ, та розуміти, що ІКТ – це не флешка з презентацією, а сучасні освітні онлайн-сервіси, навчальні платформи, хмарні мультимедійні технології, дистанційне індивідуальне навчання, навчально-розвиваючі проекти в соціальних мережах [1]. Потреба

людини зайняти своє місце в соціумі обумовлює необхідність застосування сучасних інформаційних технологій на практиці.

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, мережі «Інтернет» проблема добору й використання ресурсів стає надзвичайно актуальною. Оскільки медіакультура утвердилася практично в усіх галузях людського життя, зокрема й в освітньому просторі, вчителю надається можливість підвищити якість уроку, використовуючи багатогранний світ інтернету та медійності. З цією метою вчитель може використовувати комп'ютери, планшети, інтерактивні дошки, якщо ними оснащено аудиторію. Але не слід забувати, зазначають Л. Покась і Я. Цимбаленко, що заняття з географії – це не нагромадження знань, а пошукова діяльність, спрямована на формування вмінь і навичок щодо орієнтації в інформаційному просторі. Адже учень, зайшовши до всесвітньої «павутини», занурюється в нову реальність і може забути про первинну мету свого візиту [2, с. 303]. Тому вчитель, перш за все, повинен навчити своїх вихованців при використанні «Інтернет»-мережі зосереджуватися на основних цілях. Іншим підводним каменем може стати неякісний продукт, яким заповнено інтернет-простір. Тому таким заняттям має передувати якісна, скрупульозна підготовка вчителя, який повинен переглянути онлайн-сервіси, до яких він радить звертатися учням.

На сьогоднішній день освіта України працює в особливих умовах – дистанційного навчання, а це змушує вчителів шукати нові підходи та методи при підготовці до уроків з географії, а також до ЗНО. Для того, щоб допомогти учням краще запам'ятати матеріал, можна використовувати різноманітні інтерактивні сервіси з географії. Наприклад, на курсах ЗНО Educator та при проведенні онлайн-уроків часто використовуються згадувані сервіси, що допомагає зацікавити учнів. Сервіси Google – від Google Maps та Street View до Arts&Culture – варто застосовувати для закріплення матеріалу з багатьох тем. На особливу увагу заслуговують онлайн-тести для перевірки знань з географії та підготовки до ЗНО, які коректно відображаються та зручні у використанні.

Зручними, на нашу думку, є такі перевірені в роботі дистанційні платформи, як: «GOOGLE CLASSROOM», «MOODLE», «Мій клас», «Classdojo», «НОВІ ЗНАННЯ», «HUMAN ШКОЛА», «Edmodo». Вони дають можливість вчителю готувати та викладати навчальні матеріали, презентації, відео, практичні роботи, здійснювати перевірку знань та оцінювання за допомогою тестів (GOOGLE FORMS, Quizlet, Proprofs, Testorium, Kahoot!, ClassMarker, PLICKERS, EASY TEST MAKER).

Давайте розглянемо та охарактеризуємо корисні інтернет-ресурси для вчителів географії.

На платформі «Seterra Online» зібрано понад 200 географічних завдань різного ступеня складності та відмінної тематики, які відображуються на зручно влаштованому інтерфейсі [7]. Граючись, можна в цікавий спосіб запам'ятати розташування країн та їх столиць, пам'ятки, прапори, номенклатуру від найбільш визначних географічних об'єктів до найдрібніших.

«Сім чудес України» – добірка відеоматеріалів про визначні місця України, всеукраїнський просвітницький проект [4]. Його задум – показати Україну з боку непересічності та унікальності в природному та історико-культурному форматі.

На сервісі «Mapillary» подивитися точкові панорамні фотографії з певного куточку світу та розглядати панораму лінійно [5].

Хоча ресурс є англомовним, але автоматична функція перекладу, передбачена Google, за бажанням відобразить зміст сайту більш зрозумілою мовою. Але цей сервіс доступний лише у браузері «Chrome».

Інтернет-сервіс «Mozaik Education» забезпечує інтерактивне навчання та на даний момент посідає перше місце в Україні серед подібних собі [6]. Його основна складова – mozaBook – урізноманітнює інструментарій шкільних уроків численними ілюстраціями, анімаційними та творчими презентаційними можливостями. Видовищні інтерактивні елементи й вбудовані додатки сприяють розвитку навичок, полегшують проведення дослідів, пробуджують зацікавленість учнів і допомагають у легкому засвоєнні навчального матеріалу.

Курс «ГЕОГРАФІЯ: ЗАГАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ» буде цікавим та корисним для всіх вікових категорій [3]. Він особливо актуальний для учнів 6–11 класів, а також є базовим при підготовці до ЗНО.

Під час проходження цього курсу учні дізнаються про історію найвизначніших географічних відкриттів, опанують навички використання планів і карт, пізнають таємниці оболонки Землі та, найголовніше, навчаться розв'язувати будь-які географічні задачі.

«StudyGe» – кишеньковий глобус, який допоможе школярам запам'ятати, де знаходиться та чи інша країна, який у неї прапор, яка столиця [8]. Дуже корисно та продуктивно буде потренувати свою пам'ять, запам'ятовуючи інформацію про країни. Гра обов'язково сприятиме поліпшенню знань з географії.

На порталі Національного географічного товариства представлений великий вибір інтерактивних завдань. Карти, за допомогою яких можна

здійснювати віртуальні мандрівки. У цьому ж розділі Earthpulse знайомить нас з проблемами населення. Ресурс доречно використати в 8-му класі при розгляді теми «Населення світу». На сьогодні також доступна бета-версія National Geographic Education, де є величезна колекція відео- та фотоматеріалів. Перш за все, при нагоді стане конструктор інтерактивних карт. Використовуються добірки різних онлайн-ресурсів з готовими презентаціями та відео для полегшення опрацювання тем учнями.

Отже, викладання географії та природознавства, виходячи з особливостей предметів, є сприятливою сферою для застосування сучасних онлайн-сервісів з метою підвищення ефективності уроку та якості знань здобувачів освіти.

Висновки. Застосування освітніх онлайн-сервісів на уроках повинно бути методично обґрунтованим і дидактично продуманим – саме це створить заняття образним, наочним, цікавими, допоможе більш глибокому засвоєнню учнями навчального матеріалу. Цілісне, уміле використання деяких сегментів «Інтернет»-мережі на уроках позитивно впливає на поглиблення знань з географії, на формування інтересів й естетичних смаків, сприяє підвищенню якості знань, активізації дослідницької діяльності учнів, їх творчої активності.

Література

1. Асманська Л. К. Використання сервісів при дистанційному навчанні географії. URL: <https://genezum.org/library/vykorystannya-servisiv-pri-dystanciynomu-navchanni-geografii> (дата звернення: 11.01.2022).
2. Покась Л. А., Цимбаленко Я. С. Методичні особливості технології релаксації у шкільному курсі географії. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 300–304.
3. «ГЕОГРАФІЯ: ЗАГАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ» URL: <https://courses.ed-era.com/courses/EdEra/g102/G102/about>.
4. «Сім чудес України» URL: <https://7chudes.in.ua>
5. «Mapillary» URL: <https://www.mapillary.com>
6. «Mozaik Education» URL: <https://www.mozaweb.com/uk/>
7. «Seterra Online». URL: <https://online.seterra.com/ru>
8. «StudyGe» URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.mileoDev.geography&hl=uk&gl=US>

О. А. Денисенко,
*учитель української мови і літератури та світової літератури
Новопільського ліцею Новопільської сільської ради,
спеціаліст першої кваліфікаційної категорії*

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНИХ УЧНІВ

Стаття присвячена аналізу проблем розвитку мовної культури особистості учнів на уроках зарубіжної літератури в закладі освіти в процесі вивчення художніх творів.

Ключові слова: зарубіжна література, урок, літературна компетентність, усне зв'язне мовлення, мовленнєва культура.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань сучасної української школи є вирішення проблеми формування мовної особистості учня на засадах комплексного підходу в процесі вивчення всіх гуманітарних дисциплін.

В умовах трансформації українського суспільства, коли відбувається злам усталених стереотипів, зміна ціннісних координат, простежуються складні колізії у внутрішньому світі особистості, зростає роль педагогіки життєтворчості, спрямованої на плекання людини як творця свого життя. Майбутнє України – за поколінням, яке сьогодні в шкільних стінах опановує життя, якість якого залежить від рівня сформованості життєвої компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетентнісний підхід у навчанні – це формування здатності діяти в ситуації невизначеності при рішенні актуальних для учнів проблем. Науковими розробками проблеми компетентностей з акцентами на педагогічному, соціально-психологічному, соціологічному аспектах займалися З. Бауман, О. Злобіна, І. Мартинюк, Л. Сохань, В. Циба, Л. Ломако, О. Овчарук, О. Пошетун та ін. Класифікацію та структурованість компетентнісного підходу розглядали у своїх працях українські дослідники: Л. Парашенко, О. Сібіль, І. Родигіна та інші

Методико-літературознавчий підхід до формування мовної особистості учня спрямовує вчителя на активне використання широких можливостей художнього тексту для розвитку різних рівнів мовлення. Ретельним аналізом проблем методики навчання літератури, зокрема і формування мовної особистості в процесі вивчення літературних творів, займалися відомі вчені-

методисти: О. Бандура, Н. Волошина, О. Ісаєва, Л. Мірошніченко, О. Ніколенко, А. Пасічник, Б. Степанишин, В. Цимбалюк тощо.

Виклад основного матеріалу. Випускники основної школи – це патріоти України, які знають її історію; носії української культури, які поважають культуру інших народів; компетентні мовці, які вільно спілкуються державною мовою, володіють також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, мають бажання та здатність до самоосвіти, виявляють активність і відповідальність у громадському й особистому житті.

Щоб забезпечити ефективність навчання, повноцінність уроку, необхідно поєднувати репродуктивну й пошукову діяльність. Учень – не пасивна фігура педагогічного процесу, і вчитель повинен прагнути дати йому не лише певний вантаж знань, а й навички мислити, стимулювати розвиток його пізнавальних сил, роботу думки, постійну потребу вчитися, самостійно здобувати знання, спостерігати, досліджувати.

Культура мовлення – це вміння правильно говорити і писати, використовувати мовні засоби відповідно до мети й умов спілкування. Н. Бондаренко наголошує, що поняття «культура мовлення» пов'язане з особливостями та закономірностями функціонування мови, а також з мовленнєвою діяльністю людини [2, с. 15]. На формування культури мовлення впливають система норм літературної мови, національні етичні правила, мета й обставини спілкування, уявлення про культуру мовлення.

Формування мовної культури особистості у зв'язку із вивченням літератури в школі, зазначає А. Богосвятська, має базуватися на трьох основних підходах:

- 1) психолінгвістичному, побудованому на теорії мовленнєвої діяльності;
- 2) лінгводидактичному, що досліджує закономірності навчання рідної та іноземної мови;
- 3) методико-літературознавчому, що враховує можливості художньої літератури, основ літературознавства, літературної критики тощо [1, с. 58].

Усі особливості культури народу завжди відображаються в його мові та літературі як мистецтві слова, які є специфічними й унікальними, оскільки по-різному фіксують у собі навколишній світ і людину в ньому. Тому особлива роль у системі гуманітарних предметів для формування мовної особистості учнів відводиться таким навчальним предметам, як: мова (державна, рідна, іноземна) та література (українська та зарубіжна).

Розвиток культури мовлення учнів – це система роботи, спрямована на розвиток умінь і навичок учнів усно та письмово сприймати і розуміти чужі думки та будувати власні висловлювання.

Нинішній спосіб викладання зарубіжної літератури має створити умови для духовного самовдосконалення, самореалізації та самоутвердження здобувача освіти.

Учитель словесності повинен будувати педагогічний процес не за принципом інформаційного повідомлення від суб'єкта до об'єкта в жанрі монологу, а діалогізації.

Щоб усього цього досягти визначимо основні правила, якими прийнято оперувати під час удосконалення мовленнєвої культури учнів.

Не секрет, що робота з розвитку культури мовлення має базуватися на безпосередніх літературних і життєвих враженнях учнів; має будуватися в єдиній системі, використовуючи принцип наступності та послідовності навчання; має здійснюватися на кожному уроці літератури й закріплюватися на окремих уроках – уроках розвитку культури мовлення.

Робота над усним зв'язним мовленням учнів на уроках зарубіжної літератури, як зазначає С. Сафарян передбачає:

- словниково-фразеологічну роботу;
- докладну зв'язну відповідь;
- виразне читання;
- різноманітні повідомлення на тему;
- усне словесне малювання;
- рецензування відповідей один одного;
- обговорення відповідей школярів [3, с. 8].

Успішне виконання відповідальних і складних завдань, поставлених при вивченні художніх текстів, можливе лише тоді, коли вчитель зважає на емоційно-естетичну природу мистецтва слова, широко використовує у своїй практиці виразне читання, методи та прийоми, що сприяють розвитку відтворюючої і творчої уяви, емоційної сфери і самостійної розумової діяльності учнів.

Головне завдання уроку зарубіжної літератури в контексті компетентнісного підходу полягає в тому, щоб сформувати в кожного учня такі читацькі компетентності, які б надавали йому змогу самостійно орієнтуватися у мистецьких фактах і явищах, грамотно використовувати їх для задоволення своїх духовних потреб.

Слід зауважити, що власна мовленнєва культура вчителя має спонукати здобувачів освіти до творчості, має сприяти закріпленню й удосконаленню отриманих знань і вмінь.

Ефективними для формування мовної особистості учнів можуть бути вправи, які добре узгоджуються зі специфікою літератури як навчального

предмета і сприяють підвищенню рівня мовленнєвої та літературної креативності учнів, а саме: вправи, що реалізують рольовий принцип розвитку мовлення; вправи з елементами розвитку продуктивного артистизму мовлення; вправи на розвиток навичок естетичного аналізу тексту; вправи на розвиток навичок художньої критики; вправи на розвиток герменевтичних умінь у процесі роботи із текстом літературного твору.

З огляду на реальні можливості викладання зарубіжної літератури, уроки розвитку культури мовлення слід планувати в такий спосіб, щоб були представлені різні види, прийоми та форми робіт щодо розвитку діалогічного та монологічного усного й писемного мовлення учнів.

Учитель має враховувати власні напрацювання та інтереси, індивідуальні особливості кожного класу, їхній рівень підготовки і творчо використовувати набутий досвід для організації уроків розвитку культури мовлення. Водночас слід наголосити, що кожний окремий урок розвитку культури мовлення має бути не випадковим, а розглядатися як необхідний елемент у системі уроків з вивчення окремої літературної теми, у загальній системі уроків розвитку мовленнєвих умінь і навичок учнів.

Висновки. Вивчення зарубіжної літератури в закладах освіти – творчий процес, у якому вчитель та учні є повноправними партнерами й учасниками культурного діалогу, який має зробити книжку невід’ємною частиною життя нового покоління громадян України у XXI ст., прокласти їм шлях до цивілізованого світу через здобутки художньої літератури різних країн і народів, слугувати збереженню миру й загальнолюдських цінностей.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що в процесі вивчення творів зарубіжної літератури з метою розвитку мовної особистості учнів доцільно використовувати культурологічний підхід до розгляду явищ мистецтва слова, що дозволить суттєво підвищити рівень культури мовлення.

Для досягнення бажаних результатів необхідно використовувати завдання репродуктивного, аналітичного і творчого змісту, поступово ускладнюючи їх, а також урізноманітнювати урок широкою палітрою методів, прийомів, технологій навчання й удосконалення усного та писемного мовлення.

Література

1. Богосвятська А. І. Методика компетентнісного викладання на уроках літератури. *Зарубіжна література в школах України*. 2012. № 7–8. С. 56–63.
2. Бондаренко Н. В. Засвоєння якостей зразкового мовлення як передумова вдосконалення мовленнєвої культури старшокласників. *Українська мова і література в школі*. 2009. №2. С.14–17.

3. Самарян С. Формування компетентної особистості починати з себе. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2011. № 1.* С. 8–10.

А. В. Довгань,

*студентка психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету,*

І. М. Шимко,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету*

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ ІЗ ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми типології девіантної поведінки, реабілітації дітей-девіантів та самої технології соціально-педагогічної реабілітації.

Ключові слова: соціальна реабілітація, девіантна поведінка, дитина-девіант, технології реабілітації, соціалізація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням явища «девіантна поведінка» займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Це питання висвітлено у працях Б. Алмазова, Л. Виготського, Н. Зверевої, О. Змановської, Ю. Клейберга, Н. Максимової та ін.

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу процесу соціальної реабілітації дитини з девіантною поведінкою, висвітлення технологічної схеми роботи з такими дітьми.

Виклад основного матеріалу. Поняття «девіантна поведінка» використовується в широкому розумінні, проте вчені так і не досягли узгодження у його трактуванні.

Я. Гілінський вважає, що поведінка людей є девіантною, якщо їх вчинки або дії не відповідають офіційно встановленим або фактично сформованим у даному соціумі нормам і правилам [1].

Тобто у випадку, коли дитина не дотримується встановлених у суспільстві норм, регулярно їх порушує, можна стверджувати, що вона має схильність до девіацій та, як наслідок, девіантної поведінки.

Існують певні детермінанти такої поведінки. Найбільш поширеними можна вважати біологічні, психологічні, соціально-педагогічні та економічні.

Також однією з передумов девіантної поведінки є дезадаптація та порушення процесів соціалізації дитини. Процес дезадаптації починається в тому випадку, коли дитина не може пристосуватися до оточуючого середовища. Проявляється в такій формі: зниження бажання до навчання, нереалізованість та ізоляція.

Окрім причин, також окреслені різновиди девіантної поведінки.

А. Капська, відповідно до форм взаємодії з середовищем і порушень тих чи інших норм соціуму, виділяє такі види девіацій і, відповідно, девіантної поведінки, як: делінквентна, адиктивна, наркозалежна, психопатологічна поведінка [2].

Так, делінквентна поведінка – це поведінка, яка спрямована на порушення норм законодавства. Тобто це певні протиправні дії, за які в окремих випадках можна нести відповідальність згідно зі статтями законодавства України.

Адиктивна поведінка – це поведінка, для якої характерний той чи інший вид залежності.

Психопатологічна поведінка – підґрунтям даного типу поведінки є психопатологічні симптоми, що проявляються у вигляді психічних захворювань чи розладів.

Однією із форм соціальної роботи, що застосовується під час взаємодії із дітьми-девіантами, є реабілітація. Найбільш ефективними будуть такі види, як: соціальна, психологічна та соціально-педагогічна реабілітація.

Це обумовлено тим, що соціальна реабілітація націлена на ресоціалізацію та повернення до життя в суспільстві. Ті заходи, що будуть використані в процесі роботи, ставлять за мету вирішити ті чи інші наявні проблеми в спілкуванні, стосунках і сприяють відновленню втрачених чи не набутих зв'язків із соціальним середовищем.

Психологічна реабілітація буде допомагати дитині вирішити психологічні проблеми та налагодити психічне здоров'я, оскільки воно відіграє велике значення в нормальному функціонуванні в суспільстві.

У свою чергу, соціально-педагогічна реабілітація буде націлена не тільки на відновлення соціальних зв'язків, їх встановлення, а ще буде сприяти вибудовуванню тих норм поведінки, яких бракує дитині, сприятиме поверненню її соціального статусу серед однолітків.

Тому соціальна реабілітація дітей і підлітків з девіантною поведінкою передбачає:

- формування позитивного педагогічного кола для дитини та координування його впливу на неї;
- психокорекція та реабілітація (організація з надання консультацій, індивідуальної та групової психотерапії, патронажу);
- сприяння в налагодженні гармонійних стосунків у групі, до якої належить дитина з девіантною поведінкою, допомога у включенні цієї дитини до соціально-позитивного об'єднання;
- можлива корекція дитячо-сімейних відносин [3].

Щодо соціальних технологій, то їх визначають як систему знань про способи видозмінення соціальних стосунків і міжособистісних процесів у життєдіяльності людини та можливості застосування практичних знань задля регулювання цих процесів.

Говорячи про технологію соціальної реабілітації треба зауважити, що це певна система послідовних заходів і дій, що використовуються задля досягнення мети, розв'язання поставлених задач соціальної реабілітації.

У ході роботи з дітьми, що мають девіантну поведінку, кінцевою метою реабілітації буде відновлення втрачених соціальних зв'язків, включення до соціального середовища, подолання проблем і набуття соціальних норм.

І важливу роль у цьому відіграє процес соціалізації. Отже, показником ефективної соціально-педагогічної реабілітації таких дітей буде їх успішна реінтеграція та ресоціалізація.

«Процес соціалізації є суто індивідуальний. Тому соціалізація індивіда з необхідністю передбачає його індивідуалізацію, формування особистісних якостей. Соціалізація є безперервним процесом. Вона охоплює всі етапи життєвого шляху людини, протягом якого вона засвоює та використовує цінності культури. Кількісне накопичення засвоєних цінностей у певний період переходить у нову якість, що виявляється у зміні структури та спрямованості особи» [4].

Не менш значимими є соціально-педагогічні технології як можливість взаємодії соціального педагога із девіантом задля його ресоціалізації в уже існуючих чи спеціально створених умовах життєдіяльності.

Виходячи з вищезазначеного, головними завданнями соціальної реабілітації дітей з девіантною поведінкою будуть:

- встановлення причин виникнення девіацій, факторів, що прискорюють їх розвиток і закріплення;

- дії, що спрямовані на подолання цих причин, корекція особистісних якостей, що провокують дану поведінку;

- дії, що націлені на роботу із найближчим оточенням дитини, які допоможуть усунути провокативні фактори, що сприяють закріпленню девіації;

- набуття навичок, що допоможуть усунути чи мінімізувати девіантну поведінку;

- закріплення цих навичок і настановлення дитини задля подальшого їх використання;

- інтеграція та ресоціалізація дитини в суспільстві.

Розв'язання цих завдань та ефективність соціальної реабілітації дітей з девіантною поведінкою буде залежати від злагодженої роботи всіх соціальних інститутів, що покликані допомогти та сприяти реабілітаційному процесу.

Отже, технологія соціальної реабілітації спрямована саме на повернення дитини в соціальне середовище, набуття чи відновлення її уявлення про норми, їх важливість і сприяє усуненню девіантної поведінки як такої.

Для виявлення девіації соціальний педагог орієнтується на індивідуально-типологічні особливості дітей і використовує низку методик різного спрямування, а саме: спостереження, діагностична бесіда, анкетування чи тестування. Проте, яку би методику не було обрано, треба враховувати індивідуально-типологічні особливості дитини, її вік та психологічну складову.

Основою роботи соціального педагога з дітьми-девіантами є створення технологічної схеми, що складається з діагностики, реабілітації, корекції та консультації.

Так, до діагностичних методик належать: методика визначення акцентуації характеру К. Леонгарда та Х. Смішека, методика «Сходинки», методика «Самооцінка психічних станів», методика виявлення групи ризику, методика «Шкала тривожності» Тейлора, методика «Малюнок сім'ї».

До реабілітаційних належать: вправи на формування навичок відповідального прийняття рішень («Відсутні ключі», «Лінія життя»), вправи на формування вміння долати конфліктні ситуації («Скринька непорозумінь», «Розв'язання проблеми», «Способи виходу із конфліктної ситуації»), вправа «Посилене бомбардування», вправи на самопізнання («Біле і чорне», «Супермаркет», «Інша думка»), тренінг на теми: «Розвиток міжособистісної взаємодії», «Життя у соціумі – як співіснувати з іншими та відчувати себе частиною спільного».

До корекційних відносять вправу «Папір стерпить все», вправи на розвиток самовпевненості та самоповаги («Приємні спогади», «Зіграй роль»,

«Виконання ролі», «Я-вільний», «Психологічний захист», «Звертання», «Ціль життя», «Що я хочу і що можу»), тренінг «Пізнай себе», жетонний метод, техніка «Шлях героя», тренінгове заняття на тему: «Моє близьке оточення», тренінг на тему: «Оточуюче середовище – як не піддатися згубному впливу».

У свою чергу, до консультаційних належать бесіди на теми: «Особливості дітей з девіантною поведінкою», «Як взаємодіяти із дитиною-девіантом?», «Як виявити дитину з девіантною поведінкою?», «Школа та сім'я як одне ціле в роботі з дітьми, що мають девіації», семінар-практикум на тему: «Робота з дітьми групи ризику як попередження поширення девіантної поведінки в школі», методика «Зосереджене мріяння», метод аналогій та ін.

Отже, девіантна поведінка – це багатофакторний процес, на який можуть впливати різноманітні чинники.

Формування девіацій може відбуватися у випадку порушення процесу соціалізації, характерних особливостей дітей та в тому випадку, коли не відбулося засвоєння соціальних норм.

Класифікація різновидів девіантної поведінки є розгалуженою та не має сталого визначення. Тому робота з дітьми, що мають таку поведінку, буде індивідуальною та залежатиме від різновиду девіацій.

Однією з провідних технологій у роботі із дітьми-девіантами є реабілітація, бо саме завдяки реабілітації можна буде говорити про успішну ресоціалізацію дитини як запоруку повернення в соціум.

Тому для того, щоб мінімізувати чи усунути девіантну поведінку, варто використовувати різні методики, що спрямовані на той чи інший аспект життєдіяльності.

Література

1. Демичева А. В. Проблеми девіантної поведінки молоді в умовах трансформації сучасного українського суспільства: автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.06. Харків, 1998. 16 с.
2. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підручник. 4-те вид. виправ. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 488 с.
3. Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: навч. посіб. Київ: Академія праці і соціальних відносин, 2000. 54 с.
4. Шимко І. М., Талаш І. О. Соціалізація особистості: навч.-метод. посібник. Кривий Ріг, 2018. Ч. 1. 132 с.

С. В. Дорогань,

*учитель початкових класів КЗШ №125 Криворізької міської ради
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель*

НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкривається проблема особливості формування мислення молодших школярів у навчальній діяльності.

Ключові слова: учні початкової школи, мислення, мисленнєва діяльність, навчальна діяльність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування освіти одне з головних завдань – створення необхідних умов для повноцінного розвитку й самореалізації кожного громадянина України. Це можливо здійснити, розробивши нові педагогічні технології, які б передбачали особливості психічного розвитку підростаючої особистості з урахуванням її індивідуальних відмінностей. У цьому ключі навчання в початковій школі виконує низку значущих для загального розвитку особистості учня завдань, серед яких: формування здатності логічно міркувати, виховання зосередженості, наполегливості, працьовитості, самостійності, а також розвиток інтелекту, пам'яті, мовлення, уяви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування навчальної діяльності молодших школярів тривалий час знаходилася в центрі уваги дослідників Ю. Чабанського, В. Давидова, Л. Занкова, І. Лернера та ін.

На сучасному етапі окремий аспект проблеми складає активізація мисленнєвої діяльності учнів, яку досліджували А. Люблинська, Н. Менчинська, Г. Костюк та ін.

Проблема вдосконалення сучасного уроку та підвищення його ефективності, дослідження шляхів цілеспрямованої організації навчальної діяльності висвітлено в працях дослідників М. Богдановича, Н. Істоміної, Г. Лищенко, В. Онищука, Л. Петерсон, О. Савченко, С. Скворцової та ін.

Мета статті – розкрити особливості формування мислення учнів початкової школи в навчальній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Період молодшого шкільного віку є ключовим в оволодінні дитиною навчальною діяльністю та формуванні мотивів навчання. Цей період дуже важливий і з точки зору особистісного розвитку дитини, тому що тут закладаються основи її ставлення до себе.

Запорукою ефективності навчальної діяльності й процесу учіння молодших школярів є результативність пізнавальної діяльності, від якої залежить цілеспрямованість розумової активності, розвиток інтелектуальної рефлексії та природжених задатків учнів тощо.

Г. Костюк навчальну діяльність визначає як єдність операційної, мотиваційної й змістової характеристик активності учня, систему процесів розв'язування різноманітних завдань [1, с. 55].

На думку В. Давидова, «навчальна діяльність – провідний вид діяльності молодшого школяра, змістом якої є теоретичні знання: єдність змістового абстрагування, узагальнення та теоретичних понять» [1, с. 17].

О. Савченко дає таке визначення навчальної діяльності – це діяльність, яка складається з потреб і мотивів, мети й умов їх досягнення, дій і операцій з певним предметним змістом [3, с. 7].

Важливою особливістю навчальної діяльності є те, що учень під керівництвом учителя оперує науковими поняттями, засвоює їх, при цьому жодних змін у саму систему наукових понять він не вносить. Результат навчальної діяльності, в якій відбувається засвоєння наукових понять, перш за все, це зміна самого учня, його розвиток. Ця зміна полягає в оволодінні школярем новими способами дій з науковими поняттями

У педагогічній психології проблема мислення – одна з найактуальніших. Вона органічно пов'язана з проблемою засвоєння та застосування учнями знань. Вивчаючи мислення школярів, можна простежити діапазон їх можливостей у засвоєнні знань, оскільки саме за допомогою мислительної діяльності учні набувають знання й нові способи дій.

Мислення є провідним пізнавальним психічним процесом, рівень розвитку якого великою мірою зумовлює успіхи людини в різних видах її діяльності. Якщо йдеться про шкільний вік, коли провідною є навчальна діяльність, то значення високого рівня розвитку мислення є особливо важливим. На думку класика психологічної науки Л. Виготського, з початком систематичного навчання дитини мислення висувається в центр її психічного

розвитку і стає визначальним у системі інших психічних функцій, які під його впливом інтелектуалізуються і набувають довільного характеру [1, с. 114].

Створення проблемних ситуацій – один із шляхів організації навчальної діяльності учнів з розвитку мислення, який спільно з іншими методами навчання допомагає кращому засвоєнню навчального матеріалу. Пізнавальний процес – провідний мотив навчання. Це вічне, безкінечне наближення мислення до об'єкта.

Здавна вчителі використовують загадки, завдання на кмітливість, шаради, які викликають інтерес, розвивають прагнення до творчості. Так, створення лише проблемних ситуацій недостатньо для того, щоб учні засвоювали навчальний матеріал. Вони здатні лише стимулювати пошук, а завдання вчителя – показати, що розв'язання проблем можливе через міцні й систематизовані знання.

У психології мисленням прийнято називати пізнавальну діяльність людини, яка полягає в опосередкованому й узагальненому відображенні предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях. З даного визначення випливає, що особливістю мислення є те, що це процес не безпосереднього чуттєвого пізнання людиною предметів і явищ, а пізнання опосередкованим шляхом: одні властивості пізнаються через інші, невідоме через уже відоме.

Думка на уроці з'являється у дітей тоді, коли вдало підібраними запитаннями вчитель викликає в учнів потребу відповісти на питання.

Розвитку мисленнєвої діяльності, за переконанням В. Сухомлинського, сприяє виконання дітьми творчих завдань: «Якщо не дати дитині робити щось творче, то вона взагалі не стане навчатися» [2, с. 90].

Зусилля вчителя повинні бути спрямовані на розвиток конкретно-образного й абстрактного мислення. Для цього вчитель спонукає дітей до аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення, узагальнення, висновків, установленню причинно-наслідкових зв'язків.

Велику роль у розвитку мисленнєвої діяльності Василь Олександрович відводить методам навчання, серед яких виділяє спостереження, гру, дискусію, бесіду, проблемне навчання, коли комплекс різноманітних прийомів пробуджує думку, розвиває пізнавальну активність. Разом із цим, він підкреслював, що всі діти талановиті, але необхідно здійснювати індивідуальний і диференційований підхід, оскільки в кожній дитині думка

розвивається своєрідними шляхами, кожний розумний і талановитий по-своєму [2, с. 93].

Мислення, безумовно процес суто індивідуальний. Водночас товариське спілкування, обмін інформацією, спільна навчальна діяльність не можуть не впливати на хід мислення школярів на уроці.

Основними завданнями уроків мислення у В. Сухомлинського, були: розвиток уміння спостерігати явища навколишнього світу; збагачення життєвого й суттєвого досвіду; нагромадження конкретного природничого матеріалу як основи розвитку абстрактного мислення; розвиток уміння в побудові гіпотез і самостійних висновків; розширення пізнавальних інтересів; спонукання до творчості засобами слова, розвиток уяви і фантазії. Важливою умовою формування творчого мислення через природу є організація спостережень. Вони розпочинаються з розвитку молодших школярів уміння бачити природу. Адже відомо, що дивитися – це не означає бачити

У дітей молодшого шкільного віку переважає наочно-образне мислення. Під час розв'язування задач вони спираються на реальні предмети або їх зображення. У них поглиблюється та розширюється мислення, що виявляється в глибшому розумінні змісту засвоєних понять, опануванні нових й оперуванні ними. Процес навчання стимулює розвиток абстрактного мислення, особливо на уроках математики, оскільки від дій з конкретними предметами школяр переходить до розумових операцій з абстрактними числами.

Одним із способів постановки навчальної задачі є створення проблемної ситуації, яка активізує мисленнєву діяльність учнів. Проблемне навчання вимагає від учителя пояснення змісту найбільш складних понять, систематичного створення проблемних ситуацій, повідомлення учням фактів й організацію їхньої навчально-пізнавальної діяльності таким чином, щоб на основі активної пізнавальної діяльності учні самостійно робили висновки й узагальнення, формулювали за допомогою вчителя визначені поняття, закони тощо. Поставлене перед учнями пізнавальне завдання завжди містить суперечність, викликає дискусію, спонукає до роздумів, пошуку та висновків.

Проблемна ситуація передбачає усвідомлення учнями суперечностей, у результаті яких формується сама навчальна проблема. Під час вивчення нового матеріалу учням доцільно пропонувати вирішити завдання, для розв'язання якого необхідні нові знання, які стають в подальшому предметом вивчення на уроці.

Отже, у молодших школярів учбова діяльність стає провідною та набуває характерних особливостей. Її основні компоненти: дії і операції, за допомогою яких учні оволодівають змістом навчання; мотиви і форми спілкування учнів з учителем та між собою; результати навчання та його контроль й оцінка; структура учбової діяльності, в якій набуття знань, умінь та навичок виступає як прямий її результат, складається поступово в міру того, як школярі навчаються їх здійснювати, виробляють перші навички вміння вчитися.

Висновки. Цілісна структура навчальної діяльності в молодших школярів формується протягом усього навчання в початковій школі.

Центральне місце в структурі навчальної діяльності належить мисленневим задачам. Завдання, які виконуються всередині навчальної діяльності, повинні задовольняти основну вимогу теоретичного мислення.

Література

1. Мислення в діяльності молодших школярів / за ред. Г. С. Костюка, Г. О. Балла. Київ: Рад. школа, 1981. 159 с.
2. Паламарчук В. Ф. Уроки мислення у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського і в сучасній школі. В. О. Сухомлинський і сучасність. Чернігів, 1996. Вип. 2. С. 89–98.
3. Савченко О. Я. Початкова ланка в системі безперервної освіти. *Початкова школа*. 1989. №4. С. 5-9.

Л. О. Дяченко,

*учитель початкових класів КЗШ № 34 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії*

РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкриваються принципи розвивального навчання та його можливості в інтелектуальному розвитку молодших школярів.

Ключові слова: молодші школярі, інтелектуальний розвиток, принцип навчання, розвивальне навчання.

Постановка проблеми. Багатоаспектність освітнього процесу вимагає постійних резервів щодо застосування розвивального принципу навчання на уроках початкової школи. Тому виникає потреба звернутися до ретельного

вивчення можливостей розвивального навчання, визначити найефективніші умови його реалізації в навчальному процесі як дієвого засобу розвитку молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі аналізу наукової літератури можна виділити два напрями навчання, що веде за собою розвиток. Теорією розвивального навчання займалися такі відомі педагоги, як: О. Дусавицький, В. Давидов, Л. Заков, Н. Менчинська та ін.

У педагогічній науці пізнавальний інтерес розглядався з різних позицій: як засіб навчання, який використовує вчитель у своїй діяльності для стимулювання навчальної діяльності школярів; як важливий внутрішній мотив навчання та як окрема якість особистості, яка виявляється в допитливості. Дослідники Н. Бібік, Л. Божович, В. Липник, Н. Морозова, Ф. Савіна, Г. Щукіна, та ін. розглядають пізнавальний інтерес як внутрішній мотив, який спонукає учня до навчально-пізнавальної діяльності, обумовлює інтелектуальний розвиток школярів.

Мета статті – розкрити сутність технології розвивального навчання Л. Занкова та її можливості для інтелектуального розвитку молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Термін «розвивальне навчання» належить великому швейцарському педагогу Йоганну Песталоцці, одному із засновників дидактики початкового навчання. Цю ідею К. Ушинський назвав «великим відкриттям Песталоцці» і всіляко розвивав її у своїх підручниках, особливо у фундаментальній праці «Людина як предмет виховання» [3, с. 210].

Безумовно, інтелектуальний розвиток молодших школярів неможливий без опанування технології розвивального навчання Л. Занкова.

Теоретичною основою системи розвивального навчання є такі ключові положення.

За переконанням Л. Занкова, розвиток є складним процесом, який визначається як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. Під основним зовнішнім фактором Л. Занков розумів навчання, а під внутрішніми – індивідуальні особливості кожної дитини. Взаємозв'язок названих факторів впливає з наступного: навчання веде за собою розвиток дитини, проте при організації навчання необхідно враховувати внутрішні закономірності розвитку психіки школярів, їх індивідуальні особливості.

Сприятливі можливості для розвитку внутрішніх індивідуальних особливостей школярів у процесі навчання будуть створені в тому випадку, якщо навчання буде будуватись з урахуванням «зони ближнього розвитку дитини», тобто в ході навчання повинні створюватись умови для подолання дітьми посильних труднощів, які, в першу чергу, мають розвивати такі

компоненти психологічної діяльності дітей: спостережливність, мислення, емоційно-вольові якості та практичні дії.

У процесі навчання, на думку Л. Занкова, необхідно враховувати нерівномірність розвитку дітей, що обумовлено їх індивідуальними особливостями, особливостями їх нервової системи, їх досвідом тощо. Тому «в процесі навчання при рівних умовах розвиток учнів відбуватиметься різними темпами» [4, с. 49].

Розглянемо дані принципи детальніше.

Принцип навчання на високому рівні складності. Суть цього принципу полягає в тому, що зміст завдань, пред'явлених учням, має відповідати їх реальним навчальним можливостям, вимагає постановки завдань учням на верхній межі їх можливостей.

Принцип навчання на високому рівні складності нерозривно пов'язаний з принципом провідної ролі теоретичних знань. Останній вказує на характер труднощів, які в процесі навчання повинні долати учні. Цей принцип вимагає раннього введення узагальнених знань, термінів, визначень.

Розглянемо наступний принцип системи Л. Занкова – вивчення матеріалу швидким темпом. Цей принцип орієнтує вчителя на безперервне оновлення змісту розумової діяльності школярів, на розкриття різних сторін засвоєваних учнями знань. Даний принцип не слід змішувати з вимогою поспішати, тобто ставити якомога більше завдань на одному й тому ж уроці. Л. Занков говорив: «Поспішати потрібно не поспішаючи» [4, с. 140].

Важливим принципом дидактичної системи Л. Занкова є принцип усвідомлення школярами самого процесу навчання. Учителю на всіх уроках слід проводити цілеспрямовану роботу над встановленням причин помилок, допущених школярами, що також сприяє усвідомленню учнями процесу навчання. У зв'язку з цим Л. Занков говорив: «Помилка учня – знахідка для вчителя» [4, с. 140]. Її аналіз допомагає доводити суперечність, що виникла в ході пізнання, підвести учня до правильного розуміння матеріалу, що вивчається.

Отже, ми розглянули чотири принципи дидактичної системи, розробленої Л. Занковим. Поле їх дії уточнює принцип, що вимагає від учителя цілеспрямованої та систематичної роботи над загальним розвитком усіх учнів класу, як сильних, так і слабких. Даний принцип співвідноситься з принципом індивідуального підходу до учнів. Подібність цих принципів полягає в тому, що вони обидва ґрунтуються на визнанні індивідуальних відмінностей між дітьми

одного й того ж віку та вимагають від учителя вивчення особливостей школярів і врахування їх в процесі навчання.

Принцип роботи над розвитком усіх учнів підтверджує високу гуманну спрямованість системи Л. Занкова. Ця система приймає дитину такою, якою вона є.

Встановленню особливого характеру стосунків, духовного контакту між учителем й учнями, розкріпаченню дітей у процесі засвоєння знань сприяють, як зазначає Н. Безлюдна, певні прийоми педагогічної техніки, які використовуються в системі Л. Занкова:

- уміння спокійно реагувати на неточності, помилки школярів, розглядаючи їх в якості запитань для подальших роздумів разом з усіма учнями класу;
- уміння приймати відповіді дітей, які не збігаються з очікуваними;
- уміння вслухатися та розуміти точку зору учнів;
- уміння виражати впевненість в успіхах учнів, підбадьорювати, зацікавлювати їх;
- уміння стати на місце учня, зрозуміти його стан під час відповіді, створити атмосферу зацікавленості довкола його відповіді [1, с. 15].

Обов'язковими якостями творчої людини є: уміння переносити знання й уміння в нову ситуацію, гнучкість мислення, розвинена уява, уміння створювати нові образи, бачити нові функції об'єктів, легко звільнятися від стереотипів, знаходити багатоваріантність розв'язків. Усі ці якості, нехай і в елементарній формі, ми повинні виявляти, розвивати та закріпляти, починаючи з перших років навчання, у процесі самостійної пошукової діяльності, що передбачає активне вправлення дітей у творчих завданнях.

Дослідження О. Савченко показали, що критеріями відбору навчального матеріалу, який планують для організації пошукової діяльності та інтелектуального розвитку молодших школярів на уроці, є такі:

- 1) зв'язок нового із засвоєним матеріалом;
- 2) можливість логічного членування навчального матеріалу на чіткі кроки та елементарні завдання;
- 3) наявність суперечностей між опорними і новими знаннями;
- 4) готовність школярів до участі в пошуковій діяльності [5, с. 31].

Кожна з форм організації має свої функції в набутті школярами досвіду творчої діяльності. Через систему пізнавальних завдань за допомогою прийомів розумової діяльності діти вдосконалюють уміння аналізувати, диференціювати

ознаки, виділяти головне, узагальнювати, класифікувати, доводити. Це той виконавчий інструмент, без якого не здійснити жодної творчої роботи.

Реалізації принципу розвивального навчання як основи інтелектуального розвитку молодших школярів сприяє також евристична бесіда. Цей метод – ефективний спосіб керівництва частково-пошуковою діяльністю учнів. У ній вони самостійно виконують тільки окремі кроки пошуку, а цілісне розв'язання проблеми досягається разом з учителем. Тому евристична бесіда доступна й для слабо підготовлених учнів, які вчать логічних міркувань на зразках [2].

Реалізація розвивальних функцій бесіди починається з постановки проблеми, коли створюють ситуацію необхідності пошуку нового знання. Тут учитель навмисно загострює увагу дітей на об'єкті пошуку. Коли сформульовано проблему, учні під керівництвом учителя відокремлюють відоме від невідомого, актуалізують засвоєні знання. Це робиться з метою усвідомлення: чи можна в цьому разі застосувати відомий шлях (тоді проблему розв'язують сильніші учні з місця на основі перенесення); чи треба шукати нові способи розв'язку проблеми.

Висновки. Отже, система розвивального навчання є важливим досягненням вітчизняної психолого-педагогічної науки й практики та відіграє значну роль у реформуванні освіти України як провідний генератор ідей і наукових розробок у галузі освітньої діяльності учня, пошуку продуктивних шляхів формування у молодшого школяра свідомого ставлення до навчання.

Робота за технологією розвивального навчання Л. Занкова сприяє інтелектуальному розвитку кожного взятого окремого молодшого школяра.

Також цей метод обумовлює збільшення стандартів всього класу водночас, що надалі полегшує роботу за принципами дидактичної системи.

Література

1. Безлюдна Н. В. Навчай, розвиваючи: посіб. для студ. пед. навч. закл. Київ: Науковий світ, 2001. 93 с.

2. Динаміка розвитку інтелектуальних здібностей обдарованої особистості у підлітковому віці: монографія / О. Ю. Буров, В. В. Рибалка, Н. Д. Вінник та ін.; за ред. О. Ю. Булова. Київ: ТОВ «Інфосистем», 2012. 258 с.

3. Дусавицький О. К. Розвивальна освіта: теорія і практика. Статті. Харків, 2002. 254 с.

4. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.

5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ: Генеза, 1999. 368 с.

*Л. І. Желязкова,
учитель початкових класів КЗШ № 32 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НУШ

У статті розглядаються питання визначення можливостей розвитку критичного мислення в учнів початкової школи при вивченні математики в умовах НУШ.

Ключові слова: критичне мислення, освітній процес, початкова школа, Нова українська школа, розвивальне навчання, уроки математики.

Постановка проблеми. Сучасна українська система освіти черговий раз на шляху свого реформування. Концепцією Нової української школи та нового Закону України «Про освіту» визначено ключові засади глобальної реформи освітньої сфери, яка стартувала саме з початкової ланки.

Нова українська школа проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що забезпечує психологічний комфорт і сприяє вияву творчості дітей [4, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З проблеми розвитку критичного мислення дітей молодшого шкільного віку велике значення мають праці відомих учених: Н. Баглаєвої, Л. Виготського, Д. Ельконіна, С. Рубінштейна, О. Савченко, К. Щербакової. У процесі навчання математики певні елементи формування та розвитку мислення дітей розглядали такі вчені, як: Н. Глузман, З. Сердюк, О. Смалько, В. Таточенко та інші. На значних можливостях уроків математики в розвитку критичного мислення наголошували Т. Воропай, Т. Зайцева, М. Ковальчук, С. Скворцова О. Тягла та інші.

Метою статті є визначення можливостей розвитку критичного мислення в учнів початкової школи при вивченні математики в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу. Державний стандарт початкової освіти характеризує математичну компетентність як ту, що «передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини».

Математичну компетентність формує математична освітня галузь, метою якої є формування математичної та інших ключових компетентностей; розвиток мислення, здатності розпізнавати й моделювати процеси та ситуації з повсякденного життя, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів, а також здатності робити усвідомлений вибір [2].

За словами Н. Бібік, усі ключові компетентності на всіх етапах навчання є рівнозначними. Усі освітні галузі (мовно-літературна, іншомовна, математична, природнича, технологічна, інформативна, соціальна і здоров'язберезувальна, фізкультурна, громадська та історична, мистецька) володіють освітнім потенціалом, який необхідний для формування кожних ключових компетентностей [1, с. 50].

Розвиток критичного мислення – важливий аспект як у навчанні, так і в повсякденному житті. Навчити дітей мислити критично – означає вірно сформулювати запитання, правильно спрямувати увагу, вчити робити висновки та знаходити рішення. Для того, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, важливим є розумне керівництво з боку вчителя.

Отже, технологія розвитку критичного мислення передбачає актуалізацію набутого досвіду, з'ясування неможливості застосування відомого знання і постановку проблеми, відшукування потрібної інформації або способу розв'язування проблемної ситуації, знайомство або відкриття нового знання або способу діяльності, зіставляючи з тим, що вже відомо, привласнення інформації, запам'ятовування її.

Початкова школа покликана закласти той потенційний фундамент розвитку критичного мислення, який дитина зможе реалізувати і використовувати протягом усього подальшого життя.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти курс математики будується за такими змістовими лініями: числа, дії з числами; величини; математичні вирази, рівності, нерівності; сюжетні задачі; просторові відношення, геометричні фігури; робота з даними.

Найголовніше завдання математичної освіти полягає в тому, щоб озброїти школярів усіма прийомами мислення, просторовою уявою, розумінням змісту поставленої задачі, умінням логічного міркування, засвоєнням навичок алгоритмічного мислення. Учні повинні вміти аналізувати, відрізняти припущення від фактів, висловлювати власні думки, мати розвинену уяву та інтуїцію. І саме математика дає такі можливості щодо виховання у дітей волі, бажання працювати, не боятися труднощів і вміти їх долати, а також бути завзятим та досягати поставлених цілей.

Головна задача педагога в процесі розвивального навчання – організація навчальної діяльності учня, спрямованої на формування його розумових здібностей, пізнавальної активності, самостійності, пізнавальних інтересів.

Корисними в чинній програмі з математики, з точки зору розвитку критичного мислення учнів, акцентує С. Скворцова, є наявність у змістовій лінії «Числа і дії з числами» (додаткові питання програми) можливості ознайомлення учнів з прийомами раціональних обчислень. Ці прийоми застосовуються лише для окремих випадків обчислення, тому учень має критично оцінити можливості використання у обчисленні певного прийому [6, с. 162].

Також для розвитку в учнів критичного мислення в систему завдань на повторення та закріплення знань і способів дії доцільно включати завдання з «пастками», завдання, які можна розв'язати без обчислень способом логічних міркувань тощо.

Отже, діти, при навчанні яких використовують елементи розвитку критичного мислення, заглиблюються в атмосферу творчості, пошуку нового, піддають сумнівам сталі істини, вчать аналізувати, порівнювати, узагальнювати, прогнозувати, застосовувати здобуті знання в нових ситуаціях, учаться проектувати власну діяльність, що дає дитині можливість відчувати позитивний настрій для навчання й ситуацію успіху, забезпечує відчуття дитиною себе рівною серед рівних, створює в колективі атмосферу для досягнення спільної мети, коли кожен учень може висловлювати свою думку й вислухати товариша, прагне до пізнання нового, що ґрунтується винятково на інтересі до предмета пізнання [5, с. 483].

Ефективність навчання школярів початкових класів багато в чому залежить від вибору форм організації освітнього процесу.

С. Кульневич та Т. Лакоценина акцентують увагу на тому, що технологія розвитку критичного мислення орієнтована на співпрацю вчителя й учня, діяльність самого учня, а також на створення комфортних педагогічних умов, які сприяють зняттю психологічної напруги. Технологія розвитку критичного мислення передбачає реалізацію потреб учня, вчить самостійно вирішувати учнівські проблеми та навчає критично оцінювати власну діяльність [3, с. 5].

На уроках математики педагог, враховуючи пізнавальні можливості школярів, вибирає такі шляхи пізнання, за допомогою яких він найбільш ефективно зможе озброїти їх математичними знаннями та навичками, створити систему математичних понять і сформуванню вміння використовувати набуті знання в практичній діяльності.

Сучасна математика, яка має різнобічний зв'язок з іншими науками, а також великий вплив на них, є важливим компонентом розвитку особистості. Основною метою вивчення математики є сформуванню й розвинути мислення людини, зокрема критичне мислення.

Таким чином, упровадження технології формування критичного мислення – це складний, але водночас цікавий процес оволодіння знаннями, формування вмінь і навичок. Він вимагає від учителя ґрунтовної підготовки, тривалого проектування, вмілої реалізації, оскільки процес навчання носить яскраво виражений діалоговий характер. У результаті використання технології критичного мислення в учнів виробляється аналітичне мислення, розвиваються творчі здібності, збагачується інтелект.

Висновки. Розвиток критичного мислення в умовах сучасного уроку математики дозволяє виховати креативну особистість, активну, комунікативно компетентну, підготовлену до майбутньої життєвої комунікації, здатної розв'язувати проблеми та приймати конкретні рішення в змінених обставинах спілкування. Учень, у якого розвинене критичне мислення, володіє вмінням сприймати, осмислювати, інтерпретувати, оцінювати інформаційний текст, аргументовано висловлювати власний погляд, враховуючи думки співрозмовника.

Література

1. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного*

підходу: монографія / Савченко О. Я., Бібік Н. М., Байбара Т. М., та ін. Київ: Педагогічна думка, 2012. С. 46–53.

2. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87. – 37 с. URL: <https://законодавство.com/kabineta-ministriv-postanovi/postanova-vid-lyutogo-2018-pro-zatverdjenya326083.html> (дата звернення 18.10.2021).

3. Кульневич С. В. Лакоценіна Т. П. Сучасний урок: метод. посіб. Київ: Учитель, 2005. 19 с.

4. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / під заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

5. Методика математики: вчимося використовувати активні методи навчання, на уроках математики в початковій школі: навч. посібник / за редакцією С. М. Ілляшенка. Суми: Універсальна книга., 2008. 927 с.

6. Скворцова С. О. Методична система навчання розв'язування сюжетних задач учнів початкових класів: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 696 с.

Т. А. Журба,

*учитель початкових класів КЗШ №110,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії*

МОТИВАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто мотивацію як фактор впливу на ефективність навчання, успішність освітнього процесу.

Ключові слова: мотивація, навчальна діяльність, освітній процес, мотив, молодший шкільний вік, початкова школа.

Постановка проблеми. Проблема формування в молодших школярів умінь навчальної діяльності є однією з головних, від вирішення якої багато в чому залежить вдосконалення всього освітнього процесу школи, спрямованого на всебічний розвиток особистості. Сформованість умінь створює передумову для повного застосування учнями своїх творчих сил, здібностей, обдарувань.

Мета початкової ланки шкільного навчання – сформувати в дітей такий психологічний механізм, який дав би їм змогу в подальшому здійснити процес

самореалізації, саморозвитку, щоб пізнавальна потреба не згасала впродовж життя, мала вплив у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування особистості молодших школярів у процесі навчання знайшла певне відображення в працях вітчизняних і зарубіжних учених, однак вона й нині залишається актуальною. Сьогодення вимагає від системи освіти, забезпечення умов для особистісного зростання школярів, оволодіння засобами, необхідними для формування особистості.

Значний внесок у вивчення проблеми мотивації учіння в молодших школярів зробили вітчизняні вчені: М. Алексеева, О. Скрипченко, М. Дригус, Н. Зубалій, С. Дрозденко, Н. Пророк та ін. У цих дослідженнях розкриті структурні, змістовні та динамічні характеристики мотивів учіння, особливості та тенденції розвитку ставлення до учіння в молодших школярів з різною успішністю, умови цілеспрямованого формування позитивної мотивації учіння.

Мета статті – визначення особливостей розвитку та динаміки мотивів учбової діяльності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Початок шкільного життя – це початок формування особистості молодшого школяра, особливої учбової діяльності, яка вимагає від дитини і значного розумового напруження, і великої фізичної витривалості. Змінюється зміст життя дитини, а зміст шкільного життя на перших порах є дуже одноманітним.

При згадуванні про молодший шкільний вік одразу стає необхідним з'ясувати одну з найактуальніших на сьогодні проблем сучасної системи освіти – готовність дитини до навчання в школі, й особливо її мотиваційний компонент. Кажучи про відсутність пізнавального компоненту мотивації навчальної діяльності, мають на увазі неготовність дитини до навчання в школі. Про мотиваційну готовність до школи свідчить ставлення до навчання як до соціально-значущої діяльності, потяг оволодівати новими знаннями та вміннями, бажанням виконувати вимоги дорослих.

У структурі навчальної діяльності прийнято виділяти такі компоненти, як: мотивація; мета (засвоєння певних знань, умінь і навичок); навчальні ситуації (учбові задачі в певних ситуаціях у різній формі завдань) і навчальні дії та операції, з допомогою яких учні опановують зміст освіти; контроль, який переходить у самоконтроль, й оцінку, яка переходить у самооцінку, мотиви і форми спілкування учнів з учителем та між собою.

Мотивація – перший обов'язковий компонент структури навчальної діяльності. Мотивація є суттєвою характеристикою самого суб'єкта цієї

діяльності. Вона може бути внутрішньою або зовнішньою відносно діяльності, але завжди залишається внутрішньою характеристикою особистості як суб'єкта цієї діяльності.

Основним методологічним принципом, що визначає дослідження мотиваційної сфери у вітчизняній психології, є положення про єдність динамічної та змістової сторін мотивації.

При цьому мотивація учбової діяльності в школярів не є постійною, а має свої вікові особливості. На початковому етапі шкільного навчання провідною є мотивація вступу до школи. Сам факт вступу підносить дитину на новий щабель в її житті – у неї з'являються нові обов'язки, своє шкільне життя, наголошує С. Лала [3, с. 16]. Усе це відіграє роль у формуванні позитивного ставлення до навчання і є джерелом повноцінних соціальних мотивів учбової діяльності.

Серед мотивів учбової діяльності є такі, які найбільш адекватні навчальним задачам. Якщо вони формуються в школяра, то його учбова діяльність стає осмисленою й адекватною. Д. Ельконін називає їх учбово-пізнавальними мотивами. У їх основі лежать пізнавальна потреба та потреба в саморозвитку. Дитина повинна бути мотивована не лише результатом, а й самим процесом учбової діяльності.

Згідно з Д. Ельконіним: «навчальна діяльність – це діяльність спрямована, що має своїм змістом оволодіння узагальненими способами дій у сфері наукових понять,... до такої діяльності мають спонукати адекватні мотиви. Ними можуть бути... мотиви набуття узагальнених способів дій, або, простіше кажучи, мотиви власного зростання, власного вдосконалення» [1, с. 31].

У підвищенні навчальної мотивації особливу роль відіграє зміст навчального матеріалу, який на кожному уроці має враховувати характер потреб учнів; бути доступним, але досить складним; спиратися на минулі знання й нести нову інформацію; бути спрямованим на вирішення проблем пізнання явищ й об'єктів навколишнього світу, оволодіння методами цього пізнання.

Мотиви визначають, заради чого діти виконують навчальні дії, поведуться так або інакше. Говорячи про мотиви навчання дитини зазначає С. Канюк, маємо на увазі насамперед те, що спонукає її до цієї діяльності, тобто всі ті психологічні моменти, якими визначається активність дитини в процесі навчання, – різноманітні потреби і форми їх психічного відображення і переживання [2, с. 237].

У дидактиці мотивація є процесом формування й закріплення позитивних мотивів учіння в школярів. Мотивація визначає не тільки навчальну діяльність

школяра, а й пізнавальну сферу, його активність із пізнавальними процесами: сприйманням, мисленням, уявою та пам'яттю.

Мотиваційна сфера в молодшому шкільному віці істотно перебудовується: загальна пізнавальна і соціальна спрямованість дошкільника конкретизується в «позиції школяра» – прагненні відвідувати школу, потім ця позиція задовольняється та повинна бути змінена учбово-пізнавальними мотивами й більш зрілими формами соціальних мотивів.

Отже, мотивація є обов'язковим компонентом будь-якої діяльності, зокрема й навчальної. Мотивація є фактором успішності навчальної діяльності, тому актуальним є питання про формування її спрямованості й підвищення.

Генетично основою мотивів діяльності людини є її різноманітні потреби – первинні (природні) і вторинні (матеріальні й духовні).

Зміст потреб відображається у формі уявлень, почуттів, думок, понять, ідей, переконань, ідеалів, інтересів тощо, які за певних умов виступають як спонуки до дій і вчинків людини. У такому широкому значенні мотивами можуть бути будь-які внутрішні умови, які спонукають активність людини, спрямовують її поведінку. Система мотивів, за висловом А. Дусавицького, що є актуальною для певної людини, називається мотивацією [1, с. 57].

Слід зазначити, що мотивація має багато сторін, які змінюються і співвідносяться (суспільні ідеали, зміст навчання, мотиви, мета, емоції, інтереси). Тому становлення мотивації – це не просто збільшення позитивного чи негативного ставлення до навчання, а й ускладнення структури мотиваційної сфери та спонукань, що входять до неї, встановлення більш зрілих, іноді суперечливих взаємозв'язків між ними. Ці окремі сторони мотиваційної сфери мають стати об'єктом керування вчителя.

До кінця молодшого шкільного віку в учнів необхідно сформувати стійкий учбово-пізнавальний мотив – інтерес не тільки до нових знань, а саме до способів їх здобуття. Формування цих нових рівнів мотивації становить істотний резерв виховання позитивного ставлення до навчання в даному віці.

Мотивація є суттєвим фактором активності людини, яка, у свою чергу, зумовлює розвиток та ефективність діяльності.

Наприкінці молодшого шкільного віку прагнення до визнання товаришами починає відігравати домінуючу роль у спілкуванні. Прагнення ж до схвалення й оцінки дорослих відступає на другий план. Як зазначає О. Макарович: «Ця нова обставина спричиняється до значних змін у соціальній ситуації молодшого школяра і підготовляє перехід до нового етапу розвитку дитини – до підліткового віку» [4, с. 134].

Отже, навчальна мотивація – це процес, який запускає, спрямовує й підтримує зусилля, спрямовані на здійснення навчальної діяльності. Це складна, комплексна система, створена мотивами, цілями, реакціями на неудачі, наполегливістю й установками учня.

Висновки. Головний зміст мотивації в молодшому шкільному віці – «навчитися вчитися». У цей період закладаються основи мотивації навчання, від якої залежить рівень пізнавальних здібностей людини в майбутньому.

Навчальна діяльність є провідною діяльністю молодшого школяра, основною метою є успішне засвоєння знань і вмінь, необхідних для подальшого ефективного використання в житті.

Література

1. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. Київ: Каравела, 2008. 400 с.
2. Канюк С. С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. С. 238–248.
3. Лала С. Формування мотиваційного компонента навчальної діяльності як засіб створення ситуації успіху: З досвіду роботи. *Сільська школа України*. 2007. №9. С. 15–18.
4. Макарович О. Мотивація як підґрунтя дій особистості. *Соціальна психологія*. 2006. № 2 (16). С. 134–141.

І. М. Зінченко,

*учитель англійської мови КЗШ № 32,
спеціаліст I кваліфікаційної категорії*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті обґрунтовується значущість інтерактивних технологій для формування комунікативної компетентності на уроках англійської мови.

Ключові слова: комунікативна компетентність, інтерактивна технологія, методи навчання, інтернет-технології.

Постановка проблеми. Нові соціальні запити, зміни у сфері науки й виробництва вимагають від сучасної освіти пошуку нових шляхів і засобів, які

допоможуть забезпечити повноцінний розвиток здібностей, потреб та інтересів учнів у всіх сферах їхньої діяльності.

Тому актуальним є навчання та виховання особистості, яке базується на засадах індивідуалізації, створенні сприятливо-стимулюючих умов для саморозвитку й самонавчання, осмислення своїх можливостей і життєвих цілей.

На сьогоднішній день у навчанні іноземних мов учнів закладів загальної середньої освіти спостерігаються значні зміни, зумовлені появою нових стандартів, навчальних планів і програм, що дозволяє використовувати інноваційні технології на уроках англійської мови в ході навчання учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інтерактивних технологій розглядається багатьма дослідниками. Так, І. Дичківська переконує, що це одна з домінуючих тенденцій розвитку та використання педагогічних новацій. Крім того, вона переконана, що впровадження інтерактивних технологій на уроках англійської мови неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвиненою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій.

Педагогічні та методичні поняття проблеми формування мовленнєвої компетенції розробляли сучасні вчені: В. Бедер, О. Беляєв, О. Коломінова, Л. Мацько, Н. Голуб, М. Василик, О. Паршиков та ін.

Мета статті – обґрунтувати значущість інтерактивних технологій для формування комунікативної компетентності на уроках англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії в Україні, вплив технологічних досягнень вимагають розширення функцій англійської мови як навчального предмета.

Випускник школи повинен володіти необхідними знаннями, навичками й уміннями, здійснювати різні види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо. Поступово у вітчизняній методиці з'явився методичний термін комунікативна компетенція. О. Акмалдінова цей термін визначає як здатність здійснювати спілкування через мову, тобто передавати й обмінюватися думками в різноманітних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками, правильно використовувати систему мовних і мовленнєвих норм та вибирати комунікативну поведінку, адекватну автентичній ситуації спілкування [1, с. 79]. Комунікативна компетенція не розглядається як особистісна характеристика учня, її сформованість проявляється в процесі спілкування.

Комунікативний підхід – стратегія, що моделює спілкування, спрямована на створення психологічної й мовної готовності до спілкування, свідоме осмислення матеріалу та способів дій із ним.

Англомовна комунікативна компетентність може розглядатися як здатність і готовність здобувачів освіти здійснювати ефективну англомовну комунікацію. Здатність і готовність формуються на основі певного комплексу компетенцій і якостей, які становлять структуру англомовної комунікативної компетентності.

Науковці виділяють компетентність як окремий підхід до вивчення мови.

Комунікативний підхід використовує різні технології навчання. Учні вживають мову в таких видах діяльності: ігри, рольові ігри та завдання з вирішуванням проблем. Робота часто проходить у маленьких групах, де кожен учень має певний час для переговорів. Широко використовуються автентичні матеріали.

О. Коломінова зауважує, що «нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які в таких поєднаннях ще не висувалися або ще не використовувалися, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивний початок, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти» [2, с. 9].

Саме на сучасному етапі розвитку комунікаційних технологій учителям англійської мови нової генерації необхідно залучати дітей до «унаочненої комунікації».

Процес навчання іноземної мови – не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову учня. Він потребує напруженої розумової роботи дитини та її власної активної участі в процесі. Цього можна досягти тільки активним навчанням за допомогою інтерактивних методів, як способів взаємодії з учнями через бесіду, діалог.

Виходячи з того, що інтерактивне навчання – це навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів, можемо констатувати, що навчальний матеріал легше засвоюється й найдовше зберігається в пам'яті в тому випадку, коли учень не пасивно сприймає те, що говорить учитель, а активно діє під час вивчення матеріалу.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учнів.

Методи навчання не є простими алгоритмізованими одиницями, їх раціональне та вмотивоване використання на заняттях з іноземної мови вимагає креативного підходу з боку вчителя.

Реалізація цієї ідеї неможлива без розробки та впровадження відповідних технологій навчання. Школа має бути не підготовкою до життя, школа має бути життям. Досягнути цього можливо за рахунок інноваційного підходу, створюючи інтерактивне середовище. Слово інтерактив (пер. з англійської *inter* – «взаємний», *act* – «діяти») означає взаємодію.

Упровадження інтерактивних технологій активізує продуктивну діяльність учнів, тому саме інтернет-ресурси дозволяють вирішити безліч дидактичних завдань, формувати навички й уміння читання, вдосконалювати вміння писемної мови школярів, поповнювати словниковий запас, формувати мотивацію до вивчення англійської мови.

Специфіка іноземної мови як навчального предмета полягає в тому, що спілкування є не тільки кінцевою метою навчання, а й засобом її досягнення. Саме вчитель робить усе можливе й неможливе для цього.

Організація інтерактивного навчання передбачає використання дидактичних і рольових ігор, моделювання життєвих ситуацій, створення проблемної ситуації. На думку В. Редька, сучасна комунікативна методика пропонує широке впровадження в навчальний процес активних нестандартних методів і форм роботи для кращого засвоєння матеріалу [3, с. 32]. У практиці виявили досить високу ефективність такі форми роботи, як: індивідуальна, парна, групова та робота в команді.

Інтерактивні технології передбачають організацію кооперативного навчання, коли індивідуальні завдання переростають у групові, кожний член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля, зусилля кожного члена групи потрібні та незамінні для успіху всієї групи.

Розвиток освіти сьогодні органічно пов'язаний із підвищенням рівня інформаційного потенціалу. Ця характерна риса безперечно визначає як напрямок еволюції самої освіти, так і майбутнє всього суспільства.

Інтернет-технології розширюють світогляд дітей, дозволяють налагоджувати та підтримувати ділові зв'язки й контакти зі своїми однолітками в англійськомовних країнах, надають можливість брати участь у чатах, відеоконференціях тощо. Форми роботи з комп'ютерними навчальними програмами на уроках іноземної мови включають у себе вивчення лексики, відпрацювання вимови, сприймання діалогічного й монологічного мовлення, навчання письма, відпрацювання лексико-граматичних структур. Окрім того,

інтернет-ресурси допомагають реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію й диференціацію навчання з урахуванням здібностей школярів та їх рівня знань.

Учителю потрібно створити для кожного учня умови практичного опанування мовою, вибрати такі методи навчання, які б дозволили кожній дитині проявити свою активність і творчість, активізувати пізнавальну діяльність у процесі вивчення іноземної мови.

Вивчення англійської мови в середній школі має практичну мету – навчання учнів мовленнєвої діяльності іноземною мовою. Для того, щоб найповніше реалізувати цю мету, необхідно створити досить ефективну та надійну систему вправ і послідовно використовувати її в навчальному процесі.

З інтерактивних технологій широке застосування в освітньому процесі мають технологія кооперативного навчання, технологія колективно-групового навчання, технологія ситуативного моделювання та технологія опрацювання дискусійних питань. Досить часто на етапі актуалізації опорних знань учнів, закріплення нового матеріалу, формування комунікативних умінь та навичок школярів уміло використовуються такі методи колективно-групового навчання, як: «мікрофон», «снігова куля», «незакінчене рішення», «павутинка», мозковий штурм. Саме ці методи допомагають залучити до активної роботи на уроці всіх учнів, надають можливість кожному учневі висловлювати свою думку чи позицію стосовно висунутої проблеми, відчувати розкутість і впевненість.

Основними принципами сучасних методів є: рух від цілого до окремого, орієнтація занять на учня, цілеспрямованість та змістовність занять, їх спрямованість на досягнення соціальної взаємодії за наявності віри вчителя в успіх своїх учнів, інтеграція мови та засвоєння її за допомогою знань з інших галузей наук.

Під час різних видів роботи учні стають перед проблемою поповнення знань, лексичного запасу чи комунікативних умінь, тому вони активізують свою діяльність і в процесі спілкування намагаються вирішити дані питання. Це позитивно впливає на розвиток мислення та уважності учнів, зацікавлює їх та стимулює до співпраці.

Комунікативність передбачає ситуативність навчання. Зараз уже всі визнають необхідність ситуативності. Вона як спосіб мовної ситуації, і як умова розвитку мовного вміння необхідна для таких якостей, як: цілеспрямованість, продуктивність та ін.

Висновки. Отже, створення сприятливого освітнього середовища та використання інтерактивних технологій дозволяє учневі проявити свої вміння й навички та розвивати їх у процесі опанування іноземною мовою.

Саме використання інтерактивних, інноваційних та інформаційних технологій на уроках спонукають учнів творчо мислити, самостійно планувати свої дії, інтегрувати знання різних предметів і практично застосовувати їх у житті, удосконалювати навички й культуру міжособистісного спілкування та праці.

Література

1. Акмалдінова О. М. Лінгвосоціокультурний аспект навчання іноземним мовам. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* / ред. кол. О. П. Гребельник та ін. Київ, 2010. Вип. 61. С. 78–83

2. Коломінова О. О. Методика формування соціокультурної компетенції учнів молодшого шкільного віку в процесі навчання усного англомовного спілкування: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02; Київ: держ. лінгв. ун-т. Київ, 1998. 17 с.

3. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови. *Рідна школа 2011. №8–9.* С. 28–36.

О. Ю. Карпова,

*учитель початкових класів КГ №97 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках математики в початковій школі в контексті Нової української школи.

Ключові слова: Нова українська школа, інформаційно-комунікаційні технології, уроки математики, початкова школа.

Постановка проблеми. Реформування традиційної системи навчання, застосування інформаційно-комунікаційних технологій і впровадження новітніх форм і методів роботи стало запорукою успішного навчання сучасних дітей. Професія вчителя – одна із найцікавіших, й одночасно є досить нелегкою та

дуже відповідальною. Учителі безупинно мають покращувати свою майстерність задля задоволення потреб освіти. Одним із варіантів удосконалення педагогічної майстерності є опанування навичок роботи з інтерактивними ресурсами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Застосування комп'ютера на уроках математики надає можливості активізувати пізнавальні інтереси учнів під час вивчення та закріплення нового матеріалу, підвищити мотивацію навчальної діяльності, організувати самостійну роботу школярів.

Одним з перспективних напрямків розвитку сучасної початкової освіти науковці: Л. Білоусова, Г. Ломаковська, Н. Олефіренко, Ф. Рівкінд, О. Суховірський та ін. – вважають використання інформаційно-комунікаційних технологій, які, з одного боку, є потужним інструментом оволодіння школярами найрізноманітнішої інформації, з іншого – ефективним засобом підвищення інтересу до навчання, а також мотивації, наочності, науковості

Мета статті полягає в розгляді ряду можливостей ефективного впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу. Метою Концепції «Нової української школи» є становлення всебічно розвиненої особистості, що здатна до творчої та розумової діяльності, виховання в неї людських цінностей і громадської думки. Одним із шляхів до реалізації даної мети, наголошує Н. Рудницька, є підбір учителем початкових класів методів і прийомів навчання, які б заохочували підростаюче покоління до засвоєння знань [1, с. 254].

Учитель молодших класів має врахувати особливості дошкільного віку, де видом діяльності є гра, і перехід дитини до шкільного життя, де навчання грає важливу роль. Тобто з боку вчителя навчання має бути педагогічно продуманим.

Математика як предмет природничого циклу призначена формувати світогляд і компетентності, яких потребує сучасне життя. Вона має бути важливим джерелом знань про навколишній світ, основою науково-технічного прогресу, економічного зростання. Цим визначається освітнє та виховне значення математики як обов'язкового навчального предмета. Забезпечення належного рівня математичної освіти потребує нині особливої актуальності та нових підходів до навчання математики.

Роль початкової школи у вирішенні такого важливого завдання особлива й відповідальна. Адже математика в початкових класах є складовою частиною в системі неперервної математичної освіти, яка узгоджується з дошкільною та базовою освітою і є її фундаментом.

Проблема спадання інтересу до математичних дисциплін є предметом дискусії як науковців, так і вчителів-практиків. Аналізуючи загальні процеси в освіті науковці відзначили, що спадання інтересу починається вже на початкових етапах вивчення школярами математичних дисциплін і в подальшому негативно позначається на інженерно-технічній і природничій освіті молоді у вищій школі [4].

Але, як зазначають науковці, сучасний урок математики – це урок демократичний, глибоко продуманий, організований і керований, що проводиться не для учнів, а разом із ними, з урахуванням дитячих можливостей, потреб та інтересів. Дитину спочатку потрібно навчити хотіти й любити, а вже потім – знати й уміти [2, с. 18].

Одним із найефективніших способів пізнання є дослідницький підхід до предмету вивчення: коли не дають готових висновків, а надають змогу висунути свої гіпотези або самостійно знайти правильну відповідь. Знання, набуті в процесі такої праці, зберігаються в пам'яті значно міцніше, оскільки вони, наголошує Т. Фадеєва, не пасивно засвоюються, а здобуваються активними зусиллями, тому варто на уроках математики використовувати проблемні ситуації, пропонувати знайти вихід із них, ставити проблемні питання [4, с. 79].

Наприклад, учням запропонувати дослідити, як можна поділити 51 на 3. Послідовно аналізуючи всі випадки, учні приходять висновку, що $51 : 3 = (30 + 21) : 3 = 30 : 3 + 21 : 3 = 10 + 7 = 17$, і цей спосіб ділення найлегший, бо 30 легко поділити на 3, а $21 : 3$ – табличний випадок. Дослідження показало, що першим доданком може бути не будь-яке кругле число, а найближче до 51 кругле число, яке зручно поділити на 3. У нашому випадку – це число 30.

А якщо ми будемо в роботі з дітьми використовувати мультимедійні технології інтернету, можливості сучасного уроку математики значно розширюються.

Грамотне використання будь-яких засобів інформаційних технологій на уроках тягне за собою розвиток особистості дитини: інтелекту, пам'яті, уваги тощо. До того ж використання ІКТ є потужним мотиваційним стимулом. Також застосування нових інформаційних технологій у навчанні дозволяє диференціювати процес навчання молодших школярів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, дає можливість творчо працювати вчителю, розширити спектр способів подання навчальної інформації, дозволяє здійснювати гнучке управління навчальним процесом, є соціально значущим й актуальним.

Основним видом використання комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання є їх органічна інтеграція в уроки математики. У цікавій, динамічній,

ігровій формі учні молодших класів опановують комп'ютерні засоби, набувають первинних навичок користування пристроями введення-виведення, початковими вміннями й навичками управління комп'ютером та одночасно удосконалюють свої знання, розвивають пам'ять, просторову уяву, логічне мислення, творчі здібності.

Таким чином, упровадження ІКТ полегшує роботу вчителя, а навчання дітей робить більш цікавим й ефективним.

Застосування сучасних інформаційних технологій у початковій школі сприяє більш активному та свідомому засвоєнню учнями початкової школи навчального матеріалу з математики.

Разом із тим, зауважимо, що використання ІКТ на уроках математики в початковій школі є достатньо складним для вчителя – оскільки потребує певних організаційних дій, вибору часу на уроці, вбудовування завдань у канву уроку, готовності до непередбачуваних ситуацій тощо.

Саме для цього вчитель як творча особистість повинен перебувати в постійному пошуку цікавих форм, прийомів, засобів, технологій навчання молодших школярів; уміло поєднувати елементи передового педагогічного досвіду та інноваційних технологій, впроваджувати використання ІКТ для того, щоб урок математики не тільки надавав учням певні знання й уміння, але й викликав у них справжній інтерес, щире залучення в навчальний процес, розвивав креативність, уміння самостійно здобувати знання.

Учитель НУШ мусить створити позитивно емоційну атмосферу навчальної діяльності за рахунок використання інформаційно-комунікаційних технологій, розроблених з урахуванням вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку (дружній інтерфейс; близька до віку школяра подача інформації в цікавій, жвавій, ігровій формі; наявність різних форм заохочення; надання своєчасної допомоги тощо).

В. Сухомлинський постійно наголошував, що до свого кращого уроку вчитель готується все життя.

Звичайно, не кожному вчителю легко відразу перейти на нові освітні технології, але слід пам'ятати слова Джона Дьюї: «Якщо ми будемо вчити сьогодні так, як ми вчили вчора, ми вкрадемо в дітей завтра» [3, с. 29]. Найголовніше – це бажання самого вчителя вчитися, пізнавати щось нове, вивчати й упроваджувати в свою практику інновації, уміти запалити жагою пізнання своїх учнів і прагнути працювати так, як цього вимагає новий освітній стандарт.

Учитель сучасної школи повинен оволодіти уміннями, які потрібні сучасним школярам для реалізації особистих начальних й соціальних цілей,

опановуючи різні способи опрацювати навчальну інформацію засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Висновки. Таким чином, доцільність використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу навчання математики в сучасній початковій школі обумовлена можливістю розширити форми і способи набуття учнями математичних знань завдяки організації практичної діяльності з об'єктами вивчення в різних ситуаціях, за різними умовами, відповідно індивідуальним навчальним здібностям.

Література

1. Рудницька Н. Ю. Сучасні технології навчання математики у початковій школі в контексті впровадження ідей Нової української школи. *Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: монографія* / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. 344 с.

2. Сучасний урок математики в початковій школі в контексті компетентнісного підходу / за заг. ред. І. М. Раєвської. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. 96 с.

3. У школі спадає інтерес до математичних дисциплін. *Форум. ОСВІТА.UA* URL: <http://osvita.ua/vnz/51772/> (дата звернення: 12.02.2022).

4. Фадєєва Т. О. Інноваційні технології навчання математики у початкових класах: навч.-метод. посіб. для студ. псих.-педагогічн. ф-ту пед. універ. Кіровоград: Авангард, 2011. 95 с.

І. Л. Кошак,

*студентка першого курсу магістратури
психолого-педагогічного факультету*

Криворізького державного педагогічного університету

Т. Г. Василюк,

кандидат педагогічних наук,

ст. викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Криворізького державного педагогічного університету

ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті зроблено спробу проаналізувати дефініцію «соціальний педагог» у контексті професійної діяльності з дітьми та молоддю. Визначено особливості педагогічної складової професійної підготовки фахівців для Національної соціальної сервісної служби.

Ключові слова: соціальні служби, фахівець по роботі з дітьми та молоддю, соціально-педагогічна компетентність.

Національна соціальна сервісна служба України утворена відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783 «Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України» та є тим центральним органом виконавчої влади, який несе відповідальність за реалізацію державної політики у сфері соціального захисту населення, захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей [3].

Як визначено у згаданому нормативно-правовому документі, основними функціями Національної соціальної сервісної служби України (далі – Нацслужба) є:

- реалізація політики, соціального захисту населення і захисту прав дітей;
- здійснення державного контролю під час надання соціальної підтримки та захисту прав дітей;
- методичне забезпечення та координація дій органів влади й органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав дітей, проведення соціальної роботи, надання базових соціальних послуг і соціальної підтримки відповідно до потреб жителів територіальних громад [3].

Тож можемо констатувати, що виконання кожної з означених функцій Нацслужби має здійснюватися фахівцями з соціально-педагогічною компетентністю. Соціально-педагогічна компетентність – єдність теоретичної та практичної готовності особистості до здійснення професійної діяльності, зокрема з дітьми та молоддю. Відповідно, педагогічна складова професійної підготовки кадрів для соціальних сервісів визначальною.

Теоретичні аспекти професійної підготовки кадрів для Нацслужби є майже не дослідженими, що пояснюється коротким проміжком часу від нововведення до сьогодні. Проте, є чимало наукових робіт з проблем теоретичних концепцій соціально-педагогічної роботи (І. Зверева, А. Капська Г. Лактіонова та ін.); основ соціально-правового захисту дітей та молоді (О. Караман, І. Ковчина, Л. Мельник та ін.); розвитку форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Г. Бевз, І. Іванова, О. Молчан та ін.); організаційно-методичних основ діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (О. Вакуленко, О. Кузьменко, С. Толстоухова та ін.). Багато наукових праць присвячено висвітленню проблеми професійної підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів,

наприклад, праці А. Капської, І. Козубовської, Т. Семигіної, В. Сідорова, Л. Оліфіренко та ін.

Повністю погоджуємося із О. Пожидаєвою, яка зауважує, що у зв'язку з усвідомленням високої цінності людини як об'єкта й суб'єкта суспільного розвитку, визнання суспільством вагомості та багатоаспектності системи соціалізації особистості, поліпшення соціального функціонування підростаючого покоління, попередження негативних соціальних процесів, з метою забезпечення умов саморозвитку, самоствердження особистості, підтримки і формування активної життєвої позиції, актуальності набуває розуміння значимості діяльності фахівця по роботі з дітьми [6].

Логіка нашого дослідження передбачає аналіз посади «соціальний педагог», адже, як відомо, саме соціальний педагог є посередником між дитиною, сім'єю та будь-яким іншим соціальним інститутом, як-то: заклад освіти, гуртожиток, соціальні служби тощо.

Ф. Мустаєва зазначає, що соціальний педагог – це спеціаліст, що організовує виховну роботу з дітьми, молоддю, дорослими в різних соціокультурних середовищах; вивчає психолого-педагогічні особливості особистості та її мікросередовище, визначає інтереси й потреби, відхилення в поведінці, конфліктні ситуації та надає соціальну допомогу й підтримку з метою реалізації прав і свобод клієнтів [6].

О. Безпалько пропонує визначення соціального педагога як спеціаліста, зайнятого у сфері соціально-педагогічної роботи або освітньо-виховної діяльності, що організовує взаємодію освітніх і позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікросоціумі дітей та молоді, їх всебічного розвитку [1].

Соціальний педагог, на думку В. Поліщук, покликаний творчо реалізовувати систему соціально-педагогічного сприяння розвитку й саморозвитку особистості, створювати умови найбільшого сприяння реалізації життєвих потреб і можливостей кожної людини [7].

В. Коваль вважає, що соціальний педагог у своїй діяльності з конкретною сім'єю або особистістю має зосереджувати зусилля на виявленні та подоланні негативних явищ, забезпечуючи превентивну профілактику різного роду відхилень (моральних, фізичних, психічних, соціальних) і бути посередником між усіма ланками діяльності суспільства [4].

Практична соціально-педагогічна діяльність є науково перетворювальною діяльністю та спрямована на реалізацію триєдиної стратегії:

- соціальний розвиток людини: збереження, підтримку, і (або) відновлення соціального статусу клієнта;
- соціалізація соціуму, педагогізація соціального середовища: перетворення соціального середовища життєдіяльності людини, організація взаємодії соціальної установи з установами освіти, культури і дозвілля, фізичної культури і спорту, громадськими структурами, ЗМІ, тощо;
- соціально-педагогічний супровід людини в соціальному середовищі як соціально-педагогічна допомога в проходженні індивідуальної соціальної траєкторії життєдіяльності кожної людини (партнера соціального педагога у вирішенні проблем, що виникають при взаємодії з соціумом).

Соціально-педагогічна компетентність розглядається як складова частина професійної й соціальної компетентності. Спираючись на точку зору В. Хухліна, перерахуємо основні компоненти соціально-педагогічної компетентності:

- забезпечення педагогічної спрямованості змісту, форм і методів, використовуваних у процесі здійснення соціально-педагогічної роботи з різними групами населення;
- здатність до вивчення медико-психолого-педагогічних умов, що впливають на особистість клієнта, її інтереси й потреби;
- організація соціально-педагогічної діяльності в соціумі, а також різних видів в співпраці дітей і дорослих;
- уміле сприяння дітям і дорослим у вирішенні особистих і соціальних проблем; запобігання правопорушенням; реабілітація та адаптація їх у соціумі;
- науково-обґрунтоване та грамотне уявлення та захист інтересів клієнтів і їх сімей у взаєминах з різними суспільними інстанціями та структурами (сприяє в підвищенні їх соціального статусу).

Як свідчить світова практика, розвиток соціальної політики держави, реалізація різних соціальних проєктів неможливі без участі фахівців соціальної сфери. Введення інституту соціальних працівників і соціальних педагогів та організація їх професійної підготовки збіглися з реформуванням системи освіти в Україні, яке фактично почалося з середини 1980-х рр. в період реформаторських перетворень суспільства, спрямованих на його гуманізацію й демократизацію. Україна стала входити у світовий освітній простір, вивчаючи й аналізуючи міжнародний досвід в галузі освіти.

Отже, теоретичний аналіз питання професійної підготовки фахівців для Національної соціальної сервісної служби України дав змогу констатувати, що соціально-педагогічна компетентність є невід'ємною складовою професійної підготовки таких кадрів. Діти є основною категорією клієнтів соціальних служб,

отже, професійна діяльність фахівців таких служб має соціально-педагогічну спрямованість.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. С. 79.

2. Веретено Т. Г. Формування компетентностей майбутніх соціальних педагогів в процесі професійної підготовки. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/1229/1/T_veretenko_SP%26KO.pdf (дата звернення: 30.05.2016).

3. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 року № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#Text>

4. Коваль В. О. Особливості валеологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Коваль Владислав Олександрович. Запоріжжя, 2006. С. 44.

5. Курляк І. Є. Формування змісту ступеневої підготовки фахівців для сфери соціальних послуг: досвід, проблеми, перспективи. *Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики: матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції (29–31 жовтня 2002 р.)*. Київ, 2002. С. 76–84.

6. Пожидаєва О. В. Складові професійної характеристики соціального педагога. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика: наук. метод. журнал*. 2014. №1/2. С. 66–72.

7. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Поліщук Віра Аркадіївна. Тернопіль, 2006. С. 136.

8. Цільмак О. М. Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: підручник. Одеса: ОДУВС, 2017. 124 с.

Т. П. Лисяк,

*вчитель початкових класів КЗШ №32 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії*

ВИХОВАННЯ ПОЧУТТІВ У ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НУШ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ

Стаття присвячена проблемі виховання почуттів у дитини молодшого шкільного віку в умовах НУШ на уроках рідної мови.

Ключові слова: нова українська школа, виховання почуттів, молодший шкільний вік, уроки рідної мови.

Постановка проблеми. В освітньому процесі здобувачі освіти не лише опановують необхідний обсяг фактичної інформації, оволодівають предметними та ключовими компетентностями, але й отримують певні відомості про моральний бік життя, у них формуються певні моральні цінності.

В умовах Нової української школи особливої актуальності набуває проблема виховання почуттів у дитини молодшого шкільного віку на уроках рідної мови.

Метою статті є розгляд саме почуттів дітей молодшого шкільного віку як складової загального процесу виховання в умовах НУШ на уроках рідної мови.

Виклад основного матеріалу. Місія початкової школи – різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя в демократичному суспільстві.

Схвалення Концепції «Нова українська школа», затвердження Державного стандарту початкової освіти вимагають від сучасної початкової школи нових підходів до формування компетентної, успішної, творчої особистості, у якій поєднується інтелектуальні здібності, розвинуті моральні якості, активна громадянська позиція, здатність до інноваційної діяльності, креативність, бажання навчатися впродовж життя.

У Концепції «Нова українська школа» зазначається, що: «Формування загальнолюдських цінностей морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей); соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). У центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, за добробут нашої країни» [3, с. 49].

Н. Басюк визначає почуття як вищу форму емоційного ставлення людини до предметів та явищ дійсності, яка характеризується відносною стійкістю, узагальненістю, відповідністю потребам і цінностям, сформованим у процесі особистісного розвитку індивіда. Виникнення почуттів – це водночас початок морального розвитку дитини [1, с. 26].

Навчання й колективна діяльність сприяють розвитку в дітей вищих почуттів. У молодшого школяра інтенсивно формуються такі моральні почуття, як: почуття любові до Батьківщини, співчуття до пригноблених і ненависть до їх гнобителів, почуття колективізму, товариства. Виконання певних обов'язків у шкільному колективі, спільна навчальна й громадська діяльність, взаємна відповідальність один перед одним і перед класом у цілому обумовлюють накопичення в учнів необхідного практичного досвіду моральної поведінки в колективі.

Софія Русова звертала увагу на те, що в школі дітям пропонується великий обсяг матеріалу для збагачення знань, досить інформації для вдосконалення душевних якостей, але дуже мало для розвитку почуттів.

В. Сухомлинський був переконаний у тому, що: «... без надійної емоційної основи неможливе не тільки успішне, а й взагалі нормальне навчання – невід'ємне від почуттів і переживань» [4, с. 187].

Особливість молодшого шкільного віку та, що формування моральних почуттів часто випереджає знання дитиною норм моральної поведінки.

При вихованні моральних почуттів дітей необхідно спиратися на їх практичний досвід моральної поведінки, створювати умови для розширення та збагачення цього досвіду.

На основі цього досвіду в школярів формується почуття обов'язку та відповідальності, вміння підпорядковувати свої почуття й особисті інтереси загальним цілям та інтересам колективу.

Молодший шкільний вік виявляється сприятливим для виховання в дитини фундаментального для її морального розвитку новоутворення, яким є здібність цінувати особистість людини. Ця моральна здібність передбачає сформованість у дитини відповідних знань про певну людину та прагнення до її реалізації в поведінці. І, як зазначає І. Бех, коли це прагнення стає стійким на рівні поведінкової звички, то воно трансформується в почуття любові до людини, виявляється в різноманітних добродійних вчинках без користі для носія. Тільки в процесі формування у вихованця цінності людської особистості можна сформувати в нього й адекватне оцінювання власної значущості, без якої неможливе його моральне вдосконалення [2, с. 88].

Що стосується естетичних почуттів, то в молодших школярів вони більш інтенсивно розвиваються в діяльності, ніж при сприйнятті художніх творів.

Інтелектуальні почуття розвиваються в молодших школярів поступово. Починається із задоволення, яке відчуває школяр, розмірковуючи над

прочитаною розповіддю, з почуття задоволення від виконаного завдання, від успішного вирішення завдання, яке вимагало значного розумового напруження.

Важливий момент у вихованні почуттів у школярів – необхідність навчити їх керувати почуттями, підкоряти їх розуму й волі, навчити стримувати гнів, бурхливе незадоволення, а іноді й бурхливі веселощі. Це досягається тільки тренуванням, вправою. Шляхом вправляння розвивається та вдосконалюється в дитини й почуття обов'язку. Починаються такі вправи з малого: «Я повинен спочатку вивчити урок, а потім йти гуляти». Це вже зачатки почуття обов'язку.

Молодшому школяру характерна увага до оцінки його вчинку значущими дорослими, бажання стати хорошим і в очах людей, й у своїх власних. Важливим у цьому зв'язку було емоційне підкріплення педагогом дій, вчинків учнів. Використання похвали, заохочення, акцентування успіху викликали в школярів почуття задоволення, радості. Учням із позитивним емоційним самопочуттям завжди хотілось повторити успіх, досягти більш значущих результатів. І навпаки, неуспіх, невиконання пред'явлених вимог, безвідповідальне ставлення до справи викликало осудження, негативні емоції та бажання не опинитися в подібній ситуації.

У концепції загальної середньої освіти вказується на необхідність формування розгорнутої навчальної діяльності шляхом оволодіння організаційними, логіко-мовленнєвими, пізнавальними, контрольними, естетично насиченими вміннями й навичками в різних видах діяльності. Освітніми результатами цього є повноцінні мовленнєві вміння й навички, здатність до творчого самовираження, особистісно-цілісного ставлення до праці, вміння виконувати нескладні творчі завдання, коли школяр уміє бачити довколишній світ, його барвистість очима цікавої та естетично багаті особистості.

Одним із центральних аспектів цього є виховання почуттів у дитини молодшого шкільного віку, зокрема під час роботи над творчими вправами з мови та мовлення.

Робота над творчими вправами здійснюється поетапно засобами дослідницьких, ігрових, творчо-прикладних дій, у ході яких відбувається розвиток і діалектичне поєднання операційного та образно-асоціативного видів мислення.

У процесі гри для кожного учня характерні певне напруження думки, вольових зусиль, вияв емоцій і почуттів. Усе це допомагає дітям долати

труднощі під час розв'язання творчого завдання та надихає на подальшу творчість.

Для того, щоб стимулювати розвиток творчого мислення школярів, створюються зовнішні ігрові умови та формуються необхідні мислительні операції за допомогою спеціальних вправ.

Проводяться уроки різних типів, але завжди створюється необхідний емоційний стан, настрій, обов'язково включається перегляд ілюстрацій, слухання музики, розповіді за малюнками з включенням уяви та фантазії. Це все має неабияке значення у вихованні почуттів.

Сучасна методика, зазначає О. Хома, розподіляє вправи репродуктивні (відтворення вивченого за зразком), конструктивні (перебудова, заміна одних моделей іншими) і творчі, пов'язані з творчою уявою й розраховані на варіативність та індивідуальність виконання й розвиток естетичного смаку [5, с. 195].

На першому етапі формуємо та розв'язуємо творче завдання, пропонуючи дітям не тільки роль виконавців учителя. На цьому етапі діти глибоко засвоюють загальні поняття, які не повинні бути «мертвими». Їх необхідно наповнити змістом й «оживити» в дитячій уяві. «Оживити» поняття, зробити його наочним, доступним для сприйняття дитиною допомагають вірші, розповіді, казки. Одночасно з поняттями формується розуміння.

На другому етапі завдання діє вчитель, але варіанти рішень дітям пропонується знайти самостійно.

На третьому етапі учні отримують творчі завдання та самі формують проблему, знаходять шляхи її вирішення, проходять усі пошукові етапи, які наштовхують їх на послідовні висновки.

Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що за своєю сутністю почуття є новоутворенням молодшого шкільного віку й пов'язане з якісними психологічними змінами самих школярів.

Висновки. Важливою умовою розвитку почуттів в учнів початкових класів є включення їх у систему діяльності, задоволення в них основних особистісних потреб. Таким чином, для виховання почуттів у молодшого школяра на уроках рідної мови необхідно сформулювати моральні ідеали, здатність до глибоких переживань, здатність до творчої праці, здорове суперництво (відсутність заздрощів, ревнощів), прагнення до самовдосконалення.

Література

1. Басюк Н. А. Розвиток почуття відповідальності в школярів. Житомир: ЖПУ імені Івана Франка, 2003. 100 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Концепція Нової української школи URL: https://kremvo.ucoz.ua/NYIII/konceptija_nush.ppt.pdf (дата звернення: 15.01.2022).
4. Сухомлинський В. О. Виховання почуттів. Вибрані твори в 5т. Київ: Рад. шк., 1976. Т.5. С. 176–195.
5. Хома О. М. Сучасний урок української мови в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія: зб. наук. праць / гол. ред. Г. В. Товканець. Мукачево: МДУ, 2017. Випуск 2(6). С. 193–196.* URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/864> (дата звернення: 28.11.2021).

А. І. Литовченко,

*учитель математики КЗШ №125 Криворізької міської ради
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії*

ВИКОРИСТАННЯ ІКТ ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається проблема використання ІКТ при вивченні математики в контексті нової української школи.

Ключові слова: уроки математики, нова українська школа, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Система математичної підготовки школярів загальноосвітніх закладів в Україні сьогодні зазнає змін – відбувається диференціація змісту дисципліни, перебудова послідовності вивчення матеріалу, поява нових методик, використання новітніх технологій тощо.

Основною метою всіх інновацій в освітній галузі є сприяння переходу від механічного засвоєння учнями знань до формування вмій і навичок

самостійно здобувати знання. Успішність розв'язання цього завдання значною мірою залежить від мети впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, якості й можливостей програмного забезпечення та від того, яке місце посяде комп'ютер у системі дидактичних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день, на жаль, відбувається тенденція зниження інтересу учнів до вивчення математики. Це орієнтує увагу науково-педагогічної спільноти до знаходження шляхів удосконалення змісту математичної освіти з огляду на реалії сучасного життя.

Дослідженню проблеми сучасного уроку протягом багатьох років займались науковці: Т. Байбара, Н. Вакарчук, Л. Варзацька, Т. Гусак, О. Кузьменко, Е. Печерська, Н. Стяглик, Г. Тарасенко, В. Шпак та інші. Вивченню питання інформатизації освіти свої наукові розробки присвятили В. Биков, А. Каленський, А. Крищук, І. Роберт. Можливості використання мережевих технологій досліджуються в наукових працях Л. Брескіної, Н. Задорожньої, О. Лазаренко та ін.

Мета статті – обґрунтувати доцільність використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу навчання математики в сучасній початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Однією з ключових компетентностей Нової української школи є математична компетентність: культура логічного й алгоритмічного мислення; уміння застосовувати математичні методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності; здатність до розуміння та використання простих математичних моделей; уміння будувати такі моделі для вирішення проблем та інформаційно-цифрова компетентність – передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні [4, с. 10].

Сьогодні серед розмаїття інноваційних технологій існують інформаційні технології, що пропонують використання комп'ютерних і телекомунікаційних програм. Це сприяє більш високому інтелектуальному розвитку учнів, учить їх самостійно орієнтуватись у складному та різноманітному світі інформації, дає можливість реалізовувати власні творчі здібності через дослідницько-пошукову та наукову діяльність. Рациональне використання інформаційних технологій,

аудіовізуальних посібників з іншими дидактичними засобами значно скорочують час пред'явлення опорної інформації, надають можливість її повторення під час організації самостійної роботи, аналізу, самоаналізу, підведення підсумків – наголошує Л. Кравченко [3, с. 8].

До школи приходять нові покоління дітей, які живуть в інформаційному, динамічному, емоційно напруженому середовищі. Неможливо уявити собі сучасну успішну людину, яка б не володіла комп'ютером. Для сучасного вчителя важливо організувати процес навчання так, щоб дитина активно, з цікавістю й захопленням працювала на уроці, бачила плоди своєї праці та могла їх оцінити. Допомогти вчителю у вирішенні цього непростого завдання може творча взаємодія з учнями при організації навчання з використанням інтерактивних методів і комп'ютерних технологій

Пізнавальні процеси: сприйняття, увага, уява, пам'ять, мислення, мова – виступають як найважливіші компоненти будь-якої людської діяльності. Для того, щоб задовольнити свої потреби, спілкуватися, грати, вчитися й працювати, людина повинна сприймати світ, звертати увагу на ті або інші моменти або компоненти діяльності, представляти те, що їй потрібно робити, запам'ятовувати, обмірковувати, висловлювати судження. Тому без участі пізнавальних процесів людська діяльність неможлива, вони виступають як її невід'ємні внутрішні моменти. Вони розвиваються в діяльності й самі є особливими видами діяльності.

Під інформаційно-комунікаційними технологіями, зазначає М. Жалдак, розуміють сукупність методів і технічних засобів, які використовуються для збирання, створення, організації, зберігання, опрацювання, передавання, подання й використання інформації [1, с. 13].

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій саме на уроках математики дає можливість учителю оптимізувати витрати часу на пояснення матеріалу за рахунок наочності та швидкості виконання роботи, перевірити знання учнів в інтерактивному режимі, що підвищує ефективність навчання, допомагає реалізувати весь потенціал особистості – пізнавальний, морально-етичний, творчий, комунікативний та естетичний, сприяє розвитку інтелекту, інформаційної культури учнів, робить уроки яскравими та цікавими.

Математика відіграє особливу роль у житті кожної людини, адже відомо, що той, хто має належні знання з математики, той вміє реалізовувати себе в багатьох напрямках і сферах життя.

На думку Ю. Триуса, у процесі викладання математики інформаційні технології можуть використовуватися в різних формах, зокрема, мультимедіа, використання яких дає різке збільшення часу самостійної роботи [6, с. 103].

Такий процес навчання дозволяє розвивати мислення, активізувати розумові процеси. Робота буде творчою, якщо в ній проявляється власний задум учнів, ставляться нові завдання й самостійно вирішуються.

Можливості комп'ютера при використанні адаптованих до нього додаткових технологій: програмних продуктів, інтернету, мережевого та демонстраційного обладнання – складають матеріальну базу інформаційно-комунікативних технологій.

Як наголошує Н. Ковальова, застосування комп'ютера на уроках математики має декілька режимів:

- демонстраційний (демонстрація певної навчальної інформації);
- індивідуальний (організація індивідуальної роботи учнів);
- комбінований (застосування на одному уроці і демонстрації, і індивідуальної роботи) [2].

Демонстраційний режим найбільш простий в організації освітнього процесу. Для роботи вчителю достатньо мати на уроці один комп'ютер і мультимедійний проектор, за допомогою якого, як правило, у вигляді слайдів, потрібна інформація виводиться на екран і стає доступною для учнів усього класу.

Для роботи в індивідуальну режимі необхідною умовою застосування комп'ютера є те, що кожний учень має бути забезпечений персональним комп'ютером.

Стосовно комбінованого режиму роботи – якість знань учнів підвищиться, коли вони самостійно засвоюють навчальний матеріал, використовуючи персональний комп'ютер, а вчитель при цьому виконує роль організатора й координатора освітнього процесу.

Опанування елементами комп'ютерної грамотності не викликає суттєвих труднощів у здобувачів освіти. При цьому комп'ютерні ігрові програми сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, створюють позитивне емоційне ставлення учнів до діяльності, опосередкованої комп'ютером.

Від негативних наслідків необґрунтованого ігнорування методів, організаційних форм і засобів навчання в межах традиційної методики викладання математики та надмірної, методично невиправданої

комп'ютеризації навчального процесу застерігає З. Слєпкань: «Запровадження нових інформаційних технологій навчання не повинно бути самоціллю. Воно має бути педагогічно виправданим, розглядатись передусім з погляду педагогічних переваг, які воно може забезпечити порівняно з традиційною методикою навчання» [5, с. 31].

Технологізація навчального процесу сприяє кращому засвоєнню учнями необхідного матеріалу. Подання матеріалу інноваційним шляхом набагато ефективніше, ніж традиційним. Інноваційні педагогічні технології потрібно використовувати в спеціальних педагогічних умовах. Зокрема, формування навчального інноваційного середовища з самого початку навчальної діяльності дитини. Правильно підібрані педагогічні умови сприяють формуванню творчої особистості, яка має чітко визначену мету, розуміє потребу навчання та готується до життя в дорослому середовищі.

Висновки. К. Гаусс свого часу наголошував на тому, що «математика – наука для очей, а не для вух», для сьогодення можна зробити наступний висновок, що математика – це один із тих предметів, в якому використання інформаційно-комунікаційних технологій може активізувати всі види навчальної діяльності: вивчення нового матеріалу, підготовка й перевірка домашнього завдання, самостійна робота, перевірочні та контрольні роботи, позакласна робота, творча робота.

Література

1. Жалдак М. І., Лапінський В. В., Шут М. І. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики: посіб. для вчит. *Вкладка газети «Інформатика»*. 2004. С. 41–48.
2. Ковальова Н. В. Сучасна школа. Сучасний урок. Використання ІКТ у навчально-виховному процесі. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30549/ (дата звернення: 7.10.2021).
3. Кравченко Л. І. Персональний комп'ютер на уроці математики як засіб активації пізнавальної діяльності учнів. *Математика в школах України*. 2004. №2. С. 8–11.
4. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.
5. Слєпкань З. І. Методика навчання математики: підруч. для студ. мат. спеціальностей пед. навч. закл. Київ: Зодіак-ЕКО, 2000. 512 с.

6. Триус Ю. В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математики: монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2005. 400 с.

Т. М. Лозовська,
*учитель початкових класів КГ №91,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист*

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається суть національно-патріотичного виховання учнів початкової школи. Визначено пріоритетні напрямки у виховній роботі для формування національно-патріотичної свідомості.

Ключові слова: нова українська школа, національно-патріотичне виховання, національна самосвідомість.

Постановка проблеми. Національне виховання розглядається на державному рівні як головний пріоритет та органічна складова освіти.

Отримавши соціальне замовлення на залучення дітей до глибоких пластів національної культури й духовності, заклад загальної середньої освіти розв'язує практичне завдання формування у здобувачів освіти національних цінностей на особистісному рівні, що вимагає безперервного створення умов для розвитку національної свідомості та самосвідомості особистості кожного з них, починаючи з молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теоретичних досліджень свідчить, що проблема виховання національної самосвідомості учнів досліджувалася різними авторами. Так, у низці наукових робіт відображено важливі аспекти означеної проблеми: теоретико-методичні засади та педагогічні умови формування національної самосвідомості (В. Борисов, А. Фрідріх), засоби та умови виховання національної самосвідомості учнів різного віку (Р. Береза, В. Чернобай).

Проблемі становлення національної самосвідомості та національного виховання сучасної молоді в умовах розбудови української державності присвячені наукові дослідження О. Вишневського, О. Скрипченка та ін.

Питання змісту виховання національної самосвідомості викладені в працях Г. Ващенко, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, В. Сухомлинського.

Мета статті – розкрити суть виховання національної самосвідомості молодших школярів в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу. Основною метою національного виховання на сучасному етапі є формування в людини національної гідності й гордості за свою Батьківщину.

В основу виховання мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї та школи, наступності та спадкоємності поколінь.

Найважливішою громадянською рисою особистості є сформованість національної свідомості, патріотичних почуттів до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України.

Соціальна та громадянська компетентності НУШ спрямовані на те, щоб виховний процес був невід'ємною складовою всього освітнього процесу й орієнтувався на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови й культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Нова школа буде плекати українську ідентичність.

Нова українська школа буде виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства. Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє й не поділяє загальнолюдських цінностей. Нова українська школа буде формувати ціннісні ставлення й судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством [2].

Проблема виховання національної самосвідомості в школярів складна та багатопланова, її моральні та етичні аспекти розглядалися як у філософській, так і психолого-педагогічній літературі.

О. Колоскіна визначає поняття «національна самосвідомість», як самоідентифікацію особистості, що виражається в усвідомленні дитиною належності до поліетнічної нації, осягненні національних цінностей, історії, традицій, культури, мови і звичаїв свого народу, спільності історичної долі [1, с. 118]. Встановлено, що національна самосвідомість формується разом з особистістю в процесі вироблення основних життєвих орієнтирів під впливом різних чинників. До них належить конкретне етнічне середовище, в якому живе людина, етнокультурні традиції та фактична етносоціальна ситуація. Середовище, в якому народилася людина, епоха в якій вона живе, впливають

на формування її національних потреб. Як суспільне середовище виступає нація з її атрибутами, національною мовою, традиціями, звичаями.

Демократизація суспільства, національне відродження, розширення економічної самостійності України, як підкреслює М. Стельмахович, зумовили необхідність докорінного перегляду підходів до механізму формування національної свідомості на основі проектування новітніх освітніх систем. У цих умовах система освіти повинна не тільки подолати свою внутрішню кризу, а й, оновлюючись, забезпечити якісно новий рівень загальноосвітньої, професійної, наукової підготовки громадян, всебічний розвиток кожної людини як особистості і найвищої цінності суспільства [5, с. 39]. Згідно з методологією системного підходу, питання виховання національної свідомості особистості розглядається як частина більш загального питання розвитку та саморозвитку суб'єкта діяльності.

Самосвідомість, стверджує О. Скрипченко, виявляється не тільки у відділенні людиною себе з об'єктивного світу, а й, насамперед, в усвідомленні й оцінці свого ставлення до світу, до себе як особистості, своїх вчинків, дій і почуттів, бажань та інтересів [4, с. 49].

Отже, формування самосвідомості особистості, і національної зокрема, – творча, багатогранна діяльність, що передбачає не тільки глибокі знання, ерудицію молодого людини, а й певні вміння та навички інтелектуальної праці, що сприяють науково обґрунтованому раціональному оцінюванню, виховання в особистості мислення, вільного від стереотипів, здатного приймати самостійні рішення. В. Сухомлинський писав, що ціннісне ставлення до осіб, предметів і явищ навколишньої дійсності є найважливішим виявом національної самосвідомості особистості, її творчих якостей рівня культури [6, с. 12].

Найперше завдання, яке постає перед учителем, суспільством, – озброїти особистість знаннями, вміннями та навичками. Добір яскравих і конкретних факторів – це основа, на яку мають спиратися теоретичні поняття. Одночасно слід формувати в особистості й ціннісне ставлення до засвоєної інформації. А оскільки процес осмислення знань завжди містить чуттєві елементи, на основі яких формуються образи, уявлення про ті явища, предмети, які доносяться до індивіда у формі понять, то, на думку О. Колоскіної, одночасно повинні сформуватися й певні образи уяви, має бути включена в роботу й почуттєва сфера, яка дозволить людині не тільки усвідомити свою національну належність, а й відчутти себе причетною до певної національної спільноти, ідентифікувати себе з нею, створити самообраз, уявити себе членом цієї спільноти, через який і виявляється ступінь ідентифікації [1, с. 120].

Соціальні реалії, що склалися нині, вимагають нових підходів до проблем виховання національної самосвідомості молодших школярів. Це зумовлено, на думку Д. Пашенко, змінами суспільної свідомості у зв'язку з визнанням людини як найвищої цінності. Практика гуманістичного виховання молодших школярів характеризується суперечностями, спричиненими недоліками суспільного розвитку, негативними рисами поведінки дорослих [3, с. 11].

Моральне виховання в умовах відродження національної школи буде продуктивним за умов, якщо воно ґрунтується на національних виховних ідеалах, формуватиме національну самосвідомість, розвиватиме розуміння того, що працьовитість, гуманність, доброта, щирість є найхарактернішими рисами українського народу. Народознавство – саме той засіб, за допомогою якого можна виховувати ті кращі моральні риси, що формуються на гуманістичних засадах у різноманітній виховній роботі.

У повсякденному житті сьогодні нерідко спостерігається неусвідомлене перенесення захоплення молодших школярів західною культурою, оцінити яку повною мірою вони не здатні, бо бракує художніх смаків й уподобань. Наслідком є заперечення справжніх досягнень національної культури. Втрата національного коріння формує бездуховність та антипатріотизм. Значна кількість підлітків віддає перевагу західним зразкам у всіх сферах життя та діяльності.

Як компоненти національної культури, що виражають специфіку виховання національної самосвідомості, в яких відображено умови життя й побуту, виділено народні казки, легенди, перекази, прислів'я та приказки, пісні й танці, музичні інструменти, ігри, художні промисли, традиції, звичаї та обряди. Саме ці компоненти найбільш привабливі і доступні для засвоєння молодшими школярами, бо відповідають психічним особливостям дітей цього віку: вони характеризуються емоційною насиченістю та здатні активізувати пізнавальну сферу особистості.

Сьогодні очевидним є те, що без засвоєння учнями цінностей національної культури не можна виховати повноцінне покоління, яке було б здатне побудувати демократичне, гуманне суспільство. Виховний потенціал народознавчої роботи містить високоефективні ідеї, принципи та методи, доступні й емоційно насичені засоби, прийоми та форми роботи з учнями.

Уже в початкових класах учителі формують у дітей загальне уявлення про широкі простори та багаті надра української землі, родючі чорноземи й чарівну природу, промисловий і енергетичний потенціал, використовуючи багатий

фактичний матеріал із різних засобів масової інформації, досвіду вчителів і батьків, таким чином формуючи почуття цінності рідної землі.

Отже, реалізація шляхів, методів і форм організації діяльності школярів сприяє створенню під час народознавчої роботи нової виховної ситуації, що інтенсифікує виховання національної самосвідомості, а саме розвиток морально цілісної гуманної особистості.

Висновки. Виховання національної самосвідомості є складною та багатогранною проблемою, над якою повинні працювати як педагоги так і батьки учнів початкових класів. Адже формування національної свідомості не самоціль. Мета вчителя – виховати національно-свідомих громадян України, які будуть вивчати та примножувати духовні скарби нашої держави.

Література

1. Колоскіна О. А. Формування соціальної компетентності як основи розвитку національної свідомості та самосвідомості молодшого школяра. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. Київ – Запоріжжя, 2003. Вип. 27. С. 118–124.

2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 11.10.2021).

3. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина. *Шлях освіти*. 2018. №1. С. 9–14.

4. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Просвіта, 2001. С. 48–58.

5. Стельмахович М. Г. Теорія і практика українського національного виховання: навч. посіб. Київ: ІЗІН, 1997. 232 с.

6. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності. Київ: Рад. шк., 1976. 34 с.

В. В. Маляренко,
учитель початкових класів КГ №49 Криворізької міської ради,
спеціаліст першої кваліфікаційної категорії

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ

У статті розкривається проблема патріотичного виховання молодших школярів у сучасній українській школі.

Ключові слова: нова українська школа, патріотичне виховання, патріотична самосвідомість.

Постановка проблеми. Сьогодні перед суспільством і школою стоїть проблема розвитку особистості свідомого українського громадянина, який поєднує в собі національні риси та самобутність українського народу. І саме національне виховання передбачає надання широких можливостей для пізнання української історії, культури, традицій, звичаїв, мови, формування національної гідності, розвитку особистісних рис громадянина української держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу педагогічної літератури з питань патріотичного виховання молодших школярів дали змогу з'ясувати, що його першооснови були закладені в народній педагогіці, значення якої представлено в працях О. Любара, В. Мацюка, В. Пугача, М. Стельмаховича, Д. Федоренка та ін.

Теоретичні основи патріотичного виховання молодших школярів як національного патріотизму досліджували Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші видатні вчені. У своїх працях і наукових розробках класики педагогічної науки висвітлювали актуальні проблеми розвитку патріотичних почуттів учнів як складової частини національної системи виховання громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Мета статті – дослідити проблему патріотичного виховання молодших школярів сучасної української школи.

Виклад основного матеріалу. Нині Україна перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних й економічних перетворень, обравши шлях до свободи та демократії, національного відродження, цивілізованої, соціально зорієнтованої економіки, побудови нового громадянського суспільства. У зв'язку з цим кардинальні реформи в усіх сферах життєдіяльності суспільства: економіці, політиці, ідеології і, насамперед, освіті – вимагають трансформації свідомості, світогляду, зміни ціннісних орієнтацій і стереотипів поведінки суспільства в цілому.

У концепції розвитку нової української школи визначено 10 ключових компетентностей, які має формувати в учнів школа [1].

Виходячи з того, що виховання – соціально й педагогічно організований процес формування людини як особистості, НУШ має виховати в учня громадянську компетентність, а це означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки.

Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й наступника. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх у дусі природно-історичного розвитку матеріальної та духовної культури нації [2].

Патріотичне виховання дітей і молоді займає значне місце, в тій чи іншій мірі охоплюючи більшість напрямків виховання.

Суспільство як соціальне об'єднання людей може функціонувати й розвиватися лише за цілеспрямованої, систематичної та організованої роботи з виховання кожної особистості. Зупинення цього процесу – катастрофа для суспільства, внаслідок якої людина не змогла б піднятися до рівня особистості. Ще Я. Каменський зауважував, що «зневага до виховання є кроком до загибелі людей, сімей, держав і всього світу» [5, с. 23]. Тому виховання з погляду суспільного розвитку є провідною сферою діяльності як окремої людини, так і людської спільноти.

Багато мислителів і педагогів минулого, розкриваючи роль патріотизму в процесі особистісного становлення людини, вказували на їх всебічний формуючий вплив. Так, наприклад, К. Ушинський вважав, що патріотизм є не тільки важливою задачею виховання, але й могутнім педагогічним засобом: «Як немає людини без самолюбності, так немає людини без любові до вітчизни, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з його поганими природними, особистими, сімейними і родовими схильностями» [4, с. 11].

Розглядаючи теоретичні основи формування патріотичних почуттів українського народу, ми визначили, що вони є емоційним аспектом національного світогляду, який включає почуття належності до України, її історії та безмірної віри в майбутнє своєї держави. Отже, найвищою формою патріотизму виступає почуття любові до своєї Батьківщини.

Патріотичне виховання ґрунтується на засадах родинного виховання, на ідеях і засобах народної педагогіки, наукової педагогічної думки, що уособлюють вищі зразки виховної мудрості українського народу – любов до рідної землі, до свого народу, його традицій, звичаїв, готовність до мирної та

ратної праці в ім'я України, почуття гордості за Батьківщину, вірність Україні, власну відповідальність за її долю.

Таким чином, правильно організоване національно-патріотичне виховання формує повноцінну особистість, суверенну індивідуальність, яка цінує свою громадянську, національну й особисту гідність, совість і честь. А саме тому український патріотизм повинен стати провідною виховною ідеєю сучасної початкової школи, що реалізується в урочній та особливо в позаурочній діяльності.

Робота з виховання патріотизму охоплює всі види діяльності школярів: навчальну, ігрову, трудову, художню, спортивну, громадську. Учителем використовуються найрізноманітніші форми роботи. Передусім це навчальні заняття, на яких набуваються знання, що мають громадянське забарвлення. Великі можливості для формування громадянської культури мають екскурсії, походи «Козацькими шляхами», збирання краєзнавчих матеріалів, участь в експедиціях: археологічних, фольклорних, етнографічних – свята рідної мови, створення музеїв фольклору та етнографії, тематичні години про права людини, зустрічі з працівниками правоохоронних органів, ситуаційно-рольові ігри на громадянські й політичні теми («Вибори», «Парламент») та інші.

Сьогоднішній стан освіти з погляду сучасної національної школи потребує нових підходів до виховання, зокрема до патріотичного. Починати його потрібно з дошкільного та молодшого шкільного віку. Діти цього віку, наголошував В. Сухомлинський, найкраще піддаються вихованню, оскільки в цей час закладаються основи особистості, її майбутнього характеру, надається спрямованість її розумового, морального та естетичного розвитку. Знання та вміння, накопичені дитиною в цьому віці, пізніше стають основою для формування стійких моральних звичок і переконань, високих життєвих ідеалів [3, с. 113].

У роботі з дітьми молодшого шкільного віку потрібно звертати увагу на їхні вікові особливості. Ці діти не мають сталих інтересів, власну ініціативу проявляють слабо, їхня увага нестійка. Вони потребують постійної допомоги та порад учителя в організації свого дозвілля.

Мислення в дітей цього віку конкретно-образне, для них ще невластиві узагальнення й абстрагування. Їх захоплює все яскраве, цікаве, тому що вони мислять відчуттями, звуками, барвами. Це все необхідно враховувати у виховній роботі з молодшими школярами.

Провідна роль у формуванні особистості належить сім'ї, яка відповідає за соціальне відтворення населення, за його національний, моральний, духовний розвиток, за створення певного способу життя.

Сучасна українська родина має бути справжнім осередком формування основ патріотичного виховання у дітей та молоді. З цією метою необхідно широко запроваджувати святкування сім'ями дат народного календаря, оскільки народний календар зберігає багатовікову історію України, її невичерпні традиції, які зберегли та віддзеркалили в собі те, що характерно для українського народу, – взаємозв'язок працьовитості та духовності.

Важливо спілкуватися в сім'ї рідною мовою, читати й обговорювати твори українських письменників; переглядати кінофільми та спектаклі, в яких гостро звучить тема родини, народу та Батьківщини; використовувати народні прислів'я та приказки; співати українські народні пісні – все це буде збагачувати зміст патріотичного виховання.

Отже, школа повинна допомогти учневі стати особистістю. Для цього вона повинна знайти шляхи свого становлення як національного, державного закладу, який буде виховувати патріота, громадянина Української держави з активною життєвою позицією, люблячого свій народ і Батьківщину.

Висновки. Отже, процес виховання патріотизму – це система виховної роботи на уроці та в позаурочній діяльності, спрямована на формування свідомого громадянина з почуттям любові до народу та Батьківщини. Школа зобов'язана допомогти учневі стати особистістю. Для цього вона повинна знайти шляхи свого становлення як національного, державного закладу, який буде виховувати патріота, громадянина Української держави з активною життєвою позицією, люблячого свій народ і Батьківщину.

Література

1. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.
2. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / під заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
3. Сухомлинські О. В. Ідеї свободи у поглядах В. О. Сухомлинського. *Педагогіка і психологія*. 2005. №4. С. 106-115.
4. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні: в 2 т. Київ: Рад. школа, 1983. Т.1 : *Вибрані педагогічні твори*. С. 73-125.
5. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. / укладач Н. Степанова. Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту

післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. 44 с.

Н. В. Манагарова,
*учитель початкових класів КЗШ №73 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель*

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ У ВЗАЄМИНАХ МІЖ УЧНЕМ І ВЧИТЕЛЕМ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розкриваються особливості формування емоційного компонента у взаєминах між учнем і вчителем школи першого ступеня.

Ключові слова: сучасна початкова школа, емоційний компонент, активне спілкування.

Постановка проблеми. Професійна діяльність учителя є його освітньо-педагогічне спілкування з учнями, їхніми батьками, колегами й адміністрацією школи, які разом з учителем виконують функцію навчання та виховання. Виклад специфіки стосунків, що складаються між учителем й учнями, розкриває систему вимог педагогічної етики, показує її особливості.

Причини емоційних переживань молодших школярів можна представити у вигляді кільцевої моделі взаємозалежних причин, пов'язаних з успішністю дитини в учбовій діяльності, з її індивідуальними особливостями та взаєминами з людьми.

Сенсом особливостей педагогічний комунікацій спільної діяльності або взаємодії в навчальному процесі є співробітництво його учасників. У процесі співробітництва відбувається перебудова рольових відносин педагога й учнів у рівноправні. Ідея співробітництва, діалогу, партнерства у взаєминах суб'єктів навчальної діяльності – одна з основних у педагогіці останніх років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема педагогічного спілкування як взаємодії вчителя й учнів інтенсивно і плідно розвивається в працях А. Бодальнової, І. Зімньої, В. Кан-Каліка, С. Кондратьєвої, А. Леонтьєва та інших. На необхідність розв'язання різноманітних проблеми, пов'язаних із розвитком ідеї педагогічної взаємодії, вказують сучасні українські вчені – педагоги О. Друганова, М. Євтух, В. Курило та ін.

Мета статті – визначити особливості особистісних взаємин між вчителем й учнем

Виклад основного матеріалу. Особливістю педагогічної діяльності є висока емоційна напруженість. Численні емоціогенні фактори носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Особистість учителя – це стрижньовий, системоутворюючий блок професійної компетентності педагога. Саме він визначає характер цілей і завдань педагогічної діяльності. Це система його ціннісних орієнтацій, мотивів і стилю індивідуальної діяльності та спілкування. Вона визначає унікальність і неповторність людини. У структуру особистості вчителя входять такі якості, як: спрямованість і мотивація (соціальна, пізнавальна, професійна) – що утримує педагога в цій професії. Особистість визначає і педагогічні здібності, які забезпечують успішне виконання роботи.

У «Сучасному психолого-педагогічному словнику» спілкування визначається як «складний процес взаємодії між людьми, що полягає в обміні інформацією, а також у сприйнятті і розумінні партнерами один одного» [3, с. 389].

Спілкування – це соціальне явище, яке виникає в процесі суспільно-трудової діяльності як потреба людей сказати щось одне одному. Суспільна сутність спілкування виявляється в його змісті, функціях, видах, формах, способах і мотивах. Філософи розглядають спілкування в діалектичній єдності матеріального та ідеального. «Саме спілкування, – пише І. Мартинюк, – це об'єктивний матеріальний процес, але він виступає в ролі «носія ідеального» [1, с. 51].

Для формування емоційного компоненту вчителю варто заохочувати емоційні прояви учнів у природних умовах освітнього процесу, допомагати учням їх усвідомлювати.

Однією з найважливіших якостей педагога є його вміння організувати взаємодію з дітьми, спілкуватися з ними та керувати їхньою діяльністю.

Педагогічне спілкування – це професійне спілкування вчителя з учнями на уроці або поза ним в освітньому процесі, що має певні педагогічні функції й спрямоване на встановлення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію освітньої діяльності та взаємин між педагогом й учнями, учнівським колективом. Педагогічне спілкування – важливий компонент праці вчителя, що

створює атмосферу психологічного розвитку особистості учня. Педагогічне спілкування має бути емоційно-комфортним.

Необхідною умовою організації активного спілкування на уроці є його виражене особистісне спрямування, вміння вчителя будувати діалог.

Ця умова потребує від учителя як організатора й керівник освітнього процесу спрямованих дій на розвиток емоційного компонента мотивації, головною характеристикою якого є емоційні переживання школяра в навчальній діяльності. Навчання охоплює емоційну сферу учня, тому, впливаючи на неї, учитель стимулює мотивацію або, навпаки, приглушує її.

Особистісний компонент виявляється й у вмінні вчителя задовольнити потребу учнів у персоналізації, суспільному визнанні їхніх досягнень. Шкільний урок, за умови коректної регуляції вчителем спілкування, продуманої системи дидактичного забезпечення, дає можливість учневі відчувати себе особистістю, утвердитися як особистість. Учитель добирає таку методикку роботи, яка дає дитині змогу виявити себе як індивідуальність. Зусилля учнів заохочуються, дістають позитивну оцінку як учителя, так й однокласників. Учням створюється можливість досягти успіху в навчанні.

На сучасному етапі розвитку освітніх технологій учителі активно використовують у своїй роботі здобутки попередніх століть. Зокрема, творчі надбання В. Сухомлинського, який вбачав у природі джерело дитячого розуму, фантазії, словесної творчості. Великий педагог прагнув, щоб «яскраві образи рідної землі живили свідомість дитини впродовж усіх років навчання, щоб закони мислення вперше розкрилися не перед класною дошкою, а серед поля, на лузі, біля річки, в гаю» [2, с. 389].

Як бачимо, на уроках мислення серед природи діти навчаються невимушено. Вони із задоволенням відповідають на запитання вчителя, мислять, аналізують, спілкуються між собою та з учителем. На таких уроках використовуються евристичні бесіди, проблемні ситуації, що робить їх ще більш ефективними.

Організація активного спілкування неможлива без розвитку в учнів пізнавальної активності.

Враховуючи психолого-педагогічні особливості процесу формування та розвитку пізнавальної активності учнів, можна стверджувати, що одним із важливих його факторів є інформативність освітнього процесу. Вона сприяє

задоволенню природної допитливості школярів, еволюції їх пізнавальної діяльності.

Формування творчої особистості учня можливе не тільки завдяки впровадженню нових педагогічних технологій уроку, а й завдяки цілісній системі організації діяльності учнів у закладі освіти.

Готовність учителя до творчого пошуку разом із дітьми, уміння створювати атмосферу продуктивного пізнання на уроці та в позаурочний час залежить від його обізнаності та володіння арсеналом педагогічних умінь і навичок, знання предмета, глибокого інтересу до нього.

Розвиток емпатії в молодшому шкільному віці, а також усвідомлення власного емоційного світу та почуттів інших людей є надзвичайно важливою складовою як в загальному розвитку особистості дитини.

Для того, щоб організувати активне спілкування на рівні «вчитель – учень» у початкових класах учителі використовують різноманітні розвивальні, рольові та ділові ігри, проблемні ситуації, «цікавинки», роботу «здобувачів знань», завдання творчого, пошукового характеру, досліди, яскраву та різноманітну наочність, багатства природи, евристичні бесіди та інші методи й прийоми роботи з дітьми, що допомагають максимально підвищити рівень пізнавальної активності учнів. При цьому виявляється ставлення вчителя до своїх учнів як до суб'єктів навчання, рівноправних партнерів в освітньому діалозі.

Позитивне ставлення вчителя викликає в учня позитивний опис взаємин із педагогом. Для учнів, які приймаються, характерний опис учителя як доброго, люблячого своїх учнів, він завжди піклується про них. Але було б помилково говорити про абсолютно некритичне ставлення учнів, які приймаються, до вчителя. Діти не виключають факту, що вчитель може бути строгим та іноді сердиться. У ставленні учнів до вчителя переважає позитивне емоційне забарвлення, а значить і сприятливі емоційні переживання, що формують емоційну сферу дитини.

А негативне ставлення, неприйняття з боку вчителя обумовлює негативний опис образу вчителя або його формалізацію. Діти, які не приймаються вчителем, говорять про те, що учні бояться вчителя й досить часто дають в описі характеристики зовнішніх даних, що говорить про відсутність емоційного контакту між дитиною та вчителем.

Використовування негативних характеристик для опису характеру стосунків між вчителем й учнем говорить про емоційну незадоволеність, дискомфорт дитини, і, поза сумнівом, це шкодить емоційному благополуччю дитини, деформує її емоційну сферу, що призводить до спотворення особової структури.

Висновки. Сучасний заклад освіти, декларуючи необхідність демократизації й гуманізації, повільно й важко переходить на гуманістичні принципи організації освітнього процесу, ненасильницьке подолання міжособистісних суперечностей у стосунках «учитель-учень». Не завжди легко відмовитися від використання традиційної системи педагогічних санкцій у ситуаціях неслухняності, непокори, протистояння, опору, а подеколи й протиборства учнів.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що педагогічні комунікації взаємопов'язані з розвитком особистісних властивостей молодших школярів.

Література

1. Мартинюк І. А. Діалогізація навчально-виховного процесу у школі ігровими методами. *Обдарована дитина*. 2015. №9. С.45-64.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані праці: в 5 т. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 3. 654 с.
3. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я. М., 2016. 473 с.

О. О. Осіпова,

*студентка психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету*

І. М. Шимко,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ ПІДЛІТКОВОГО БУЛІНГУ

У статті розкрито поняття «булінг», його різновиди, зазначені соціально-психологічні особливості підліткового віку, вплив соціального середовища на підлітків та аспекти соціально-педагогічної роботи щодо профілактики підліткового булінгу.

Ключові слова: булінг, підліток, булер, жертва, аутсайдер, соціально-педагогічна робота.

Постановка проблеми. У наш час існує велика кількість психологічно постраждалих дітей і підлітків і, на жаль, в більшості випадків саме вони зіштовхнулися з такими явищами як «цькування» та «булінг». Булінг – прояв агресії з подальшим залякуванням особистості та появою можливості її повного підпорядкування собі й своїм інтересам. Така поведінка дає можливість людині самоствердитися за рахунок когось, заслужити собі загальний авторитет. Насправді, задирака приховує свою неспроможність і слабкість.

Гармонійна, благополучна особистість може функціонувати тільки в сприятливому та комфортному навколишньому середовищі, де немає місця цькуванню, булінгу та неповазі.

Мета статті: теоретично обґрунтувати та визначити умови соціально–педагогічної роботи щодо профілактики підліткового булінгу в умовах сучасного середовища.

Цькування, задирання, образи зі сторони інших людей, однолітків, однокласників нам відоме з давніх-давен. Проте в наш час такі явища об'єднує єдине поняття «булінг».

Різні джерела, дають різні визначення цьому терміну. Міністерство Юстиції дає таке тлумачення поняттю: «Це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [6]. Така авторка як А. Король говорить, що булінг: «Це повторювані, свідомі, навмисні та обдумані дії з наміром нашкодити, викликати страх шляхом погрози подальшою агресією. Усі дії, попри їх різноманіття, мають спільні риси: 1) дисбаланс влади, тобто кривдник та жертва обов'язково різні за соціальним статусом, фізичною чи психологічною адаптованістю до середовища, різної статі, раси, релігії, сексуальної орієнтації тощо; 2) намір нашкодити, тобто кривдник навмисно викликає емоційний бо фізичний біль у потерпілого, насолоджується спостерігаючи; 3) погроза подальшої агресії, тобто кривдник і жертва розуміють, що це не перший і не останній випадок знуцання» [1].

З цих визначень ми можемо узагальнити, що сутністю «булінгу» є не сама агресія або злість кривдника, а зневага та презирство – сильне почуття відрази до жертви, до того, хто не заслуговує на шанобливе ставлення.

Як і багато інших соціальних явищ, булінг має свої різновиди та класифікацію. За видами цькування розрізняють такі:

- прямий булінг – це фізична агресія (удари, штовхання, щипання, плювання, кусання, залякування, обзивання);

- непрямий булінг – це пасивно-агресивна поведінка (ізоляція, виключення з колективу, непристойні жести, ненависний погляд, ранжування на кращих і гірших, поширення пліток, написання графіті).

Найпоширенішими ознаками булінгу є:

- словесні образи, глузування, обзивання, погрози;
- образливі жести або дії, наприклад, плювки;
- залякування за допомогою слів, загрозливих інтонацій, щоб змусити жертву щось зробити чи не зробити;

- ігнорування, відмова від спілкування, виключення з гри, бойкот;

- вимагання грошей, їжі, речей, умисне пошкодження особистого майна жертви;

- фізичне насилля (удари, щипки, штовхання, підніжки, викручування рук; будь-які інші дії, що завдають болю і навіть тілесних ушкоджень);

- приниження за допомогою мобільних телефонів та інтернету (СМС-повідомлення, електронні листи, образливі репліки, коментарі в чатах), поширення чуток і пліток [2].

Тобто можна зробити висновок, що види булінгу можна об'єднати в групи фізичного, вербального та емоційного знущання, які часто поєднуються для більш сильного впливу на жертву.

Початок підліткового віку помічається в активних змінах фізіологічного розвитку, поведінкових реакцій, смаків, поглядів на життя дитини. Найбільш помітною зміною є нестабільний емоційний фон, який пояснюється активністю вироблення організмом гормонів. Підліток болісно сприймає різні життєві ситуації та моменти.

У соціальному аспекті – це продовження первинної соціалізації. Перехід від дитинства до зрілості має сам по собі драматичний відтінок. З одного боку, для цього періоду характерними є негативні прояви – відсутність гармонії

особистості, зміна вкорінених інтересів дитини, поведінка проти стосовно дорослого.

Основні психологічні потреби підлітка: прагнення до спілкування з однолітками, прагнення до самостійності та незалежності, емансипації від дорослих, до визнання своїх прав з боку інших людей [5].

Можна визнати, що цей період характеризується появою нової соціальної позиції для дитини, в якій чітко формується її свідоме ставлення до себе як до члена суспільства. Із включенням підлітка в сферу діяльності суспільства, в нього виникає потреба в самовираженні; переважає прагнення прояву своєї індивідуальності, самооцінки. Чим старший підліток – тим сильніше в нього прагнення до вираження своєї індивідуальності.

Отже, можна стверджувати, що розвиток особистості сучасного підлітка характеризується такими соціально-психологічними особливостями:

- поява відчуття дорослості визначає спрямованість і зміст активності сучасного підлітка;

- з'являється велика чутливість до засвоєння норм, цінностей, способів поведінки, у той час як посилюється прагнення бути самостійним;

- виникає постійна потреба в доброзичливому ставленні, тактовності з боку дорослих;

- у діяльності сучасні підлітки самостійно ставлять мету, складають план дій, добирають засоби, але часто неповністю усвідомлюють свої дії, не прагнуть самоаналізу, їх вчинки характеризуються імпульсивністю;

- сучасні підлітки дуже цікавляться іншими; їм подобається аналізувати дії та думки знайомих, розмовляти про свій внутрішній світ, переживання, почуття [3].

Соціально-педагогічна діяльність, спрямована на профілактику шкільного булінгу, має ґрунтуватись на принципах системності, персональної відповідальності дорослого, чіткої позиції самих дорослих, послідовності й несуперечності. Серед професійних задач діяльності соціального педагога – формування правової культури у здобувачів освіти. З цією метою він має застосовувати цілий арсенал інноваційних методів з орієнтовною тематикою: тренінги, заняття з елементами тренінгу; форум-театри; мозковий штурм; робота в малих групах; аналіз правових ситуацій; дискусії; рольові ігри; відео лекторії; флешмоб; воркшоп; квести; тематичні просвітницькі тижні, кворкінг, шкільні медіації тощо.

Одним із важливих заходів профілактики насильства в освітньому середовищі є формування у здобувачів освіти умінь і навичок розвитку та підтримки здорових міжособистісних стосунків. Для цього до освітнього плану закладу освіти пропонується включати програми, які навчають дітей навичкам керування своєю поведінкою та конструктивного вирішення конфліктів [4].

Соціально-педагогічна робота щодо профілактики підліткового булінгу повинна містити в собі розмаїття форм і методів роботи, які б сприяли позитивному впливу на підліткові міжособистісні стосунки, шкільну навчальну атмосферу, педагогічний колектив та ін. Тільки з урахуванням усіх вище перелічених факторів можна запобігти такому страшному явищу як підлітковий булінг.

Література

1. Король А. Н. Причини та наслідки явища булінгу. *Відновне правосуддя в Україні*. 2009. №1-2. С. 84-93. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/poperedzhenya_dl/buling_article.pdf (дата звернення 09.02.2022).
2. Сидорова А. С. Соціально-педагогічна профілактика булінгу серед дітей молодшого шкільного віку в закладах загальної середньої освіти. Луганськ, 2019. 9 с. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-socialno-pedagogichna-profilaktika-bulingu-sered-ditey-molodshogo-shkilnogo-vidku-v-zakladah-zagalno-seredno-osviti-130210.html> (дата звернення 11.02.2022).
3. Беляєва С. М., Шовкова К. О. Соціально-психологічні особливості розвитку особистості сучасного підлітка. *Молодий вчений*. 2018. №5 (2). С. 454 – 458. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5%282%29_24 (дата звернення 18.02.2022).
4. Товканець О. В. Профілактичні заходи у попередженні девіантної поведінки у вихованців. Мукачево, 2018. 4 с. URL: <http://intkonf.org/tovkanets-o-profilaktichni-zahodi-u-poperedzhenni-deviantnoyi-povedinki-nepovnolitnih> (дата звернення 14.02.2022).
5. Інформаційно-ресурсний центр – Дитинство без насильства «Підлітковий вік»: вебсайт. URL: https://www.facebook.com/rescentre/?ref=page_internal (дата звернення 04.02.2022)
6. Вікіпедія: вебсайт. URL: [Uk.wikipedia.org](http://uk.wikipedia.org) (дата звернення 08.02.2022)

Н. А. Поліщук,

*учитель початкових класів КГ №49 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті досліджено шляхи вдосконалення якості освітнього процесу в початковій школі.

Ключові слова: освітнього процес, методи і форми навчання, пізнавальна діяльність, гуманістична освіта.

Постановка проблеми. Нова українська школа ставить перед учителем завдання створити дитині умови для її максимального самовизначення й самовираження. Зрозуміло, що персональний вектор розвитку далеко не кожного учня збігається з напрямком руху у велику науку. Але із задоволенням і користю навчатися здатні всі. Для цього процес навчання повинен бути сконструйований з максимальною близькістю до запитів і можливостей дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині в педагогічній науці яскраво заявляє про себе підхід, який забезпечує створення нових механізмів навчання і виховання та ґрунтується на принципах самостійності особистості, глибокої поваги до неї, врахуванні її індивідуальності.

Різною мірою до вивчення цього підходу у своїх працях зверталися вчені: І. Бех, В. Кремень, С. Подмазін, О. Савченко, В. Сухомлинський, Я. Чепіга та ін. Зокрема науковці розглядали такі принципи навчання, як: визнання кожного учня особистістю, принцип про відсутність бездарних дітей, принцип неповторності кожної дитини тощо лягли в основу особистісно-орієнтованого навчання та виховання.

Мета статті – дослідити шляхи вдосконалення якості освітнього процесу в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Докорінні зміни в політичній, соціальній та економічній галузях і викликана ними побудова якісно нової системи національної освіти потребує радикального перегляду цілей, принципів, змісту, які могли б сприяти формуванню освіченої, культурної та професійно здібної особистості.

Концепція початкової освіти визначає такі чинники, що забезпечують якість початкової ланки загальної середньої освіти:

- повне і своєчасне охоплення навчанням усіх дітей молодшого шкільного віку;
- різнобічне використання досягнень дошкільного періоду;
- осучаснення й оздоровлення освітнього середовища;
- впровадження методик особистісно й компетентісно зорієнтованого навчання, виховання та розвитку молодших учнів;
- технологічність методик навчання;
- моніторинговий супровід освітнього процесу тощо [4, с. 3].

Ефективне засвоєння знань передбачає таку організацію пізнавальної діяльності учнів, за якої навчальний матеріал стає предметом активних розумових і практичних дій кожної дитини. Пошуки методів навчання, що підсилювали б активізуючий вплив на процес навчання, обумовлюють підвищення актуальності розвиваючих і проблемних методів, самостійної роботи, творчих завдань. При цьому психологічно обґрунтованою виглядає така організація уроку, за якої діти вчаться не за примусом, але за бажанням і внутрішніми потребами.

Традиційні уроки дають можливість дитині активно діяти всього кілька хвилин протягом навчального дня, коли, наприклад, вона є біля дошки. Левину частку іншого часу учень, у кращому випадку, слухає вчителя, а частіше просто очікує перерви. Пасивність неминуче призводить до втрати інтересу до предмета та до навчання в цілому.

Сучасний учитель у навчальному процесі повинен враховувати власні цілі та пізнавальні запити учня, забезпечити учневі можливості самостійно вибрати цікаві для себе завдання, вчитися знаходити гіпотезу рішення, планувати його виконання, здійснювати це рішення та розвивати здатність самому себе контролювати при виконанні завдання.

Традиційна школа тільки частково створює учням умови для реалізації деяких принципів гуманістичної освіти.

А мета гуманістичної освіти ґрунтується на забезпеченні природних потреб людини та її прагнень. Гуманістична освіта повинна створити умови, які уможлиблювали для учня повний індивідуальний розвиток; задоволення природних потреб у розвитку; всебічну суб'єктну активність у мисленні й дії; суб'єктне самовизначення; самореалізацію через самотворення власної особистості й актуалізацію своїх можливостей у дії; самопізнання; постійне самовдосконалення, пристосування до оточення, що змінюється.

У порадику для вчителя Нової української школи наголошується, що «Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; це

учень/учениця, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином/громадянкою України» [5, с. 19].

Протягом останніх років у закладах освіти активно розбудовують внутрішню систему якості освіти за принципами дитиноцентризму, автономії, цілісності системи управління якістю, постійного вдосконалення, врахування зовнішніх впливів, гнучкості й адаптивності тощо.

Учителю сучасної української школи на уроці потрібно застосовувати різні методи та форми навчання. Різноманітність заохочує учнів до діяльності, мотивує їхню роботу. Рольові ігри, дискусії, мозкові штурми, демонстрації, проектна діяльність, створення аудіовізуальних презентацій, робота в малих групах – усе це стимулює учнів до вивчення навчального матеріалу.

Як наголошує Н. Волкова, вимоги вчителя мають бути високими, але не настільки, щоб учні не могли їх виконати і тому втрачали інтерес до навчання, тому перед кожним учнем треба ставити реалістичні вимоги [2, с. 107].

На початку вивчення теми вчитель повинен ознайомити учнів із вимогами, пояснити, чого вони мають навчитися, допомогти кожному учневі поставити перед собою цілі, яких він має досягти. Нереальні цілі можуть призвести до розчарування й втрати інтересу до навчання.

Безумовно, коли ми говоримо про шляхи вдосконалення якості освітнього процесу в початковій школі, не треба забувати про мотивацію дитини до навчання.

А для цього необхідно вибудовувати теоретичну логіку предмета, правильно орієнтувати дітей щодо формування в них розумових дій, щоб в учнів не виникло безпорадності перед новим навчальним матеріалом. Учителю треба зробити учня співучасником навчання, а не виконавцем його волі.

Мотивацією може бути, зазначають В. Темчук та О. Лесіна, окреслення перспектив вивчення теми, визначення мети вивчення навчального матеріалу, удосконалення навичок, необхідних для розв'язання проблеми, усвідомлення співучасті та взаємодії з іншими [6, с. 61].

Навчання, яке ґрунтується на внутрішній зацікавленості, буде значно успішнішим, тому що за наявності такої зацікавленості дитина здатна працювати довше без будь-яких зовнішніх підкріплень. Водночас переважання зовнішньої мотивації сприяє зниженню пізнавальної активності. Тому досить часто при зникненні зовнішніх стимулів дитина втрачає інтерес до навчання.

В. Глобчак наголошує, що ускладнювати вимоги потрібно поступово [3, с. 19]. На початку семестру вчитель має створити для учня ситуацію успіху, а потім поступово підвищувати вимогливість. Учитель не повинен забувати про

диференціацію навчання. Якщо вправи включають різнорівневі за складністю завдання, то кожен учень матиме змогу відчутти успіх під час виконання завдань доступного для нього рівня.

Школярі, яких приваблює насамперед інтерес до самого процесу навчання, схильні обирати складніші завдання, що позитивно впливає на розвиток їхніх пізнавальних процесів. Учні із зовнішньою мотивацією, підкреслює І. Бех, як правило, не одержують задоволення від подолання труднощів під час вирішення навчальних завдань [1, с. 74]. Тому такі діти обирають простіші завдання й виконують лише те, що необхідно для одержання підкріплення. Отже, потрібно звести до мінімуму зовнішні стимули та розвивати внутрішні. Але для цього необхідною умовою є підвищення педагогічної освіти й батьків школярів, які повинні дотримуватися єдиних вимог із педагогами.

Потрібно забезпечити оперативний зворотний зв'язок учителя й учня та якомога коротший термін перевірки письмових робіт. Похвала й винагорода мають бути публічними. Зворотний зв'язок служитиме стимулом, він має бути чітким і конкретним. Треба пояснювати учневі, у чому може бути його подальший прогрес, указати на сильні й слабкі сторони виконання роботи. Бажано створити умови, за яких школяр зможе ознайомитися з кращими роботами однокласників.

Якість освіти неможлива без комунікування педагогічних працівників з батьками. Педагогічні працівники співпрацюють з батьками з питань організації освітнього процесу, забезпечують постійний зворотний зв'язок, спостерігається конструктивна комунікація.

Ця комунікація спрямована, насамперед, на спільний пошук шляхів прогресу дитини в навчанні. Без комунікування з батьками неможливе розроблення індивідуальної освітньої траєкторії. Комунікація з батьками може відбуватися в різних формах – під час проведення батьківських зборів, індивідуального спілкування, використання інтерактивних інтернет-платформ тощо.

Якість початкової освіти батьками дуже часто оцінюється з позицій захищеності дитини та комфортного її перебування в школі. І це правильно, адже в цьому віці соціальна та здоров'язберезувальна функції не менш важливі, ніж навчальна, бо чим молодший учень, тим важче йому себе захистити.

Висновки. Таким чином, сучасна ситуація розвитку шкільної освіти потребує розуміння її якості як цілісного інтегрованого результату, на який впливає багато чинників: можливість використання здобутків дошкільної освіти,

реалізація підходів гуманістичної освіти, створення сприятливого освітнього середовища, повноцінна реалізація ідей особистісно-зорієнтованої освіти, особистісна та професійна підготовка вчителя.

Високої якості початкової освіти можна досягти в кожній школі, якщо там працює колектив односторонців, панує дух партнерства, взаємної підтримки й надихаючого управління.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 к. Київ: Либідь, 2003. Кн. 2. 342 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академія, 2002. 575 с.
3. Глобчак В. Особистісно орієнтоване навчання і виховання молодших школярів на уроках у початковій ланці. *Рідна школа*, 2004. №4. С. 19–20.
4. Концепція початкової освіти. *Початкова школа*. 2016. № 6. С 1–4.
5. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
6. Темчук В. П., Лесіна О. В. Моніторинг якості початкової освіти: регіональний аспект. Вінниця, 2007. 146 с.

О. С. Поліщук,

*студентка першого курсу магістратури
психолого-педагогічного факультету*

Криворізького державного педагогічного університету

Т. Г. Василюк,

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи*

Криворізького державного педагогічного університету

ОСВІТНІ РЕФОРМИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті на підставі аналізу норм законодавства України та державних програм наведено основні зміни спеціального законодавства в галузі вищої освіти. Зазначено, що спрямованість законодавства країни до європейських стандартів повинна бути не лише на рівні державної політики, але й на рівні конкретного закладу вищої освіти, в якому здійснюється підготовка майбутнього фахівця.

Ключові слова: правова культура, здобувачі вищої освіти, заклад вищої освіти, євроінтеграція, якість вищої освіти.

Сучасна державна політика України визначила стратегічні напрямки розвитку вищої освіти, зорієнтувавшись на інтеграції до європейського та світового наукового співтовариства. Питання правової культури до сьогодні залишається надзвичайно актуальним, оскільки здобувачі вищої освіти, як безпосередні об'єкти освітніх реформ, повинні сформувати в себе правову культуру європейського типу, яка стане засобом для інтеграції в європейський і світовий простір задля реалізації національних інтересів.

Закони та підзаконні нормативно-правові акти є основним засобом регламентації та реалізації правової політики у сфері освіти.

Доступність вищої освіти в різних закладах полягає у створенні державою відповідних умов, за яких особа змогла б реалізувати своє право на здобуття вищої освіти на підставі конкурсного відбору, з урахуванням своїх здібностей, прагнень та інтересів у вільному виборі типу закладу вищої освіти, спеціальності, форми навчання.

Оскільки заклади вищої освіти є важливим елементом національної освітньої системи, то модернізація українського законодавства про освіту, насамперед, про вищу освіту, яке відбувається впродовж останніх років, створює підґрунтя для подальшого розвитку конкурентоздатної системи закладів вищої освіти в Україні та її наближення до європейських стандартів.

Процеси розвитку національної системи вищої освіти регламентуються такими документами: Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03 листопада 1993 року №896, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затверджена Указом Президента від 25 червня 2013 року № 344/2013 та законодавчих актів про освіту та про вищу освіту – Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року №2145-VIII та Закону України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року №1556-VII.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день Указом Президента України від 12 березня 2021 року №94/2021, затверджена Національна молодіжна стратегія до 2030 року (далі – Стратегія) [6]. Зі змісту Стратегії, етапів та шляхів її реалізації можемо дійти висновку, що удосконалення стратегічних документів розвитку освіти та їх адаптація під сучасні світові практики продовжується задля впровадження ефективних механізмів та інструментів для розвитку молоді.

Заслуговує на увагу Указ Президента України від 03 липня 2020 року №210/2020 «Про вдосконалення вищої освіти в Україні», на виконання якого Міністерством освіти і науки України розроблена Стратегія розвитку вищої освіти на 2021-2031 роки [3; 5]. Головним завданням Стратегії є розроблення

нормативно-правового забезпечення, яке наближене до Європейського простору вищої освіти.

У порівняльному аспекті доцільно звернутися до державної законодавчої бази в цілому та спеціального закону, який регулює вищу освіту – Закону України «Про вищу освіту» – та проаналізувати зміни, які відбувались останні вісім років з 2014 по 2022 рік.

З моменту прийняття й до цього часу Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII витримав вже 43 редакції, що створює ризики нестабільності законодавства у сфері вищої освіти.

Спеціальне законодавство про вищу освіту дійсно зазнало суттєвих змін, починаючи від термінології до фінансування діяльності закладів вищої освіти. Багато змін були прийняті відповідно до Закону України «Про освіту» як базового закону, що загалом окреслює основні принципи функціонування освітньої галузі.

Основною місією Закону України «Про вищу освіту» стала університетська автономія, яка зазнала виявлення в академічній, організаційній і фінансовій сферах та стала однією зі складових забезпечення якості вищої освіти. Організаційну автономію закладу вищої освіти, зокрема, можна спостерігати в таких статтях закону, як: інституційна акредитація [5, стаття 25¹], за результатами якої, заклад вищої освіти матиме право на самоакредитацію освітніх програм без участі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; принципи діяльності, основні права та обов'язки закладу вищої освіти, зокрема, заклад вищої освіти може виступати засновником чи співзасновником закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, коледжів, має право формувати на своїй базі інноваційні структури різних типів (наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства тощо) на засадах поєднання інтересів високотехнологічних компаній, науки, освіти, бізнесу та держави з метою виконання і впровадження інноваційних проектів; правом встановлювати нормативи чисельності осіб, які навчаються, на одну посаду науково-педагогічного та наукового працівника, а також самостійно визначати статті та обсяги витрат власних надходжень. Обов'язки закладів вищої освіти доповнено вимогою про наявність внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти, у тому числі затвердженої політики забезпечення дотримання учасниками освітнього процесу академічної доброчесності (кодекс академічної доброчесності), а також обов'язком здійснювати освітню діяльність на засадах студентоцентрованого навчання [5, ст. 32].

Проаналізувавши нову термінологію, зокрема поняття «якість вищої освіти», законодавець визначив, що якість вищої освіти повинна відповідати, серед іншого, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам зацікавлених сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості.

У свою чергу, задля формування політики внутрішнього забезпечення якості в закладі вищої освіти має бути передбачена спеціальна система забезпечення якості вищої освіти, яка включає цілий комплекс основних процедур і заходів. Разом із тим, Законом України «Про вищу освіту» визначено вимогу про наявність у закладі вищої освіти системи внутрішнього забезпечення якості та наведено основні процедури й заходи, які застосовуються ним у своїй діяльності для її внутрішнього забезпечення. Однак, з урахуванням законодавчо закріпленої автономії закладу вищої освіти, цим Законом не визначено вичерпного переліку вказаних процедур і заходів реалізації системи внутрішнього забезпечення якості, що надає закладу вищої освіти право самостійно визначати додаткові процедури й заходи.

Слід звернути увагу, що зміни, прийняті в 2017 році, значно посилили антиплагіатні норми та відповідальність за них (обов'язкове оприлюднення наукових робіт). Відповідно до частини 2 статті 16 Закону України «Про вищу освіту», система забезпечення закладом вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає, зокрема, забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення й забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату (пункт 8 статті 16). Зазначені новели фактично зобов'язали кожен заклад вищої освіти розробити власний локальний документ, в якому встановлені загальні засади, принципи та норми, якими мають керуватись усі учасники освітнього процесу під час навчання, викладання, провадження наукової (творчої) діяльності. Разом із тим, для практичної дії цих новел необхідно визначити порядок і принципи оцінки вказаної доброчесності, що до сьогодні ще не врегульовано.

Більш детально слід зосередитись на правах самих здобувачів вищої освіти та гарантіях, які закріплені в Законі України «Про вищу освіту». Перш за все – це доступність безоплатної освіти. Зміни дозволили здобувачам вищої освіти повторно безоплатно здобувати вищу освіту за умови відшкодування до державного або місцевого бюджету коштів, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Розширено також права іноземців та осіб без громадянства, у тому числі закордонних українців, які постійно проживають в Україні, осіб, яких визнано біженцями, та осіб, які потребують додаткового захисту: вони мають право на здобуття вищої освіти нарівні з громадянами України, у тому числі за рахунок коштів державного або місцевого бюджету [5, ст. 4].

Законодавець включає до основних завдань закладів вищої освіти не тільки вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці, а й сприяння працевлаштуванню випускників цих закладів. Таким чином, майбутні фахівці мають змогу реалізувати одне з головних своїх конституційних прав у тому закладі, де здобувають вищу освіту.

Умови здобуття вищої освіти теж зазнали змін, зокрема скасовано вступ поза конкурсом, а безоплатне здобуття вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах можливе лише на конкурсній основі. Перелік змін, прийнятих до умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти (ст. 44 Закону України «Про вищу освіту»), в порівнянні із загальною кількістю змін, внесених загалом до зазначеного закону, складає чверть (тобто 10 із 43 змін), відтак майбутні здобувачі вищої освіти повинні не тільки вміти орієнтуватись у діючому законодавстві на інформаційному рівні, а й розуміти, керуватись і бути готовими діяти відповідно до нових правових норм у сфері освітньої діяльності.

Додаткові гарантії для здобувачів вищої освіти, прийняті в 2021 році, закріпили для здобувачів вищої освіти, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, гарантію збереження місця навчання та стипендії [5, стаття 46].

Одним із пріоритетних завдань закладів вищої освіти на сьогоднішній день є створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей. Задля досягнення цілей реформування у сфері вищої освіти та основних завдань, які покладені на заклади вищої освіти, необхідно забезпечити якісне оновлення нормативно-правової бази у сфері вищої освіти, зокрема щодо забезпечення освітнього процесу.

Вдосконалення системи вищої освіти, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти, є однією з пріоритетних цілей реформування системи вищої освіти в нашій державі. Так, Стратегією розвитку вищої освіти, яка розроблена Міністерством освіти і науки України на 2021-2031 роки, передбачено створення дієвої системи внутрішнього моніторингу та контролю якості й результатів освітньої діяльності в закладах вищої освіти; розроблено нормативно-правового забезпечення започаткування діяльності незалежних

центрів оцінювання якості вищої освіти за професійним спрямуванням відповідно до стандартів і рекомендацій Європейського простору вищої освіти (ESG); забезпечено повноправного членства Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти в Європейській асоціації якості вищої освіти (ENQA) [8, пункт 3.2.]

Прогресивна нормативно-правова база, яка формується відповідно до європейських стандартів та міжнародного досвіду, є тільки першою сходинкою на шляху забезпечення реалізації прав здобувачів вищої освіти на якісну освіту, оскільки суб'єктивні права необхідно вміти реалізовувати практично, отже підвищення рівня правової культури можна визначити основним фактором підготовки майбутнього кваліфікованого фахівця.

Складність викладених вище змін, на наш погляд, полягає в тому, що учасники освітнього процесу, серед яких здобувачі вищої освіти, перебувають одночасно в ситуації функціонування діючого законодавства та постійній модернізації, що викликана входженням України в новий освітній простір.

Література

1. Грищенко Л. В. Реалізація моделі формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу. *Фізико-математична освіта*. 2019. Вип. 3. С. 39-47.

2. Опришко В. Ф. Вагомий крок на шляху формування наукової теорії правової культури (рецензія на монографію Лариси Макаренко «Правова культура: теоретико-методологічні основи дослідження»). *Право України*. 2019. №4. С. 206-208.

3. Підлісний Є. Реалізація педагогічних умов формування правової культури студентів в закладах вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2020. Вип. 1(1). С. 119-126.

4. Про вдосконалення вищої освіти в Україні: Указ Президента України від липня 2020 року № 210/2020. URL: <https://cutt.ly/oG9owLM>

5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014. №1556-VII. URL: <https://cutt.ly/hG9oudp>

6. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021. URL: <https://cutt.ly/UG9opbB>

7. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://cutt.ly/SG9odPs>

8. Стратегія розвитку вищої освіти на 2021-2031 роки. Київ, 2020.

9. Стьопкіна А. С. Формування правової культури майбутніх фахівців соціальної сфери під час навчання в закладі вищої освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу. 2020. Вип. 1. С. 78-85.*

В. В. Почка,

*учитель-логопед Покровського відділу освіти при КЗШ №32,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист*

АРТИКУЛЯЦІЙНА ГІМНАСТИКА З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено проблемі логопедичної допомоги роботі з дітьми з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти. Розглядаються питання проведення артикуляційної гімнастики у даної категорії дітей.

Ключові слова: артикуляційна гімнастика, дитина з порушеннями мовлення, інклюзивна освіта.

Постановка проблеми. Спеціальна педагогічна наука та логопедична практика свідчать про збільшення кількості дітей з порушеннями мовлення, чимало з яких мають психоневрологічні, соматичні проблеми, схильність до девіантної поведінки або комбіновані порушення розвитку.

Досягти правильної вимови можна лише за умови достатньої сили, пружності та рухливості органів мовно-рухового апарату, їхньої здатності перебудовуватися й координовано працювати, об'єднувати прості рухи в складні. Тому так важливо розвивати мовленнєву (артикуляційну) моторику, тобто цілеспрямовано виробляти достатню рухливість язика, губ, щік, нижньої щелепи, м'якого піднебіння. Вирішити це завдання допомагає артикуляційна гімнастика – сукупність спеціальних вправ, спрямованих на укріплення м'язів мовно-рухового апарату, розвиток сили, рухливості та диференційованості рухів тих органів, які беруть участь у мовленнєвому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці: Т. Безсонова, А. Богущ, М. Вашуленко, Є. Соботович – довели, що порушення мовленнєвого розвитку негативно впливає не тільки на засвоєння шкільної програми, а й на становлення особистості дитини в цілому.

При цьому необхідно зазначити, що на сьогодні багато питань щодо корекційно-логопедичної допомоги в комплексному процесі психолого-педагогічної роботи з дітьми з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної

освіти залишаються відкритими, що й зумовлює актуальність теми дослідження.

Мета статті – дослідити особливості проведення занять з артикуляційної гімнастики в корекційно-логопедичній роботі з дітьми з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти

Виклад основного матеріалу. Конвенція про права дитини наголошує, що право інвалідів на гідне життя як повноправних членів суспільства – основний принцип міжнародних стандартів, а забезпечення дітям з особливими потребами доступу до якісної освіти є основою інтеграції та пріоритетом соціальної політики демократичних країн. «Кожна людина має право на освіту», – записано в Конституції України [2] та декларації прав людини, й завдання держави втілити в життя ці положення й забезпечити кожній особі отримання освіти в доступній для неї формі та об'ємі.

Однією з проблем є раннє виявлення порушень мовленнєвого розвитку в дітей дошкільного віку. Від своєчасно проведеної корекційної роботи й усунення причин, які зумовлюють виникнення мовленнєвих порушень залежить розвиток мовлення в подальшому.

Вихователь бере активну участь у корекційному процесі, сприяючи усуненню мовленнєвого дефекту й нормалізації психіки проблемної дитини в цілому.

Вихователь обов'язково присутній на всіх фронтальних заняттях логопеда, робить записи; окремі елементи логопедичного заняття він включає у свої заняття з розвитку мовлення у вечірню роботу.

Під час режимних моментів, самообслуговування, на прогулянці, на екскурсії, в іграх і розвагах вихователь здійснює також корекційну роботу, значущість якої в тому, що вона надає можливість практичному мовленнєвому спілкуванню дітей.

Якщо не брати до уваги роботу артикуляційного апарату, то в роботі з дитиною логопеди розрізняють такі види порушень звуковимови:

- заміна звуків – фонематичне порушення;
- спотворення звуків – фонетичне порушення.

Дуже важливий практичний момент у роботі вчителя-логопеда в умовах інклюзивної освіти – це артикуляційна гімнастика.

Вона розпочинається з вправ для губ.

Посмішка – готує артикуляційний уклад для постановки звуків (с), (з), (ц) – *Схожі ми на скрекотушок, посмішка до самих вушок.*

Хоботок – готує артикуляційний апарат до постановки звуків (ш), (ж), (ч).
Неначе хоботок у слоненяти, я буду губи у напруженні тримати.

Далі пропонуються до виконання вправи для язика.

Лопатка – готує артикуляційний апарат до постановки звуків (л), (с), (з), (ц), (ш), (ж). *Мій язик широкий, як лопата, може на губі розслаблений лежати.*

«Голочка» – формує кінестетичне відчуття напруження. *Зроблю язик, голкою вузькою – вжик! Довго тримаю...Потім ховаю.*

«Смачне варення» – готує артикуляційний апарат до постановки звуків (л), (р), (ч), (ш), (ж). *Ми варення куштували, потім губи облизали.*

«Годинник» – формує кінестетичне відчуття напруження. *Тік-так, так-тік – наче годинник – язик.*

«Чашечка» – готує артикуляційний апарат до постановки звуків (ш), (ж), (ч), (р). *Згорнули краї язика – вийшла чашечка – чудова яка!*

«Котушка» – готує артикуляційний апарат до постановки звуків (л), (с), (з), (ц). Кінчик язика постійно впирається в нижні зуби зсередини, а широкий язичок

«Коники» – готує артикуляційний апарат до постановки звуків (р), (л). *Коники скачуть, копитами б'ють.*

«Грибок» – готує артикуляційний апарат до постановки звука (р). *Ось грибочок – сиріжка, вгорі – «шляпка», внизу – «ніжка».*

Артикуляційні вправи – корисні й цікаві. Як зазначає О. Мілевська, для того, щоб учні навчилися вербально та візуально розрізняти звуки мови, засвоїти їх графічно, розвинули м'язи мовних органів, розвинули фонематичний слух – проводяться голосові та звуконаслідувальні вправи [3, с. 182].

Голосові вправи містять такі елементи: вимова звуків високим (звук «і» і низьким голосом (звуки «е» та «и»; подовжена та коротка вимова з коливанням голосу; вимова із різною силою та гучністю.)

Вправи «Гірка» – «прокотити» по черзі голосні звуки з гірки; «Кольорові клубочки» – «намотай» клубочок, промовляючи звук; «Вовча сімейка» – довго промовляй звук «у» тихим голоском, немов маленьке вовченя, далі промовляй сильніше, як старший братик малого, а потім сильним голосом, немов великий вовк.

При роботі з приголосними звуками застосовуються наступні вправи: «Молоточок» – забий цвяхи, промовляючи звук «Д-Д-Д» – великим молотком, а звук «Т-Т-Т» маленьким; «Насос» – торкнися пучкою вказівного пальця всіх м'ячів, промовляючи звук «с», начебто накачуючи повітря насосом; «Змійка» – проведи пальчиком по лінії, довго промовляючи звук «с»: Куди доповзла твоя

змійка? «Муха» – проведи пальчиком по лінії, довго промовляючи звук «з»: Куди долетіла твоя муха?

Основою для звукоутворення є дихання. Правильним фонаційним диханням є грудно-черевне. Основними ознаками мовленнєвого дихання є: глибина, помірна частота, легкість і непомітність. Щоб мовлення було легким, необхідно навчити учнів говорити тільки на видиху; робити через рот короткий і безшумний вдих та довгий і плавний видих [4, с. 114].

На логопедичних заняттях проводяться дихальні вправи: «Морозець» – короткий вдих – видих через рот: *На морозі змерзли руки? Ти візьми на них похукай!* «Сонько» – повільний вдих–видих через ніс: *Щось сонько малий притих. Вдих і видих, вдих і видих, вдих і видих, знову вдих.* «Аквалангіст» – глибокий вдих через рот – затримка видиху – повільний видих через рот – Тамуємо подих... і пірнаємо. 1-2-3-4-5. І через рот повільно видихаємо. «Аромат квітів» – глибокий вдих через ніс – повільний, подовжений видих через рот. *Квітів аромат вдихаю та повільно видихаю.* «У лікаря» – глибокі й повільні вдих – видих через ніс, а потім – через рот: *Сьогодні разом з мамою у лікаря я був. Сказав мені: «Не дихай!» він, а «Дихай!» вже забув!*

Певний час на занятті відводиться вправам на розвиток зорово-просторових уявлень, мета яких, на думку С. Гончаренка, розвиток зорового аналізу та синтезу, зорової уваги та пам'яті, закріплень навичок самоконтролю [1]. Гра «Візерунки» – за зразком повторити візерунок. «Домалюй букву» – до поданих елементів букв потрібно додати потрібний елемент. «Які тут букви» – віднови написані одна на одній букви. «Порівняй та розкажи» – розповісти з яких елементів складаються подані букви: Ш – Щ, Б – Р, В – З, Ж – К, С – Є, И – Й, Щ – Ц, Н – И, Г – Т, Р – Ь, П – Ц; рукописні – п – т, и – ш, х – ж, р – п, л – м, б – д, и – у. «Яких букв більше» – порівняти та підрахувати подібні за написанням букви. «Що поміняли місцями?» – пропонується запам'ятати малюнки, а потім учень заплющує очі й у цей час міняють два малюнка місцями – потрібно відгадати малюнки.

У логопедичній роботі з дітьми, які мають порушення мовлення, слід дотримуватись поставлених вимог. Лише за цієї умови ми можемо передбачити, що логопедична корекція буде мати позитивний і досить швидкий результат, тобто недоліки мовлення поступово будуть усуватися, і дитина зможе відчувати себе повноцінною особистістю.

Висновки. Отже, артикуляційна гімнастика – важлива складова корекційно-розвивальної та освітньої роботи із здобувачами освіти. Для дітей артикуляційна гімнастика є не лише передумовою формування фонетико-

фонематичної компетентності, а й своєрідним тренажером, що допомагає їм збагачувати словниковий запас, удосконалювати граматичну будову та зв'язне мовлення, розвивати психічні процеси, а саме: сприймання, увагу та пам'ять, долаючи перешкоди, досягати поставленої мети – формування чіткого правильного мовлення.

Виходячи з вищесказаного, ми можемо зробити висновок, що для успішної адаптації особистості в суспільстві необхідний високий рівень розвитку комунікативних можливостей, а отже й правильна та чиста звуковимова.

Література

1. Гончаренко С. Інклюзивна освіта приживається в звичайних школах. *Освіта України*. 01.12.2009.

2. Конституція України. Із змінами, внесеними Законами України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 10.11.2021).

3. Мілевська О. П. Сутність поняття «логопедична гімнастика»: сучасний погляд. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць*. 2018. Вип. 10. С. 179–188. URL: <https://aqce.com.ua/vipusk-n10-2018/milevska-op-sutnist-ponjattja-logopedichnoi-gimnastiki-suchasnij-pogljad.html> (дата звернення: 17.12.2021).

4. Рання логопедична корекція: навч.- метод. посіб./ МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, каф. спец. та інклюзивної освіти; уклад. Л. А. Черніченко. Умань: Візаві, 2020. 150 с.

С. І. Савченко,

учитель початкових класів КГ № 91,

спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист

КРИТЕРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НУШ

Стаття присвячена проблемі формування інтелектуального розвитку учнів початкової школи.

Ключові слова: інтелект, інтелектуальний розвиток, здібності, ініціатива, компетентність, саморегуляція, творчість.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства освіта потребує нового рівня, який відповідав би міжнародним стандартам і був орієнтованим на особистість.

Адже об'єктивною необхідністю побудови незалежної демократичної України є створення оптимальних умов для навчання, виховання та інтелектуального розвитку всіх членів суспільства, відродження інтелектуальної еліти країни.

Реалізувати це можна шляхом цілеспрямованої діяльності освітньої системи.

НУШ допомагає учням початкової школи розвинути та розкрити здібності, стати творчими, самостійними й активними, особистостями на основі партнерства з учителем [3].

Освітнім простором в НУШ є класна кімната. Саме тут відбуваються різні види навчально-пізнавальної діяльності, які сприяють інтелектуальному розвитку молодшого школяра.

Розвиток інтелекту дитини є чи найголовнішим завданням розумового виховання людини. У працях психологів і педагогів минулого й сучасного чітко розкриваються теоретичні підходи до висвітлення цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шляхи формування зацікавленості до навчання досліджували М. Богданович, М. Махмутов, М. Моро, В. Онищук, А. Пишкало, І. Тесленко та ін.

Формування інтелектуальних здібностей і розумового розвитку учнів як проблема досліджувалася, як психологами (А. Занковим, З. Калмиковою, Н. Лейтесом, С. Максименком, К. Менчинською, та ін.), так і методистами (Т. Жижко, В. Крутецьким, О. Топузовим та ін.).

Педагоги, психологи: С. Логачевська, В. Паламарчук, О. Савченко, О. Ярошенко – визначають «коефіцієнт інтелектуальності» за ступенем опанування програмового формування інтелектуальних умінь.

Мета статті – розглянути критерії інтелектуального розвитку особистості молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи мислення людини, в першу чергу, мають на увазі її інтелектуальні здібності, тобто ті здібності, які забезпечують «включення» людини в достатньо широкий спектр діяльності та ситуацій.

Досягнутий людиною рівень розумового розвитку залежить від її інтелектуальних здібностей. Інтелект, або загальна розумова здатність – не

сума знань і розумових операцій, а те, що сприяє їх успішному засвоєнню. Якщо інтелект – це умова засвоєння знань і вмінь, то розумове розвиток характеризує, в першу чергу, зміст, способи і форми мислення.

Видатний український педагог В. Сухомлинський працював над проблемою інтелектуального виховання, дитячого мислення, його сутності й засобів розвитку, яка відображена в системі спеціальних «уроків мислення».

За даними досліджень С. Максименко, інтелект – це, перш за все, планування ресурсів і побудова стратегії досягнення мети. Є підстави вважати, що зачатками інтелекту володіють тварини, і вже на цьому рівні їх інтелект, за допомогою механізмів досягнення цілей, впливає на еволюцію тварин. «Інтелект – це здатність планувати, організовувати і контролювати свої дії з досягнення мети з урахуванням збігу істини і блага» [2, с. 99].

За твердженням Л. Полані, інтелект відноситься до одного із способів здобуття знань. Важливо, щоб задача була дійсно новою або, принаймні, мала компонент новизни.

З проблемою інтелектуальної поведінки тісно пов'язана проблема «трансферу» – перенесення «знань – операцій» з однієї ситуації на іншу (нову) [2, с. 258].

Теоретичним підґрунтям для розуміння теорії інтелектуального розвитку є поняття здібностей, які є психолого-фізіологічною основою інтелекту.

Здібності – одне з найбільш загальних психологічних понять, яке розглядається як психологами, так і педагогами.

Інтелектуальні здібності людини, перш за все, пов'язані з такими її характеристиками, як: «розумовий розвиток» та «інтелект».

До системи показників інтелектуального розвитку особистості, які впливають на сформованість базових інтелектуальних якостей, входять: творчість, ініціатива, компетентність, унікальність складу розуму та саморегуляція.

Розглянемо зміст цієї системи детальніше. Інтелектуальна творчість в дитячому віці – це процес створення суб'єктивно нового, заснований на вмінні породжувати продуктивні оригінальні ідеї та виходити за межі стандартних вимог діяльності.

Справедливо стверджується, що у творчості два головні вороги: по-перше, страх і, по-друге, психологічна інерція (ригідність) думки. Тому обов'язковий мінімум зусиль, які може й повинен докласти вчитель для інтелектуального розвитку учнів у плані формування в них творчих якостей, – це

зробити процес навчання для кожної дитини психологічно комфортним, змінивши знак емоційного фону учбової інтелектуальної праці дітей з негативного на позитивний.

Інтелектуальна ініціатива – це бажання самостійно, із власної волі відшукувати нову інформацію, висувати ті або інші ідеї.

Інтелектуальна ініціатива, таким чином, – це готовність виходити за межі заданого та включатися в не стимулюючу ззовні інтелектуальну діяльність.

На думку Т.Ілляшенко, інтелектуальну ініціативу слід розглядати як властивість цілісної особистості, що є органічною єдністю пізнавальних і мотиваційних чинників [1, с. 62].

У процесі інтелектуального розвитку потрібно враховувати різні рівні інтелектуальної ініціативи, поступово переводячи дитину з нижчого рівня на вищі її рівні.

Інтелектуальна ініціатива, в першу чергу, пов'язана зі ступенем сформованості такого компонента як відкрита пізнавальна позиція.

Інтелектуальна компетентність – це особливий тип організації знань, що забезпечує можливість ухвалення ефективних рішень у певній предметній галузі діяльності.

Різниця між обізнаною та компетентною людиною інтуїтивно зрозуміла кожному. Якщо, наприклад, порівняти обізнаного вчителя та компетентного: обізнаний учитель – знає й намагається вчити, тоді як компетентний учитель – знає й учить.

Цікаве трактування компетентності, пов'язуючи її з своєрідністю індивідуальних інтелектуальних здібностей, пропонує Дж. Равен. У його дослідженнях обґрунтовується положення про те, що головне призначення школи – це сприяння виявленню та розвитку «компетентності» учня.

Під компетентністю Дж. Равен розуміє спеціальну здатність (здібності), необхідну для ефективного виконання конкретних дій у конкретній галузі (особливого роду навиків та способів мислення). Фактично тут йдеться про інтелектуальне виховання в широкому значенні слова.

На думку Дж. Равена, особливу роль у становленні компетентності виконують процеси утворення понятійних психічних структур (становлення понятійного досвіду особистості) [2, с. 53].

Унікальність складу розуму – це індивідуально-своєрідні способи інтелектуального відношення до того, що відбувається, зокрема вираженість

індивідуальних пізнавальних стилів, сформованість індивідуальних інтелектуальних переваг, наявність форм компенсації слабких сторін свого інтелекту тощо.

Урахування унікальності складу індивідуального розуму важливе не тільки як умова успішнішого навчання.

Саме в індивідуальній своєрідності інтелекту закладений потенціал незвичайних, зухвалих, не «таких, як у всіх» рішень. Одна із задач інтелектуального розвитку, таким чином, полягає в тому, щоб не тільки зберегти, але й максимально укріпити індивідуальну своєрідність розуму кожного учня.

Інтелектуальна саморегуляція – це вміння доволіно управляти власною інтелектуальною діяльністю і, головне, цілеспрямовано будувати процес самонавчання.

Щоб сформувати таку особистість, потрібно шукати нові підходи до навчання. Отже, щоб дитина захотіла навчатися, її потрібно зацікавити. Ми вважаємо, що в початковій школі вчитель має так виконувати свою роботу, щоб усі учні поважали думку іншого, вміли самотійно й критично мислити, позитивно розв'язувати будь-які конфліктні ситуації.

Висновки. На думку більшості вчених, головною відмінністю людини від тварин є інтелект і наявність творчих можливостей, а інтелектуальний розвиток особистості є актуальним завжди. Інтелект особистості визначається сукупністю пізнавальних процесів людини. З педагогічної точки зору інтелект – це здатність до навчання. Інтелект виступає як загальний фактор розумової енергії.

Література

1. Ілляшенко Т. Чому їм важко вчитися? Діагностика і корекція труднощів у навчанні молодших школярів. Київ: Початкова школа, 2003. С. 61-63.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: Ельга, 2004. 272с.
3. Нова Українська Школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2016. 36 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 13.02.2022).

Л. В. Степашко,
*учитель історії та правознавства КЗШ № 32 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії*

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

У статті розкривається питання формування предметної історичної та громадянської компетентності на уроках історії.

Ключові слова: урок історії, історична компетентність, історична освіта, громадянська компетентність.

Постановка проблеми. Приєднання української освіти до європейського простору потребує ефективного запровадження компетентнісного підходу в освітній процес. Власне, ідея компетентнісного підходу вже має в українській педагогіці серйозне науково-методичне підґрунтя, проте модернізація змісту освіти вимагає й оновлення зазначеного підходу відповідно до кожного шкільного курсу, зокрема історії.

Знання й компетентність стали найбільш цінними товарами, серед яких важливе місце посіли історичні знання. Вони стали невід'ємною складовою освіти громадянина, необхідною умовою розбудови економічно міцної та вільної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні питання реалізації компетентнісного підходу розглядаються в працях Н. Бібік, М. Бурди, Н. Гупана, О. Овчарук та ін. Проблеми запровадження зазначеного підходу в навчання історії розкриваються в дослідженнях В. Власова, О. Локшиної, Т. Мацейків, П. Мороза тощо.

Питання змісту та організації шкільної історичної освіти на основі компетентнісного підходу, формування предметно-історичних компетенцій учнів досліджують К. Баханов, А. Булда, Т. Ладиченко, О. Турянська, О. Удод та ін.

Поняття та шляхи формування громадянської компетентності учнів проаналізовані в працях Р. Даля, В. Зікратова, Х. Мюнклера, О. Пометун, Е. Слабунової. У працях цих та інших учених обґрунтовано можливість

ефективного використання міжпредметного підходу у формуванні громадянської компетентності.

Мета статті – обґрунтувати доцільність відбору форм, методів і засобів навчання здобувачів освіти відповідно до вимог компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Історія як предмет є унікальною, бо впливає на формування системи мислення, надає можливість людині вільно пересуватися в історичному просторі, озброює її знанням історичного досвіду, що в результаті дозволяє правильно оцінювати сучасні політичні й соціальні процеси. До того ж, історичні знання сприяють формуванню власної точки зору особи і, разом із тим, учать цінувати й поважати думки інших.

Компетентність учнів розуміють як спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [2, с. 18].

Компетентнісний підхід зміщує акценти щодо організації взаємодії між учнем та вчителем. Для учня процес навчання видозмінюється в процес пізнання й завершується не стільки здобутими знаннями, скільки сформованими вміннями, навичками і ставленнями. А вчитель відтепер повинен не лише навчати, він повинен координувати пізнавальну діяльність. Він має застосовувати не лише методичні прийоми навчання знань, а прийоми формування вмінь, навичок і ставлень.

Сутність компетентнісного підходу, на думку К. Баханова, полягає у спрямуванні навчального процесу на набуття учнями важливих компетенцій, тобто загальних здатностей особистості виконувати певний вид діяльності. Компетентність базується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню, і є показником успішності останнього [1, с. 138].

Отже, сучасною українською педагогікою визначено зміст предметних компетентностей – це навички, вміння, знання і ставлення, які мають бути сформовані впродовж навчання в школі.

Компетентнісний підхід до навчання історії розуміють як спрямованість освітнього процесу на формування історичної компетентності дитини, що є її інтегрованою характеристикою.

На уроках рекомендовано використовувати як індивідуальні, так і групові форми навчальної діяльності (робота в парах, робота в групах).

Методи та прийоми навчальної діяльності учнів обирає вчитель з урахуванням умов і можливостей організації процесу навчання, специфіки й особливостей учнівського колективу, ступеня підготовки учнів, їх інтелектуальних можливостей.

Доцільне використання як традиційних засобів навчання (підручники, навчальні посібники, документи), так і сучасних (комп'ютерна техніка, медіа-засоби).

Таким чином, історична освіта покликана готувати молодь до самостійного життя в сповненому суперечностей сучасному світі, створити сприятливі умови для взаєморозуміння між людьми, що представляють різні культурні, етнічні й релігійні традиції, допомогти людині усвідомити себе не лише представником певної країни і регіону, але й громадянином Європи та світу.

Як наголошує О. Пометун, така характеристика має сформуватися в процесі навчання та включати знання, уміння, ставлення, досвід діяльності та поведінкові моделі особистості. Зазначимо, що компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості того, хто навчається, і може бути реалізованим і перевіреном у процесі виконання конкретною людиною певного комплексу дій [3, с. 66].

Формування історичної компетентності відбувається на уроці, оскільки саме урок вважається основною формою організації навчально-пізнавальної діяльності в системі освіти України.

Результатом навчальної діяльності учнів з історії повинні стати такі компетенції: просторова – орієнтування учнів в історичному просторі; інформаційна – вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації; хронологічна – передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному часі; мовленнєва – будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних подій і явищ; логічна – аналізувати, пояснювати історичні факти, формулювати теоретичні поняття, положення, концепції; аксіологічна – формулювати версії й оцінки історичного руху та розвитку.

Т. Ремех зазначає, що «Аналізуючи складну політичну ситуацію, яка склалась сьогодні в державі, намагання звільнитися від спадщини тоталітарної радянської системи в економіці, політиці та національній самосвідомості не призводять в Україні до бажаного успіху, зокрема й через несформованість у

суспільстві системи цінностей, моделей та зразків поведінки, характерних для демократичної політичної культури» [4, с. 38].

За таких умов особливого значення набуває громадянська компетентність, формування якої в школярів – завдання закладів загальної середньої освіти. Посилення виховної функції освіти, формування на шкільних уроках громадянськості, працелюбності, моральності, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, любові до Батьківщини, сім'ї, розглядаються як один з найважливіших напрямків державної політики у сфері освіти.

Вивчаючи можливості для формування когнітивного компонента громадянської компетентності в процесі навчання історії, ми дійшли висновку, що на кожному уроці необхідно визначати основні громадянознавчі поняття теми, навколо яких буде здійснюватися формування даного компонента.

Формування ціннісного компонента громадянської компетентності учнів на уроках історії відбувається шляхом впливу на емоційну сферу учнів.

Діяльнісно-процесуальний компонент громадянської компетентності виявляється назовні через уміння. До даного компонента можна віднести: вміння отримувати й аналізувати інформацію про соціальні явища та процеси на основі широкого кола джерел; критичне мислення; виявлення соціальних проблем; уміння формулювати обґрунтовану думку щодо суспільних проблем і явищ; відстоювати власну думку; вести дискусію з суспільних проблем; працювати в групі на основі співробітництва.

Застосування технологій розвитку критичного мислення в навчанні історії створює умови для формування в особистості громадянської компетентності. Методика формування громадянської компетентності потребує створення в процесі викладання системи навчальних ситуацій, у яких апробуються на практиці засвоєні громадянські знання, уміння та цінності.

Разом із тим, слід зауважити, що найбільшого ефекту можна досягти через використання та комбінування в урочній та в позаурочній діяльності різних технологій.

Сучасне викладання історії вимагає від учителя впровадження інноваційних форм навчання, які не тільки надають уроку необхідної динаміки, а й сприяють освітньому процесу, закладаючи основи активної життєвої позиції школярів.

Висновки. Виходячи із компетентнісних вимог до освітнього процесу, учні мають виробити власну точку зору, позицію щодо історичних подій і постатей.

Діалогічний виклад навчального матеріалу, наявність звертань до дитини, персонально орієнтованих запитань тощо, забезпечуватимуть реалізацію виховних аспектів як компетентнісної, так й особистісно-орієнтованої моделі навчання.

Література

1. Баханов К. О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2005. 384 с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 18.
3. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
4. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня Нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. №2. С. 34–41.

І. М. Стрельнік,

*учитель початкових класів КЗШ № 32 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії*

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕЛЕБАЧЕННЯ

У статті розглядаються теоретичні аспекти формування духовно-етичних цінностей молодших школярів засобами телебачення.

Ключові слова: духовно-етичні цінності, телебачення, молодші школярі.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство гостро відчуває дефіцит моральності підростаючого покоління, коли стара система цінностей була відторгнута, а нова – не створена. Педагоги зіткнулися з нагальною необхідністю звернутися до формування духовно-етичних цінностей особистості, які виявляються в етичній поведінці суспільства.

Сучасне телебачення є найбільш поширеним і популярним засобом масової інформації. Експерти питань з теорії ЗМІ наголошують на величезній їхній вплив на суспільне життя взагалі та на життя окремої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема духовного розвитку особистості завжди посідала чільне місце в українській національній виховній системі. Зокрема, вона успішно й плідно розв'язувалася вітчизняними вчителями-новаторами 60-80-х років ХХ ст.

Нині вчені намагаються визначити особливості, умови, методи, засоби формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів (І. Бех, Р. Накохова, Е. Помиткіна та ін.). Разом із тим, у більшості існуючих досліджень не висвітлюється молодший шкільний вік. Це пояснюється традиційними уявленнями класичної педагогіки про механізми формування цінностей, в яких особлива роль відведена інтелектуальному компоненту.

Мета статті – теоретично обґрунтувати шляхи формування духовно-етичних цінностей молодших школярів засобами сучасного телебачення.

Виклад основного матеріалу. Важливим методологічним постулатом, що покладено в основі формування духовно-етичних цінностей, на думку Е. Помиткіна, виступає принцип єдності свідомості, переживання й поведінки. Реалізація цього принципу означає необхідність гармонійної дії у сфері кожного з трьох компонентів ціннісної сфери: когнітивній (знання та розуміння дітьми етичних норм, якостей, цінностей), емоційний (пізнавання емоцій, прояв відчуттів, адекватне ставлення до етичних й аморальних вчинків) і поведінковий (етичні вчинки) [28, с. 104].

Могутнім стимулом формування духовно-етичних цінностей у молодших школярів – вважає Г. Апостолова, є виникнення ієрархії мотивів, що додає певну спрямованість усій поведінці дитини [1, с. 19].

Залежно від конкретних умов сприйняття й стосунків, що складаються в дитини з дорослим, на перший план можуть виступати будь-які з перерахованих мотивів, які підпорядковують собі інші.

Великий вплив на усвідомлення дитиною моральних норм є продуктивна уява, завдяки якій відбувається компенсація недостатніх через малий досвід реальних можливостей вирішувати проблеми етичного змісту.

Формування духовно-етичних цінностей у молодших школярів неможливе без оцінної діяльності дорослого, яка стає засобом орієнтації дитини серед безлічі цінностей й антицінностей. Інтеріоризація зовнішніх еталонів відбувається саме в процесі оцінки, «сполучаючи» знання й емоції.

Важливою особливістю формування уявлень про етичну поведінку є розкриття перспектив і наслідків вибору молодшим школярем вчинку.

Молодший шкільний вік – це особливий період формування особистості дитини, коли вона активно усвідомлює, опановує та привласнює етичні й духовні цінності свого народу, своєї культури, світові надбання. Саме тому дуже важливим для вчителя є вміння керувати процесом формування духовно-етичних цінностей у дитини.

Великого значення в процесі формування високоморальної особистості вчені надають засобам масової інформації, зокрема телебаченню.

Телебачення – одне з найбільш вагомих досягнень ХХ століття. Саме воно принесло в людські оселі дивовижні, реальні, «живі» картини подій, що відбуваються в усьому світі, надало змогу не виходячи з дому ознайомитись з ними. З часів своєї появи й дотепер телебачення виконує як пізнавальну, так і виховну роль, оскільки допомагає розширити кругозір, збагачує емоційний світ, сприяє морально-етичному розвитку особистості.

Разом із тим, на жаль, телеекран має й інший вплив на людей. Це, передусім, стосується молоді. Так, сучасні телевізійні передачі не лише допомагають пізнавати історію, подорожувати, знайомитися з переживаннями літературних персонажів, а й спрощують ставлення до тих проявів людського життя, які ще недавно вважалися дуже інтимними або й осудливими.

Телебачення є найлегшим у сприйманні людиною інформації засобом масової комунікації.

Телебачення найшвидше та найоперативніше інформує про події у світі, легко та комфортно може перенести людину в будь-який куточок світу.

Телебачення імітує трьохвимірний простір на екрані, одночасно використовує зорові й слухові образи, створює справжнє видовище, яке приносить відчутну насолоду людині.

Отже, телебачення пише І. Бех, робить як позитивний, так і негативний внесок у процес формування особистості, а «людина у кінцевому підсумку «ліпить» свою особистість із матеріалу культури, який організовано постачає їй вихователь, суспільство в цілому» [1, с. 112]. У даному випадку вихователем стає телеекран, а суспільство не завжди правильно керує цим вихователем або взагалі пускає справу на самоплив.

Згубний вплив телебачення на молодь став очевидним, адже воно значною мірою формує не тільки погляди глядачів на численні життєві проблеми, а й навіть нездорові стереотипи. Саме тому проблема потребує

негайного розв'язання. Ставлення молоді до людини, яка сповідує нездорові людські цінності, повинно бути осудним і чітко визначеним.

Сьогодні більша частина телеканалів України, вважає М. Томенко, є об'єктом приватних інтересів їх власників, однак це не дає права транслювати в ефір кінофільми зі сценами асоціальної поведінки, яка, згідно з нормами чинного законодавства, кваліфікується як така, що підлягає покаранню державними органами влади. Це стає більш загрозовим з огляду на те, що телебачення може і, подекуди, здійснює негативний вплив на психіку і несформований ще світогляд дитини [4, с. 47].

Отже, оскільки сьогодні телебачення – це первинне джерело новин, інформації та розваг для незліченної кількості сімей, яке формує життєву позицію й думки людини, їх цінності та форми поведінки, то воно має збагатити сімейне життя, зблизити членів родини, сприяти їхній солідарності з іншими сім'ями та з суспільством у цілому, створити можливості для підвищення рівня знань кожного члена родини, сприяти моральному, духовному та інтелектуальному розвитку особистості.

Найбільш значущими основами формування духовно-етичних цінностей у молодших школярів виступають: потреби в самоповазі та пошані інших, у ласці, оцінці й нових враженнях, у спілкуванні з дорослими й однолітками; мотиви встановлення та збереження позитивних взаємин з дорослими й однолітками, мотиви етичної поведінки; етичні ідеали.

Вплив змісту мультфільмів на формування духовно-етичних цінностей учнів початкових класів, є важливою складовою системи діагностики рівня сформованості моральних якостей молодших школярів. Адже засвоєння цінностей, соціальних норм, правил поведінки задається в екранній культурі за допомогою образів, що створюються режисерами, сценаристами, художниками, артистами та іншими учасниками передач, фільмів, текстів.

Особливо сильну дію на дитину сьогодні мають візуальні образи з мультфільмів і фільмів.

За останні десятиріччя у світі було проведено більше тисячі досліджень, присвячених впливу телебачення й кінематографа на дітей.

Дослідження проводилися в багатьох країнах світу серед хлопчиків і дівчаток, що належать до різних рас, національностей і соціальних груп. Проте, результати досліджень були практично ідентичними: агресія на екрані робить дітей більш агресивними у ставленні до людей, тварин і до неживих предметів.

Л. Чорна зробили чотири фундаментальні висновки. По-перше, діти, які дивляться багато передач, що містять сцени насильства, сприймають насильство як легітимний спосіб вирішення конфліктів.

По-друге, перегляд сцен насильства робить дитину більш беззахисною до насильства в реальному житті.

По-третє, чим більше дитина бачить сцен насильства на екрані, тим більше шансів, що вона стане жертвою насильства.

По-четверте, якщо дитина віддає перевагу перегляду телепрограм, що містять сцени насильства, існує велика вірогідність, що вона виросте агресивною людиною і навіть може скоїти злочин [5, с. 19].

Таким чином, у формуванні духовно-етичних цінностей молодших школярів особливу роль відіграють зміст і якість телепередач для дітей. У молодших школярів досвід міжособистісних стосунків обмежений вузьким колом зв'язків з навколишнім світом. Перегляд й обговорення телепередач, мультфільмів, художніх фільмів, у яких розкривається внутрішній світ переживань, думок, мрій людини, розширює життєвий досвід дітей, сприяє усвідомленню ними цінностей, норм поведінки, які підтримуються суспільством. Це зміцнює її природне бажання ставати кращою, дозволяє їй зрозуміти внутрішній світ інших людей.

Висновки. Отже, як ми бачимо, процесом формування духовно-етичних цінностей молодших школярів можна й необхідно управляти.

Настав час заради наших дітей, нашого майбутнього зробити справжній український дитячий телеканал з низкою авторських передач, де діти будь-якого віку змогли б знайти для себе якісні, розвивальні, навчаючі, веселі передачі, фільми, мультфільми.

В умовах, які склалися зараз, учитель повинен використовувати всі позитивні можливості телебачення для управління процесом формування моральних якостей молодших школярів, знаючи всі особливості сприйняття, вікові особливості формування духовно-етичних цінностей і прийоми впливу на дітей.

Діти мають свій погляд на телебачення, виділяють серед переліку передач такі, що, на їх думку, заслуговують на найбільшу увагу. На жаль, вибір дітей не завжди є бажаним для їх батьків і педагогів. Саме тому слід прагнути упорядкувати цей процес, зробити його дозованим і доцільним, спрямувати в необхідне русло.

Література

1. Апостолова Г. В. Про наслідки використання електронної техніки для розвитку здібностей дитини. *Обдарована дитина*. 2013. №1. С. 18–23.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Помиткін Е. О. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти: навч.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1999. 162 с.
4. Томенко М. Занепад телерадіоефіру України. *Українське слово*. 18-24.12.2003. Ч. 51. С. 45–49.
5. Чорна Л. Сучасне телебачення та його вплив на внутрішній світ і поведінку людини. *Психолог*. 2003. №46. С. 18–22.

Д. В Сухоменюк,

*учитель хімії та інформатики КЗШ №125 Криворізької міської ради,
спеціаліст другої кваліфікаційної категорії*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлено актуальну проблему використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою якісного навчання здобувачів освіти.

Ключові слова: нова українська школа, інформаційні технології, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Школа має готувати майбутнє покоління відповідно до вимог часу. Інформаційні технології стають потужним засобом навчання. Їх використання привчає учня жити в інформаційному середовищі. Застосування комп'ютерних технологій не лише допомагає уникнути в процесі навчання буденності, допомагає унаочнити нові поняття, підтримує інтерес до навчання, але й завжди носить творчий характер як для вчителя, так і для учнів.

Інформатизація освіти – один з основних напрямів процесу впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, продиктований потребами сучасного суспільства, у якому головним рушієм прогресу є індивідуальний розвиток особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам інформатизації суспільства й освіти присвячено дослідження багатьох науковців. Так, М. Жалдак, С. Зайцева, В. Іванов, А. Каленський досліджували сутність інформаційно-комунікаційних технологій. Можливості застосування сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі розглядали В. Биков, А. Гуржій, Р. Гуревич, Л. Жиліна, В. Злотник, А. Пилипчик та ін.

Мета статті є розкрити потенціал використання інформаційно-комунікаційних технологій задля якісного навчання здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. У Концепції «Нова українська школа» наголошено на необхідності наскрізного застосування інформаційно-комунікаційних технологій як складової цифрової освіти у викладанні навчальних дисциплін й управлінні закладами освіти. Саме ці технології названо інструментом забезпечення успіху сучасної школи [3].

Уже давно доведено, що кожен учень по-різному освоює нові знання. Раніше вчителям важко було знайти індивідуальний підхід до кожного учня. Тепер, з використанням комп'ютерних мереж і онлайн-засобів, школи отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні запити кожного учня.

Важливість і необхідність впровадження ІКТ у навчання підкреслює В. Кремень, обґрунтовується міжнародними експертами й ученими. ІКТ торкаються всіх сфер діяльності людини, але, мабуть, найбільш сильний позитивний вплив вони мають на освіту, оскільки відкривають можливості впровадження абсолютно нових методів викладання та навчання [4, с. 7].

Упровадження в освітній процес новітніх інформаційних технологій навчання сприяє розширенню та поглибленню теоретичних знань, активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти та дозволяє вчителю виконати такі завдання: наповнити уроки новим змістом; розвивати творчий підхід до навколишнього світу, допитливість учнів; формувати елементи інформаційної культури; прищеплювати навички раціональної роботи на уроці; підтримувати самостійність.

На думку І. Дичківської «застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні – одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового навчального процесу. У вітчизняних навчальних закладах в останні роки комп'ютерна техніка й інші засоби ІКТ стали все частіше використовуватися при вивченні більшості навчальних предметів» [2, с. 118].

Необхідно навчити кожного учня за короткий проміжок часу освоювати, перетворювати й використовувати в практичній діяльності величезні масиви

інформації. Дуже важливо організувати процес навчання так, щоб учень активно, з цікавістю й захопленням працював на уроці, бачив плоди своєї праці та зумів би їх оцінити.

Допомогти вчителю у вирішенні цього непростого завдання може поєднання традиційних методів навчання та сучасних інформаційних технологій, у тому числі й комп'ютерних. Адже використання комп'ютера на уроці дозволяє зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним.

Комп'ютер – це знаряддя, яке поліпшує роботу викладача, але спочатку йому треба докласти чимало зусиль для опанування знаряддям, необхідно творчо проводити підбір матеріалу до занять, переглянути методичку викладання з точки зору застосування на уроці комп'ютерної техніки, комп'ютерних мереж і можливості наситити заняття мультимедійною інформацією.

При цьому комп'ютер виконує такі функції для вчителя – джерело навчальної інформації; наочний посібник; тренажер; засіб діагностики й контролю. А також функції робочого інструменту: засіб підготовки текстів, їх зберігання; графічний редактор; засіб підготовки виступів тощо.

Освоєння учнями сучасних інформаційних технологій на уроках впливає на їх інтелектуальний розвиток. Здобувачі освіти оволодівають комп'ютерною грамотністю й учаться використовувати в роботі з матеріалом різних предметів один із найбільш потужних сучасних універсальних інструментів – комп'ютер, з його допомогою вони вирішують рівняння, будують графіки, креслення, готують тексти, малюнки для своїх робіт. Це можливість для учнів проявити свої творчі здібності.

Інформаційно-комп'ютерні технології здійснюють вплив на емоційну сферу учня, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів. Їх можна використовувати на будь-якому етапі уроку: у процесі перевірки домашньої роботи, актуалізації знань, вивчення нового матеріалу, закріплення, повторення вивченого, контролю, оцінювання.

В освіті інформатизація відкриває доступ до світових інформаційних ресурсів; зменшує залежність викладання й навчання від місцезнаходження учасників освітнього процесу; сприяє удосконаленню форм і змісту освітнього процесу, підвищенню ефективності засвоєння навчального матеріалу й індивідуалізації навчання, інтеграції навчальної, дослідницької діяльності;

значно збільшує обсяг ресурсів, якими здобувачі освіти можуть користуватися за межами класної кімнати.

У свою чергу інтерактивність і мультимедійна наочність сприяють кращому представленню, і, відповідно, кращому засвоєнню інформації.

Як ефективний засіб навчання в сучасній українській школі інформаційно-комунікаційні технології мають переваги перед традиційною формою навчання, а саме: підвищення пізнавальної активності за рахунок різноманітності форм роботи, можливості включення ігрового моменту. Комп'ютер дає вчителю нові можливості, дозволяючи разом з учнем отримувати задоволення від захопливого процесу пізнання, за допомогою новітніх технологій дозволяє зануритися в яскравий барвистий світ.

Ще й сьогодні провідне місце у викладанні предметів займають традиційні засоби – дошка, крейда та друковані джерела: підручники, зошити з друкованою основою. Завдяки ж використанню інформаційно-комунікаційних технологій навчальне середовище можна доповнити відео, звуком, анімацією. Усе це здійснює значний вплив на емоційну сферу здобувача освіти, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів.

На думку В. Бикова, використання ІКТ в комплекті з традиційним підручником сприяє наступному: забезпечує особистісно-орієнтований і диференційований підхід у навчанні; забезпечує реалізацію інтерактивного підходу (постійне спілкування з ПК, постановка запитань, які цікавлять учнів й отримання відповідей на них); підвищує пізнавальну активність здобувачів освіти за рахунок різноманітної відео та аудіо інформації; здійснює контроль завдяки тестуванню та системи запитань для самоконтролю [1].

Інформаційно-комунікаційні технології істотно впливають на форми й методи навчання, роблять процес пізнання творчим, стимулюють заняття самоосвітою. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, створення проблемних ситуацій. Використання таких технологій сприяє розвитку мислення, веде до інтелекту, до розвитку особистості, здатної на творчу самореалізацію.

Висновки. Застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні – одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. У вітчизняній загальноосвітній школі в останні роки комп'ютерна техніка й інші засоби інформаційних технологій стали все частіше використовуватися при вивченні більшості навчальних предметів.

Література

1. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання 2010. № 1(15)*. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em15/emg.html>. (дата звернення: 17.12.2021).
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
3. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 09.01.2022).
4. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2006. №6*. С. 5–9.

К. Г. Таран,

*магістрантка першого року навчання психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету*

І.О. Талаш,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету*

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У статті проаналізовано умови розвитку професійної компетентності соціальних педагогів, систематизовано фактори, що впливають на становлення майбутніх фахівців. Серед ключових факторів визначено розвиток професійно важливих якостей особистості, розвиток рольової компетентності та формування спрямованості на соціально-педагогічну діяльність.

Ключові слова: професійна компетентність, рольова компетентність, спрямованість на соціально-педагогічну діяльність.

Постановка проблеми. У складних соціально-економічних умовах нашого суспільства особливої ваги набувають професії типу «людна – людина», фахівці яких покликані розв'язувати проблеми функціонування особистості в соціумі. До таких фахівців належать і соціальні педагоги, професійна діяльність яких

пов'язана з реалізацією низки функцій – діагностичної, прогностичної, консультативної, захисної, профілактичної, соціально-перетворювальної, організаційної. Відтак, соціальний педагог покликаний попередити проблему, своєчасно виявити та усунути причину ускладнення соціалізації особистості, сприяти оздоровленню соціального середовища особистості, здійснювати профілактику виникнення конфліктів тощо. Тому він повинен відігравати різноманітні соціальні ролі і змінювати їх у практичній діяльності залежно від ситуації, характеру міжособистісної взаємодії та проблеми, що вирішується.

Складність і багатогранність соціально-педагогічної діяльності вимагає від фахівця високого рівня професійної компетентності. Складові професійної компетентності соціального педагога висвітлені в стандарті вищої освіти у вигляді переліку компетентностей і програмових результатів навчання. Разом із тим, постає питання про шляхи розвитку компетентності фахівця. Одним із перспективних, на нашу думку, є використання рольового підходу, адже він дозволяє формувати необхідні для професійної діяльності моделі поведінки (ролі) цілеспрямовано, сприяє розвитку складових рольової компетентності (рольової гнучкості, рольової варіативності, рольова глибина, здатність до рольової децентрації та прийняття ролі інших), що дозволяє фахівцю діяти максимально ефективно в ситуаціях міжособистісної взаємодії, організовувати розвивальний вплив на особистість клієнта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів висвітлені в дослідженнях О. Безпалько, І. Зверевої, Ю. Змагальського, О. Камінського, А. Капської, З. Кияниці, І. Ковчиної, В. Кузьмінського, Г. Лактіолонової, О. Овчарук, Д. Павленок, О. Позднякова, В. Поліщук.

Розвиток рольової компетентності фахівця досліджено в працях П. Горностая, Н. Корабльової, З. Мірошник, О. Михайленко, І. Талаш, Т. Хомуленко, Т. Яблонської. Розвиток професійної компетентності соціального педагога висвітлено в дисертації Т. Абрамович.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що алгоритм підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності вже сформований, однак потребують уточнення й систематизації методичні аспекти підготовки фахівця, зокрема визначення факторів, що впливають на формування його професійної компетентності.

Мета статті – узагальнити та систематизувати фактори формування професійної компетентності майбутнього соціального педагога.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність соціального педагога визначається державними освітніми стандартами, які містять узагальнені вимоги до особистості та професійної компетентності фахівця. Відповідно до цих стандартів, у науковій літературі дослідники визначають складові особистості компетентного соціального педагога, які в узагальненому вигляді можна представити як модель, що містить такі компоненти: особистісні якості, загальні професійні компетенції, спеціальні професійні компетенції, професійні ролі, об'єкти і суб'єкти соціально-педагогічної діяльності [4, с. 212].

До особистісних якостей зараховують компоненти розвиненої когнітивної (спеціальні професійні знання, здатність аналізувати, узагальнювати, здійснювати діагностику та прогнозування розвитку об'єктів соціально-педагогічної роботи, швидко орієнтуватися в складних соціальних ситуаціях тощо), комунікативної (здатність до організації та керування міжособистісною взаємодією, здатність формулювати власні думки та робити їх доступними іншим) та емоційно-вольової (здатність керувати власними психоемоційними станами та станами об'єктів соціально-педагогічної роботи, здатність до організації та самоорганізації, до емпатії, здатність розвивати власний емоційний інтелект і допомагати в цьому іншим тощо) сфер особистості. На нашу думку, до особистісного рівня цієї моделі також доцільно віднести такі інтегративні утворення, як: здатність до соціальної перцепції; здатність до самоактуалізації та вміння допомагати іншим у процесі особистісного зростання.

Особистісні якості є основою для формування загальної професійної та спеціальної професійної компетентній, перелік яких визначений в освітньо-професійних програмах спеціальності 231 Соціальна робота.

Опанування репертуаром професійних ролей є важливим компонентом професійної підготовки соціального педагога, адже реалізація професійних функцій відбувається саме через певні моделі поведінки. Фактором, що сприяє формуванню рольової структури особистості майбутнього фахівця, є розвиток його рольової компетентності. Структуру рольової компетентності досить ґрунтовно досліджено в монографії П. Горностая, складовими якої є рольова варіативність, рольова гнучкість, рольова глибина та здатність до децентрації [2].

Розвиток рольової компетентності забезпечує ефективну міжособистісну взаємодію соціального педагога з об'єктами соціально-педагогічної роботи, а саме: вміння приймати та поважати позиції, установки й систему цінностей клієнта, урахувати їх у процесі діагностики, прогнозування та планування

соціально-педагогічної роботи; здатність організовувати безконфліктну взаємодію в соціальному середовищі; здатність цілеспрямовано здійснювати профілактику власному професійному й емоційному вигоранню, запобігати професійним деформаціям; допомагати клієнту в розширенні мережі соціальних контактів і корекції неефективних поведінкових патернів.

На думку Т. Абрамович, вирішальними факторами для розвитку професійної компетентності соціального педагога є соціальна активність, гуманістична спрямованість, наявність критичного мислення як ознаки використання аналітичного підходу в процесі пізнання та оцінки суспільних явищ, уміння формулювати мету, в основу якої покладено спрямованість на розвиток особистості учня та формування в нього потреби в поступальному русі вперед, залучення до процесів взаємодії, де є можливість проявити професійну активність [1, с. 50].

До важливих суб'єктивних факторів розвитку професійної компетентності майбутнього соціального педагога Т. Абрамович, Н. Кічук відносять спрямованість на соціально-педагогічну діяльність. Т. Абрамович визначає її як особистісне утворення, що визначає переконаність фахівця в необхідності надання соціальних послуг, бажання займатися педагогічною діяльністю, інтерес у дотриманні та захисту прав дітей, усвідомлення необхідності розвитку власних здібностей [1, с. 57]. Н. Кічук розглядає спрямованість на соціально-педагогічну діяльність як системне утворення, що відображає не лише особистісні характеристики фахівця, а й особливості його взаємодії із соціальним середовищем [3]. Нам імпонує трактування спрямованості на соціально-педагогічну діяльність саме як системного утворення, оскільки, на нашу думку, вона відображає не тільки усвідомлення майбутнім фахівцем мети власної професійної діяльності та її особисту цінність, а і його взаємодію з іншими соціальними системами. Очевидно, що соціокультурні, політичні та економічні умови нашої країни детермінують зміст підготовки соціального педагога, обумовлюють престижність його професійної діяльності, визначають місце цих фахівців у загальній соціальній стратифікації нашого суспільства. Відтак, це впливає на вибір випускника закладу вищої освіти щодо сфери майбутньої професійної діяльності. Сформована спрямованість на соціально-педагогічну діяльність дозволяє нівелювати негативні фактори соціального середовища, надати професійній діяльності фахівця гуманістичного й альтруїстичного характеру, спонукати фахівця бути активним та ініціативним (у громадських справах і при вирішенні професійних проблем), відповідальним за наслідки своєї діяльності не лише перед адміністрацією, а й перед державою в

цілому. Соціальний педагог, спрямований на соціально-педагогічну діяльність, усвідомлює міру свого впливу на окрему особистість, її життя, на життєдіяльність громади. Разом із тим, він знає міру відповідальності (як моральної, так і правової) за наслідки своєї діяльності.

Висновки. Отже, основними факторами розвитку професійної компетентності майбутнього соціального педагога є розвиток професійно необхідних якостей особистості, її рольової компетентності та формування спрямованості на соціально-педагогічну діяльність.

Література

1. Абрамович Т.В. Розвиток професійної компетентності соціального педагога в системі післядипломної освіти: дис. кандидата пед. наук за спец. 13.00.04. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2018. 301 с.

2. Горноста́й П.П. Личность и роль: Ролевой подход в социальной психологии личности: монография. Киев: Интерпресс ЛТД, 2007. С. 115–121.

3. Кічук Н.В. Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів: деякі методологічні орієнтири. *Наукові праці. Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія. Серія: Педагогіка. 2014. Вип. 239. Т. 251. С. 62–65.*

4. Поздянкова О. Моделювання структури професійної компетентності соціального педагога-вихователя навчально-реабілітаційного центру. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2014. № 1 (12). С. 211–216.*

Л.О. Туха,

учитель початкових класів КЗШ I-III ступенів №21, учитель I категорії

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ З КЛАСУ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ ЗМІСТОВА ЛІНІЇ «ДОСЛІДЖУЄМО МОВНІ ЯВИЩА»

У статті розглядаються психолого-педагогічні та лінгводидактичні засади процесу формування лексичної компетентності учнів 3 класу відповідно до вимог чинної шкільної програми.

Ключові слова: лексичні вміння, лексична компетентність, збагачення, уточнення, активізація і розвиток мовлення молодших школярів.

Постановка проблеми. Модернізація мовної освіти в Україні передбачає орієнтацію на компетентнісно орієнтоване навчання української мови в початкових класах. Посилення діяльнісного компонента змісту сучасної освіти висуває на перший план необхідність формувати в молодших школярів ключові та предметні компетентності, необхідні для їхньої життєдіяльності. Тому сьогодні основним завданням школи є формування людини комунікативно компетентної, здатної і готової до спілкування в будь-якій життєвій ситуації та в різних сферах суспільного життя. Чільне місце в цьому процесі посідає робота над словом, яка має на меті засвоїти лексичну систему української мови таким чином, щоб надійно забезпечити будь-якій мовній особистості можливість реалізації компетентного, ефективного, дієвого, адекватного спілкування в соціумі. Звідси випливає, що робота над формуванням лексичної компетентності учнів у початковій школі набуває великого значення. Зокрема такий підхід висуває на одне з перших місць у мовній підготовці школярів формування лексичної компетентності, оскільки саме лексичні вміння відіграють важливу роль у комунікативно спрямованому навчанні мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування лексичної компетентності в учнів початкових класів розглядають у контексті проблем шкільної мовної освіти в Україні. Теорію освітніх компетенцій і компетентностей молодших школярів обґрунтовано у працях Н. Бібік, О. Савченко, С. Трубачової та ін. Методичні аспекти проблеми досліджують Т. Байбара, М. Вашуленко, Н. Грона, С. Дубовик, К. Пономарьова та ін.

Погляди сучасних учених на лексичну компетентність як один з основних компонентів мовленнєвої компетенції дозволяють стверджувати, що поняття «лексична компетентність» доцільно ввести до спеціально структурованої системи лексикологічних знань, умінь і навичок, яких набуває учень у процесі вивчення української мови.

Проблема формування лексичної компетентності була предметом дослідження О. Аматыєвої, Е. Белкіної, А. Богуш, Н. Ветлугіної, Н. Гавриш, О. Дронової, Т. Комарової, Т. Козакової, К. Пономарьової, Л. Попової, С. Луців, Н. Сіранчук, О. Хоми та ін. Більшість із них виражають спільну позицію щодо необхідності збагачення особистості дитини цінними духовно-художніми враженнями, емоційністю сприйняття навколишнього світу, розвитком її мовлення, творчою самореалізацією. Отже, актуальність проблеми формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови обумовлена потребою систематизації мовного курсу як відповідно до мовної

ситуації, що склалася в Україні, так і до розвитку основ майбутньої життєтворчості особистості. Основною метою навчання школярів має стати формування в них лексичної компетентності, необхідної для успішного розв'язання комунікативних проблем на основі сучасних лінгвістичних досліджень, спрямованих на вивчення когнітивного та прагматичного рівнів мовної особистості, принципово важливих для загального мовленнєвого розвитку учнів.

Низький рівень словникового запасу дітей молодшого шкільного віку, невміння добирати та правильно вживати слова, найбільш точні й влучні для побудови комунікативно спрямованого висловлювання є однією з причин недоліків, яких учні припускаються в усному та писемному мовленні. А це свідчить про низький рівень сформованості лексичної компетентності молодших школярів.

Мета статті – обґрунтувати та перевірити доцільність використання системи вправ у роботі з лексичними елементами, яка забезпечить розвиток лексичних умінь учнів 3 класу і сприятиме формуванню в них лексичної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз лінгвістичної, лінгводидактичної та психолінгвістичної літератури доводить, що лексична компетентність – здатність особистості швидко та якісно, на рівні програми оперувати не словами, а семантичними полями, зі складу яких людина обирає потрібне слово, словосполучення, щоб з можливою точністю висловити свою думку в мовленні, спілкуванні, з опорою на граматичну структуру мови (макроструктуру мови). Отже, «лексична компетентність – це внутрішньомовленнева підготовка людини до комунікативної діяльності» [4, с. 13]. Вважаємо, лексичну і комунікативну компетентність взаємопов'язаними та взаємозалежними. Оскільки зовнішнє мовлення залежить від внутрішнього мовлення та навпаки, внутрішнє мовлення залежить від зовнішнього, то й комунікативна компетентність залежить від лексичної компетентності. Формуючи лексичну та комунікативну компетентності, шкільний курс навчання мови покликаний розвивати вміння розуміти не лише зміст, але й смисл усних і письмових текстів; навчати складати повноцінні висловлювання, які відображають знання адресанта про предмет мовлення та його думки, почуття. Рівень сформованості лексичної та комунікативної компетентностей відображають вміння налагоджувати взаємодію з оточенням, будуючи власні висловлювання

належним чином. Виходячи з цього, Н. Сіранчук справедливо вважає, що формування лексичної компетентності включає в себе:

- «виконання мотиваційної лексичної діяльності, яка забезпечить позитивне ставлення до сфери роботи над лексикою;
- використання когнітивної лексичної діяльності, яка забезпечить опанування знаннями лексичного матеріалу, що сприятимуть ефективному виконанню діяльності;
- використання практичної лексичної діяльності, яка забезпечить опанування вміннями користуватися здобутими знаннями для ефективного виконання діяльності;
- використання поведінкової лексичної діяльності, яка забезпечить набуття навичок лексичної діяльності й застосування цих навичок у повсякденному житті (соціокультурний складник) на основі знань, умінь та позитивного ставлення до сфери роботи над лексикою;
- використання рефлексивної лексичної діяльності, яка створює можливість виявити особистісні якості людини, що сприяють ефективній лексичній діяльності (висловлювати один і той самий заданий смисл багатьма різними способами; визначати смисл поданого речення, а також розпізнавати синонімію зовні різних й омонімію зовні однакових речень; розрізняти правильні, з погляду знання про мову, речення від неправильних)» [4, с. 15].

Отже, під лексичною компетентністю молодшого школяра слід розуміти правильну організацію мотиваційної, когнітивної, практичної, рефлексивної та поведінкової лексичної діяльності з опорою на наявність певного запасу слів учнів у межах їх вікового періоду, адекватне й ефективне використання лексем, доречне вживання виражальних засобів для досягнення відповідної комунікативної мети спілкування.

Аналіз лінгводидактичної літератури, зокрема пропозиції А. Каніщенко, дає нам підстави для висновку про те, що для формування лексичної компетентності молодших школярів необхідно враховувати такі настанови:

- а) розширювати й поглиблювати знання учнів про слова-назви, слова-ознаки, слова-дії, викликати інтерес до роботи над словом, почуття гордості за рідну мову;
- б) поступово вводити дітей у світ краси мови;
- в) формувати ініціативу й самостійність, здатність оперувати словом у мовленнєвій діяльності;
- г) розвивати дитячу уяву, фантазію;

д) виховувати вміння долати труднощі під час опрацювання слів, прагнення вдосконалювати літературну мову, спостережливість, кмітливість;

е) формувати навички точного вживання слів у спілкуванні з ровесниками;

ж) удосконалювати вміння переносити знання в нові умови;

з) застосовувати на уроці знання, набуті самостійно [1, с. 14-15].

Зміст чинної шкільної програми передбачає певний обсяг знань, умінь, способів дій, які сприяють розвитку в учнів комунікативних якостей мовлення, активізації словника дітей різноманітними групами лексики. Однак, попри зазначений позитивний підхід у формуванні мовної особистості можемо констатувати, що поза увагою залишається безпосереднє вивчення засобів вираження образності як вагома складова образного мовлення. Особлива роль тут повинна відводитись ознайомленню дітей з різними групами лексики, з розумінням уживання слів з прямим і переносним значенням, розумінням специфіки епітетів, синонімів й антонімів, з'ясуванню їх ролі в художньому творі.

Усе сказане є свідченням того, що шкільна програма приділяє належну увагу розвитку образного мовлення школярів, збагаченню їх словникового запасу великим арсеналом виражальних лексичних засобів. Разом із тим, аналіз сучасних підручників з української мови для 3-х класів показав, що вони спрямовані на засвоєння учнями різних груп лексики, їх ролі в процесі вираження мовлення школярів. Однак, вони мають і серйозні недоліки: у підручниках бракує вправ на усвідомлення семантичних відтінків слів одного синонімічного ряду, на розрізнення синонімів та інших лексичних і граматичних явищ; вправи, призначені для розвитку зв'язного мовлення, недостатньо націлюють учнів на практичне застосування різних груп лексики.

Виходячи з арсеналу відомих у сучасній лінгводидактиці лексико-семантичних, лексико-граматичних, граматичних, мовленнєвих, тестових та інших вправ, ми пропонуємо використовувати лише ті з них, які в сукупності могли б забезпечити ефективне досягнення мети нашого дослідження:

1) пропедевтичні, підготовчі вправи. Мета цих вправ – забезпечити учням первинне сприйняття слова, а саме: дати семантичне визначення слова, співвідносячи його із зовнішньомовними реаліями; пояснити його орфоепічні й орфографічні особливості;

2) ілюстративні вправи, мета яких – продемонструвати учням зразки вживання слова. Вставляючи нове слово в речення, повторюючи його вголос

або записуючи зразки словосполучень і речень, учень засвоює значення слова в цьому конкретному контексті, опановує синтагматичні зв'язки цієї лексичної одиниці, одночасно усвідомлюючи граматичне значення слова. На певному етапі надзвичайно ефективною є робота зі словником;

3) основні, вправи на закріплення. У результаті виконання цих вправ учні опановують парадигматичні зв'язки слів, у них виробляються вміння добирати до слова синоніми, антоніми, гіпероніми; учень засвоює структурно-семантичні зв'язки слів. Лексична одиниця в результаті різноманітних логічних, лексикограматичних, морфологічних, граматико-орфографічних, синтаксичних, стилістичних та інших вправ постає в єдності своїх лексичних і граматичних значень;

4) повторювально-узагальнювальні вправи, мета яких – забезпечити засвоєння багатозначності слова, його закріплення не лише в пасивному словнику, але й введення слова в активний лексичний запас школярів. До вправ цього типу належать: добір учнями власних прикладів, що ілюструють уживання слова; складання (спочатку усно, потім письмово) власних речень; тематичний добір слів; об'єднання слів у лексико-семантичні групи; вправи на омонімію й багатозначність та інше;

5) творчі вправи, мета яких – навчити користуватися вивченим мовним матеріалом у зв'язному мовленні, створити можливість учневі висловитися на запропоновану тему (усно й письмово), використовувати вивчену лексику у власному мовленні, та на практиці продемонструвати засвоєння її лексичних і граматичних властивостей.

Робота над формуванням лексичної компетентності є одним з найефективніших засобів збагачення, уточнення, активізації та розвитку мовлення школярів, підвищення їхньої грамотності. Ми розробили спеціальну систему вправ, які забезпечують формування й розвиток лексичного запасу школярів, граматичного ладу мовлення. Це означає, що ми організували роботу з мовним дидактичним матеріалом, методами й прийомами роботи з ним так, щоб забезпечити поетапне засвоєння узагальнених мовленнєвознавчих понять. А вже на їхній основі забезпечити формування лексичної компетентності молодшого школяра, сприяти різноманітності розумової діяльності як у процесі вивчення лексикології, так і засвоєння граматики й орфографії.

Аналіз дидактичних можливостей чинного підручника «Українська мова» для учнів 3 класу дає підстави стверджувати, що наявні в ньому вправи не можуть повною мірою, дієво сприяти розвитку лексичних умінь школярів,

формуванню їх лексичної компетентності відповідно до вимог змістової лінії «Досліджуємо мовні явища». Такий стан справ переконав нас у необхідності розробки й апробації спеціальної системи вправ, спрямованої на забезпечення ефективного розвитку лексичних умінь третьокласників.

Висновки. Наші спостереження свідчать, що поповненню лексичного запасу учнів 3 класу сприяє розроблена система вправ, яка включала в себе виявлення невідомого слова в тексті, пояснення значення слова й порівняння його значення зі значенням слова в словнику, спеціально дібрані методи: слово вчителя, бесіда, робота за завданням учителя, а також прийоми роботи зі словом, що включають коментоване читання в межах бесіди.

Ефективність у формуванні лексичної компетентності третьокласників досяглась завдяки методичному забезпеченню занять (раціональне поєднання різних видів і типів уроків, добір відповідних методів і прийомів роботи з виразниками образності), а також завдяки стимулюванню словесного самовдосконалення учнів у зв'язку з усіма видами мовленнєвої діяльності.

Результати наших спостережень за мовленням учнів 3 класу свідчать про те, що використання спеціально дібраної системи вправ у роботі з лексичними елементами забезпечує формування в школярів передбачених програмою лексичних умінь і сприяє формуванню в них лексичної компетентності.

Література

1. Каніщенко А.П. Збагачення активного словника молодших школярів. *Початкова школа. 1988. №7. С. 14–20.*
2. Луців С. Система словникової роботи на уроках української мови як передумова інтелектуального зростання учнів початкових класів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2015. С. 479–486.*
3. Пономарьова К. Функціональний підхід до вивчення синонімів у початковій школі. *Рідні джерела. 2001. №4. С. 28–32.*
4. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
5. Сіранчук Н. Формування лексичної компетентності молодшого школяра засобом словотворчих вправ. *Початкова школа. 2016. №2. С. 4–8.*
6. Хома О.М. Розвиток лексичної компетенції молодших школярів на уроках української мови. *Наука і освіта. 2017. №2. С. 41–46.*

Л. М. Хоменко,

*учитель початкових класів КЗШ №32 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УСПІШНОЇ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

*Стаття присвячена проблемі упровадження проєктної технології за
для становлення та розвитку успішної творчої особистості здобувача
освіти початкової школи.*

*Ключові слова: нова українська школа, проєктні технології, творча
особистість, соціальний розвиток, метод проєктів, проєкт, творчі
здібності.*

Постановка проблеми. Зміни в Концепції «Нової української школи» передбачають побудову освітнього процесу з метою формування гуманної, успішної, життєтворчої особистості.

Розвиток творчої особистості учнів на сучасному етапі вдосконалення шкільної освіти є питанням особливо актуальним, оскільки зараз постає гостра потреба у творчих, активних, креативних особистостях, тому педагоги покликані виявляти творчі якості вже на початковому етапі праці зі школярами, дбати про їх глибший розвиток.

У наш час проєктний підхід став універсальним методом інноваційного розвитку суспільства, який ще з дитячих років формує стиль життя та проєктну культуру людей у багатьох розвинутих країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку творчих здібностей особистості завжди була в полі зору науковців, педагогів-практиків.

Зокрема, психологічні основи творчих здібностей та особливості психовікового розвитку дитини молодшого шкільного віку в своїх працях розкривали такі науковці, як: П. Блонський, Л. Виготський, Л. Зінченко, Г. Костюк, В. Кузін, О. Скрипниченко та ін. Педагогічний аспект зазначеної проблеми досліджували І. Волощук, С. Сисоєва, М. Скаткін. Деякі дослідники окреслили особливості прояву творчих здібностей у різних видах діяльності, зокрема: ігровій – Ю. Косенко; трудовій – В. Сьомін тощо.

У наукових доробках учених знаходимо, що повноцінний розвиток творчих здібностей молодших школярів може забезпечити така організація

навчання, яка передбачає залучення учнів до наукового пошуку й використання отриманих знань на практиці.

Мета статті полягає в з'ясуванні можливостей упровадження проектної технології в освітній процес закладу загальної середньої освіти, що забезпечує ефективність становлення та розвитку успішної творчої особистості молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літератури з проблеми дослідження дає підстави виділити основні характеристики проектної діяльності: спрямованість на досягнення не тільки особистісного, а й соціально значимого результату; колективність виконання в поєднанні з самостійністю кожного учасника; взаємодія, взаєморозуміння; актуальність теми проекту для кожного; поетапність; розвиток співпраці, співтворчості, ініціативності; використання набутого раніше й освоєння нового досвіду тощо.

Креативність і вміння творити – головні вимоги до сучасної людини, що живе у світі глобальних змін та інтеграційних процесів, надзвичайно стрімкого розвитку техніки та інформаційних ресурсів.

Б. Андрійчук та Н. Данильченко трактують поняття «проект» як цілеспрямовану, керовану вчителем та виконувану учнем зміну навчальної ситуації, що наближена до життєвої [1, с. 130].

На наш погляд, проектна діяльність – це спосіб організації діяльності здобувачів освіти, що полягає в співпраці, спрямованій на вирішення практичної, соціально важливої проблеми й отримання на основі цього певного творчого результату (проекту).

Природа щедро наділила кожну здорову дитину можливостями для розвитку. І кожен учень може піднятися до найбільших висот творчої діяльності. Але в житті ми бачимо зовсім інше: а скільки ще сліз ллють діти, яким важко вчитися, а скільки гірких хвилин переживають батьки, коли з навчанням у дітей погано. Треба створити в закладі освіти таке середовище й таку систему взаємин, які стимулювали б найрізноманітнішу діяльність здобувача освіти, поступово розвивали б у нього саме те, що в даний момент може найефективніше розвиватися. А це можливо зробити шляхом упровадження проектної технології.

Освоюючи технологію проектування, здобувачі початкової освіти набувають власний досвід інтелектуальної діяльності, чим забезпечується висока мотивація їх навчально-пізнавальної діяльності та створюються умови становлення та розвитку успішної творчої особистості.

У сьогоднішній надзвичайно актуальним є питання можливості успішної самореалізації особистості. Активна позиція особистості щодо власного життя, яка сприяє досягненню успіху, можлива за умови віри в краще майбутнє, в можливість перемоги добра над злом, справедливості над несправедливістю.

Успіх усвідомлюється людиною в процесі набуття соціального досвіду й досягається завдяки докладним зусиллям і старанню.

Варто зазначити, що важливим показником, який свідчить про високий рівень творчості учня є його свідоме бажання до оволодіння знаннями з певного напрямку.

У процесі розвитку творчих здібностей учнів важливу роль відіграє педагог, оскільки його найголовнішим завданням є управління процесами творчого пошуку учнів, створення сприятливих виховних ситуацій і використання, упровадження у своїй педагогічній діяльності проєктної технології.

Під час процесу формування творчої особистості потрібно звертати увагу на талановитість і творчі сили вихованця, всебічний розвиток, вид творчої праці, індивідуальний підхід, колективну творчу діяльність.

Саме тому в роботу педагогічного й учнівського колективів започатковано проєктну діяльність. Проєктна технологія дає можливість активізувати особистісний потенціал кожної дитини, стимулювати учнів до створення певних проблем і пошуку шляхів їх вирішення, створення педагогом таких умов освітнього процесу, результатом якого є індивідуальний досвід діяльності учня.

Н. Литвинова стверджує, що ефективними методами й прийомами розвитку творчих здібностей здобувачів початкової освіти є:

- стимулювання творчого інтересу;
- емоційне переживання;
- розвивальні ігри;
- підвищення стимулюючого впливу змісту навчального матеріалу;
- метод відкриття [2, с. 17].

Метод проєктів вважається технологією XXI століття, оскільки дає можливість ефективно формувати в здобувачів освіти ключові компетентності: уміння вчитися, інформаційно-комунікативну, загальнокультурну, громадянську, соціальну; дає можливість залучати до науково-дослідної та пошукової діяльності, створювати додаткову мотивацію до навчання, а також вже в ранньому віці найбільш повно визначати та розвивати інтелектуальні та творчі здібності дитини.

Р. Павелків та О. Цигипало доводять, що молодший шкільний вік – один із визначальних періодів у формуванні творчої особистості, оскільки саме тоді свідомість школяра виховується під впливом соціального середовища, а також у процесі діяльності [3, с. 256].

Найкраще дитина проявляє себе в діяльності. І чим вона активніша, тим багатогранніше розкривається особистість, формуються соціальні компетентності.

Перед учителями постає важливе завдання: створити оптимальні умови впровадження проєктної технології для успішного соціального розвитку молодших школярів.

У контексті дослідження цікавим для нас є досвід В. Сухомлинського. Творча спадщина педагога дуже багата на цікаві соціально орієнтовані проєкти [4, с. 318]. Його «школа радості» спрямована, насамперед, на виховання всебічно розвиненої особистості. Велике місце в системі ученого належить ідеям гуманного виховання, а також ролі колективу в громадянському становленні дитини.

В. Сухомлинський переконував, що джерелом радості та переживань кожного школяра має стати спілкування з іншими, а кожна дитина повинна внести в колектив щось своє. Такі проєкти, як «Куточок казки», «Острів чудес», «Куточок краси», «Сад троянд», «Сад матері» спрямовані на розвиток у дітей потреб спілкування, уміння творити добро та красу. Школярі докладали чимало зусиль на їх створення, а потім ці місця ставали втіленням їх найбажаніших задумів і мрій.

Висновки. Упровадження проєктної технології сприяє соціальній адаптації дітей, формуванню їхньої життєвої компетентності, дає змогу набути певних знань, умінь і навичок. Педагог має створити умови для формування власного життєвого досвіду дитини, практичного застосування знань. Створюючи проєкти, молодші школярі займаються й пошуковою діяльністю.

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що проблема упровадження проєктної технології є центральною проблемою в сучасній педагогіці, оскільки одним із її завдань є становлення та розвиток успішної творчої особистості молодшого школяра, яка готова до подолання труднощів і втілення в життя творчих, нестандартних ідей.

Література

1. Андрійчук Б. І., Данильченко Н. Г. Проєктна діяльність учнів початкової школи. *Таврійський вісник освіти*. 2013. №2. С. 127–134.

2. Литвинова Н. І. Деякі аспекти підготовки учнівської молоді до творчої діяльності. *Еколого-натуралістична творчість: наук.-метод. зб. Київ, 2000. Вип. 1. С. 13–21.*

3. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. пос. для самост. роб. студ. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.

4. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором. *Вибрані твори: в 5 т. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 4. 640 с.*

Л. О. Черевична,

*учитель початкових класів КЗШ № 32 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються можливості використання інноваційних технологій у професійній діяльності вчителя сучасної початкової школи.

Ключові слова: інновації, інноваційні технології, освітня діяльність, початкова школа.

Постановка проблеми. У новому тисячолітті українське суспільство постало перед вибором: якою бути людині в ХХІ ст., з якими ціннісними орієнтаціями, соціально-психологічними установками. Ось тут основний тягар випадає на освіту.

Аналіз сучасного стану початкової освіти дозволяє говорити про існування цілого комплексу проблем, зумовлених протиріччям між: потребою сучасної системи в освітніх інноваційних технологіях і недостатньою розробленістю методів їх впровадження в практику; вимогами сучасної освітньої парадигми, спрямованої на підготовку учня, здатного самостійно поповнювати й оновлювати знання, критично й творчо мислити, орієнтацією вчителів на формування в учнів знань і вмінь.

Незважаючи на це, впровадження інноваційних технологій в освітній простір України з кожним роком посилюється й виходить на новий рівень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема теорії та практики педагогічної інноватики присвятили власні наукові розробки А. Вербицький, М. Кларин, І. Підласий, М. Поташнік та інші.

Питаннями розвитку змісту освіти займалися такі вчені, як: Н. Дем'яненко, М. Євтух, Н. Ничкало, Б. Ступарик, В. Паламарчук, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко тощо.

За широке впровадження інноваційних педагогічних технологій виступив відомий науковець І. Зязюн, який зробив висновки про те, що традиційна система навчання є безособистісною, «бездітною», «безлюдською». У ній «людина постає об'єктом, яким можна керувати за допомогою зовнішніх впливів, загальних стандартів і нормативів» [2, с. 4].

Метою статті є спроба показати можливості використання інноваційних технологій у навчанні молодших школярів

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в початковій школі впроваджується багато інноваційних технологій, серед яких виділяють такі групи: технології особистісно-орієнтованого навчання й виховання; традиційні педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів; педагогічні технології на основі підвищення ефективності управління й організації навчального процесу; педагогічні технології на основі дидактичного вдосконалення та реконструювання матеріалу.

На думку провідних фахівців у сфері педагогічної науки, модернізація змісту освіти також значною мірою залежить від результативності використання інноваційних технологій навчання. Вони ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах і психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання, в контексті якого педагоги визначають навчальну діяльність основним засобом і вирішальною умовою розвитку особистості.

В. Паламарчук не розглядав інновацію як «панацею від усіх освітніх проблем. Він указував на те, що «тільки наївна людина може стверджувати, що інноваційна педагогіка зможе стати універсальною заміною традиційної та розв'язати всі проблеми» [3, с. 359]. Науковець наголошував, що ефективність традиційної системи перевірена віками. Однак учений не заперечував і той факт, що сучасні умови вимагають нових підходів до освіти. Звідси висновок: інноваційні процеси мають базуватися на традиційних, бути в постійному взаємозв'язку, доповнювати один одного. Тільки в такий спосіб можна подолати назрілу кризу в освіті.

Сьогодні школі потрібен не вчитель-«адаптант», що вміло пристосовується до вимог сучасного суспільства, а вчитель-«творець», проектувальник власної професійної діяльності.

На думку В. Химинець та М. Кірик інноваційна освітня діяльність:

- створює нові освітні технології;
- формує новий світогляд учителя;
- активно впливає на формування всебічно розвинутого учня;
- впливає на створення нових управлінських структур;
- створює оптимальні умови для формування досконаліших відносин між школою й суспільством [5, с. 39].

Високий рівень розвитку інноваційної культури необхідний педагогу для реалізації глобальних цілей освітнього процесу: навчання, виховання і, особливо, розвитку молодших школярів. Вона є важливою характеристикою педагогічної культури вчителя, є одним з невід'ємних показників його професіоналізму.

У початковій школі інноваційність у змісті освіти реалізується через застосування різноманітних елементів освітніх інноваційних технологій і методик: прийоми коментування, прийоми рефлексивної діяльності, проблемне навчання, пошукові методи, диференційоване різнорівневе навчання, інтерактивні методи навчання, інтегроване навчання.

Для того, щоб системно впроваджувати інноваційні технології в освітній процес початкової школи, педагог повинен бути креативною, гнучкою, готовою до динамічних змін у суспільстві особистістю, бути спроможним застосовувати засвоєні знання й набуті вміння в нестандартних ситуаціях, здатним до саморозвитку. Технологічна грамотність педагога дає йому змогу глибше усвідомити своє істинне покликання, реальніше оцінити потенційні можливості, глянути на педагогічний процес із позицій його кінцевого результату.

Отже, оскільки вчитель є організатором освітнього процесу, то його основною метою є пробудити й підтримати прагнення дітей до пізнання, що спонукає педагогічний колектив шукати шляхи підвищення інтересу учнів до навчання, урізноманітнюючи його зміст, форми та прийоми через використання інновацій.

Інноваційність як принцип педагогіки, зазначає Г. Сиротинко, забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку та досягнення власної та суспільної мети [4, с. 22].

Інноваційні технології в поєднанні з класичними методами навчання утворюють ідеальну основу для вивчення матеріалу в початковій школі: різноманітність методів інноваційного навчання дозволяє вчителю доцільно підібрати методи саме для конкретної теми, а також вибрати методи відповідно до рівня знань учнів класу. Переваги інноваційних технологій

навчання полягають у тому, що за один і той же проміжок часу можна виконати більший обсяг роботи; досягається високої результативності в засвоєнні матеріалу і формуванні вмінь.

Висновки. Впровадження системи інноваційних технологій приносить користь як конкретному учню, а саме: усвідомлення включення в спільну роботу, готовність до роботи в групах на інших уроках, розвиток рефлексії, становлення суб'єктивної позиції в навчанні, – а також й у навчальній групі: розвиток навичок спілкування й взаємодії в малій групі, формування ціннісно-орієнтованої єдності групи, прийняття моральних норм і правил спільної діяльності – класу: оцінювання процесу й результату спільної діяльності, розвиток аналізу й самоаналізу в процесі групової роботи – у траєкторії зв'язку «клас-учитель»: нестандартний підхід до організації освітнього процесу, підвищення пізнавальної активності класу.

Література

1. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1–4 класи. Харків: Вид. група «Основа», 2007. 160 с.
2. Зязюн І. А. Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії. *Світло*. 1996. №1. С. 4–9.
3. Паламарчук В. Ф. Першооснови педагогічної інноватики: у 2 т. Київ: Освіта України, 2005. Т. 2. 504 с.
4. Сиротинко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Видавнича група «Основа», 2003. 162 с.
5. Химинець В. В., Кірик М. Ю. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 312 с.

Н. І. Штобе,

*учитель української мови та літератури КЗШ № 32 Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розкривається проблема використання засобів візуалізації на уроках української літератури.

Ключові слова: уроки української літератури, засоби візуалізації, візуальне мислення, технологій візуалізації.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток техніко-технологічних ресурсів інформаційної культури XXI століття визначає основні особливості сучасної комунікації, серед яких, на думку дослідників, важливу роль відіграє візуальний контент.

Поступальне вдосконалення загальної середньої освіти спрямоване на переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, на навчання його самостійно оволодівати новими знаннями, на формування інформаційної функціональної, мотиваційної та соціальної компетентностей.

Один із таких технологічних процесів – система роботи використання візуалізації на уроках української мови та літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес візуалізації активно вивчається в сучасних дослідженнях науковців, про необхідність використання візуалізації на уроках наголошували Р. Арнхейм, Н. Бровка, А. Вербицький, В. Далінгер, Б. Ерднієв, Ю. Плотинський, Г. Селевко та інші.

Мета статті – визначити шляхи використання засобів візуалізації на уроках української літератури.

Виклад основного матеріалу. У Державному стандарті визначено зміст ключової компетентності «вільне володіння державною мовою», обов'язкові результати навчання здобувачів освіти відповідно до засад і принципів Концепції НУШ [2].

Опанування української мови сприяє кращій соціалізації особистості, формуванню в неї вмінь ефективної комунікативної взаємодії. Здобувачі освіти засвоюють мовні явища й категорії не як щось абстрактне, обов'язкове для запам'ятання, а як інструментарій мовленнєвого вчинку.

Кожен учитель намагається відшукати цікаві методи роботи з дітьми, обрати певну тактику, стиль роботи, намагається створити умови для позитивного розвитку, творчої реалізації. На сьогоднішній день існує багато сучасних нових підходів до змісту шкільних курсів української мови та літератури, які задовольняють сучасні вимоги до комунікативної, мовної, літературної, соціокультурної компетенції учнів згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти та вирішують проблему формування культуромовної особистості вчителя як головного носія національної мови, культури й духовності в третьому тисячолітті.

Термін «візуалізація» і його походження від англійського слова «*visualization*» як похідні від дієслова вимагають дії, тому візуалізацію скоріше варто сприймати як процес унаочнення навчального матеріалу, що вимагає не тільки відтворення зорового образу, а й процес його конструювання. Схему чи таблицю, наприклад, можна запропонувати готову – це наочність, а можна й

доповнити – це вже візуальний образ, який створювався учнями. Таким чином, аналіз тлумачень термінів «наочність» і «візуалізація» дозволяє зробити висновки, що не можна ототожнити поняття «наочність» і «візуалізація» в сучасних тлумаченнях цих термінів.

Виходячи з того, що візуалізація – це створення та представлення графічного образу текстової інформації, що робить її наочною, можемо ствержувати, що вона є зручнішою для аналізу й осмислення.

А. Рапуто дає таке визначення візуалізації: «Процес візуалізації – це згортання розумових змістів в наочний образ; будучи сприйнятим, образ може бути розгорнутий і служити опорою адекватних розумових і практичних дій» [3].

Учні вже не сприймають традиційні форми навчання, а потребують візуалізованих матеріалів на уроках української мови та літератури. Їм необхідне динамічне інтерактивне середовище, яке забезпечить якісне оволодіння програмним матеріалом із максимальним наближенням до сучасних технічних можливостей дитини.

Сприймання візуальної інформації є ефективним, оскільки зображення швидше систематизується, а кольорові образи завдяки включенню емоційної складової краще сприймаються на психологічному рівні, що дозволяє вчителю не лише урізноманітнити проведення уроку, а й пояснити більший обсяг матеріалу.

Ураховуючи всі переваги використання сучасних засобів візуалізації, вчителі створюють навчальні дидактичні матеріали для представлення різноманітної інформації, які можна використовувати практично на будь-яких уроках. Сучасні прийоми візуалізації здатні не тільки передавати інформацію, але й емоційно впливати на учнів, спонукати в них позитивні емоції та інтерес до досліджуваного предмета – наголошує Л. Атрощенко [1, с. 12].

Візуалізація є найефективнішим способом передачі інформації. Існують безліч інтернет-сервісів, які дають можливість візуалізувати навчальний матеріал, зробити освітній процес цікавим і захоплюючим.

У своїй практиці вчителі-мовники проводять різноманітні типи уроків з використанням комп'ютера: урок-презентація, урок-дослідження, урок-віртуальна екскурсія, урок-захист проєктів, урок-коментар аудіокниги, художнього фільму або вистави, урок-розробка інтерактивного плакату або колажу, урок-виготовлення скрапбуку персонажа або письменника, урок-вебквест, урок перевірки знань з використанням різних видів тестування.

За допомогою технологій візуалізації учень може охопити, зрозуміти та запам'ятати більше матеріалу, ніж за допомогою текстів.

Особливість роботи з художнім текстом на компетентнісно зорієнтованому уроці, зазначає В. Шуляр, полягає не стільки в засвоєнні сюжету художнього твору, характеристиці образів, визначенні проблем, розгляду засобів образності мови, скільки у формуванні особистісно-значущого досвіду, готовності використовувати набуті знання в практиці життя [5, с. 13]. Для реалізації цієї мети можна використовувати широкий спектр методичних стратегій, однією з яких є застосування графічних організаторів.

Щоб допомогти учням візуалізувати інформацію, яка сприятиме осмисленню змісту твору та його проблематики, пропонуємо скористатися путівником читача.

Путівник читача з переліком питань, якими вчитель спрямовує пізнавальну діяльність, зумовлює необхідність уважного прочитання твору, виокремлення образів-символів і запам'ятовування авторської характеристики кожного з них. У ході виконання та презентації завдання відбувається ефективно опрацювання тексту художнього твору: виокремлення головного, глибоке осмислення, пришвидшується запам'ятовування, відбувається взаємонавчання, адже інші учні мають можливість побачити наочний результат роботи своїх однокласників і використати його для повторення вивченого, наприклад, під час підготовки до контрольної роботи.

На думку Г. Сиротенка, методи й прийоми візуалізації є ефективними, оскільки сприяють: розвитку креативності мислення школярів; формуванню комунікативної компетентності в процесі групової діяльності; формуванню загальнонавчальних умінь, пов'язаних зі сприйняттям, переробкою й обміном інформацією; покращенню всіх видів пам'яті учнів (короткочасної, довготривалої, образної, зорової тощо); прискоренню процесу навчання; формуванню організаційних умінь [4, с. 34].

Дійсно, в сучасному світі потрібно розвивати в учнів критичне та візуальне мислення. Цим самим зробимо освітній процес цікавим і захоплюючим для них.

Наш час – це час змін, зміни відбуваються й в освітньому процесі. Інформатизований світ дуже стрімко змінюється, дедалі важче в ньому орієнтуватися вчителю та звичайному учню, а ще важче творити і виховувати Людину. Учителю, постійно замислюючись над тим, як зробити урок цікавим, сучасним, щоб учні з бажанням ішли в клас, як виховати людину, яка б уміла поєднати свій духовний світ, знання, практику, творчість. Сучасна школа повинна насамперед піклуватися про розвиток особистостей.

Справді, такий підхід дуже ефективний для формування й розвитку в наших учнів критичного та візуального мислення, а також для підвищення

візуальної грамотності та візуальної культури, що дуже потрібно в сучасному світі.

Висновки. Використання методів візуалізації на уроці – це спосіб організації інформації таким чином, щоб мозку було максимально легко працювати з нею, тобто, відображення на папері ефективного способу думати, згадувати, вирішувати, запам'ятовувати; це ефективний метод структурування й аналізу інформації та ідей, інструмент ефективного навчання, розробки дидактичних матеріалів, поурочного планування, контролю рівня засвоєння матеріалу.

Література

1. Атрощенко Л. В. Ментальні карти на уроках української мови та літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2019. №16/18. С. 2–12.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Сайт Кабінету Міністрів. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 3.02.2022).
3. Рапуто А. Г. Визуализация как неотъемлемая составляющая процесса обучения преподавателей. *Международный журнал экспериментального образования*. 2010. №5. С. 138–141. URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=628> (дата звернення: 15.01.2022).
4. Сиротинко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Основа, 2003. 164 с.
5. Шуляр В. І. Методика сучасного уроку української літератури. *Бібліотечка «Дивослова»*. 2010. №3. С. 13.

Відомості про авторів

1. **Бабова Наталя Станіславівна** – магістрантка першого року навчання психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету.

2. **Бойченко Вікторія Леонтіївна** – магістрантка першого року навчання психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету.

3. **Василюк Тамара Григорівна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету.

4. **Владика Світлана Володимирівна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ №62 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.

5. **Волохіна Ірина Сергіївна** – магістрантка першого року навчання психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету.

6. **Глобіна Інесса Дмитрівна** – учитель початкових класів КГ №49 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст, старший вчитель.

7. **Горбенко Валентина Василівна** – вихователь, комунальний заклад «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей №1» Криворізької міської ради.

8. **Денисенко Оксана Анатоліївна** – вчитель української мови і літератури та світової літератури, Новопільського ліцею Новопільської сільської ради, спеціаліст першої кваліфікаційної категорії.

9. **Денисенко Олександр Володимирович** – вчитель географії, Новопільського ліцею Новопільської сільської ради, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

10. **Діденко Світлана Володимирівна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ № 32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

11. **Довгань Аліна Віталіївна** – студентка психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету.

12. **Дорогань Світлана Вікторівна** – вчитель початкових класів Криворізької ЗОШ № 125 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.

13. **Дяченко Лариса Олександрівна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ № 34 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

14. **Желязкова Лариса Іванівна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ № 32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.

15. **Журба Тетяна Анатоліївна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ №110 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

16. **Зінченко Ірина Миколаївна** – учитель англійської мови Криворізької ЗОШ № 32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст I кваліфікаційної категорії.

17. **Карпова Оксана Юріївна** – учитель початкових класів КГ №97 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

18. **Кошак Ірина Леонідівна** – студентка першого курсу магістратури психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету.

19. **Лисяк Тамара Петрівна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ № 32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

20. **Литовченко Анжела Іванівна** – вчитель математики Криворізької ЗОШ № 125 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

21. **Лозовська Тетяна Миколаївна** – учитель початкових класів КГ №91 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.

22. **Маляренко Вікторія Вікторівна** – учитель початкових класів КГ №49 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст першої кваліфікаційної категорії.

23. **Манагарова Наталія Володимирівна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ № 73 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.

24. **Осіпова Ольга Олексіївна** – студентка психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету.

25. **Поліщук Наталія Анатолівна** – учитель початкових класів КГ №49 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.

26. **Поліщук Оксана Сергіївна** – студентка першого курсу магістратури психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету.

27. **Почка Вікторія Вікторівна** – вчитель-логопед, логопедичного пункту при відділі освіти Покровської районної в місті ради, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.

28. **Савченко Світлана Іванівна** – учитель початкових класів КГ №91 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.

29. **Степашко Людмила Володимирівна** – вчитель історії та правознавства, Криворізької ЗОШ № 32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

30. **Стрельнік Інна Миколаївна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ № 32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

31. **Сухоменюк Дарина Володимирівна** – вчитель хімії та інформатики Криворізької ЗОШ № 125 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст другої кваліфікаційної категорії.

32. **Талаш Інна Олександрівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету.

33. **Таран Катерина Геннадіївна** – магістрантка першого року навчання психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету.

34. **Тиха Леся Олександрівна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ №21 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст першої кваліфікаційної категорії.

35. **Хоменко Людмила Михайлівна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ № 32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.

36. **Черевична Людмила Олексіївна** – учитель початкових класів Криворізької ЗОШ № 32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.

37. **Шимко Ія Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету.

38. **Штобе Наталія Іванівна** – вчитель української мови та літератури Криворізької ЗОШ № 32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.